

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**KOSOVA'DAN SURIYE'YE İNSANİ MÜDAHALE VE
KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMLARININ
DÖNÜŞÜMÜ**

Fecra AKCA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2018

©2018-Fecra AKCA

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KOSOVA'DAN SURİYE'YE İNSANİ MÜDAHALE VE
KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMLARININ
DÖNÜŞÜMÜ

THE TRANSFORMATION CONCEPTS OF
HUMANITARIAN INTERVENTION AND
RESPONSIBILITY TO PROTECT FROM KOSOVO TO
SYRIA

Hazırlayan

Fecra AKCA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç.Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU

KIRŞEHİR-2018

KABUL VE ONAY

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Fecra AKCA tarafından hazırlanan “Kosova’dan Suriye’ye İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Kavramlarının Dönüşümü” adlı tez çalışması .../.../2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LISANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Serhat ERKMEN

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2018

(İmza)

Doç. Dr. Hüseyin Şimşek

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezinin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezinin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2018

Fecra AKCA

İmza

ÖZET
KOSOVA'DAN SURİYE'YE İNSANİ MÜDAHALE VE KORUMA SORUMLULUĞU
KAVRAMLARININ DÖNÜŞÜMÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Fecra AKCA

Danışman: Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU

2018 – XII+101

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU

Doç. Dr. Serhat ERKMEN

Dr. Öğr. Üyesi Öner AKGÜL

Çalışma, insani müdahale ve koruma sorumluluğu kavramlarının ortaya çıkışından günümüze kadar geçen süre içerisinde geçirdiği dönüşümü analiz etmektedir.

Birleşmiş Milletler (BM) ve NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)'nun dahil olduğu birçok örnek bulunmasına karşın çalışmada; uluslararası toplumun farklı sorunlara yaklaşımı, Kosova, Libya ve Suriye örnekleri üzerinden, BM ve NATO belgeleri temel alınarak incelenmiştir. Somali, Ruanda, Bosna-Hersek, Darfur gibi insani müdahale örnekleri yerine ilk örnek olarak Kosova'nın seçilme nedeni kuvvet kullanma yasağının istisnalarına girmeyen müdahalenin NATO tarafından insani nedenlerle açıklanmasıdır. Libya müdahalesi ve Suriye krizi ise, koruma sorumluluğu yaklaşımı kabul edildikten sonra gündeme gelen güncel örnekler olarak seçilmiştir.

Devletlerin insani nedenleri de içinde barındıran sebeplerle kuvvete başvurduğu bilinmektedir. BM Antlaşması devletlerin uluslararası ilişkilerinde kuvvete başvurmasını yasaklamaktadır. Buna göre uluslararası ilişkilerde kuvvete başvurmak, meşru müdafaa durumunda ve BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi neticesinde gerçekleştiğinde hukuka uygun kabul edilmektedir. İnsani nedenlerle kuvvete başvurmak, kuvvet kullanma yasağının istisnaları arasında düzenlenmemiştir.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte yaşanan savaşların niteliği değişmiş ve insani müdahale literatürde daha sık tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar NATO'nun 1999'da Kosova'ya BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmadan müdahale etmesi neticesinde, müdahalelerin ahlakiliği ve hukukiliği bağlamında yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda, insani müdahalenin sınırlarını belirlemek için koruma sorumluluğu yaklaşımı benimsenmiştir.

Bir ülkedeki vatandaşları korumanın öncelikle ilgili devletin daha sonra da uluslararası toplumun sorumluluğu olduğuna vurgu yapan koruma sorumluluğu yaklaşımı, Birleşmiş Milletler düzeyinde kabul edildikten sonra ilk olarak 2011'de Libya krizinde gündeme gelmiştir. Arap Baharı'nın etkisiyle Libya'da yaşanan ayaklanma iç savaşa dönüşmüş ve Birleşmiş Milletler 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile

soruna müdahale etmiştir. Libya'ya gerçekleştirilen operasyonun BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi ile gerçekleştirilmiş olması insani müdahalenin hukuki bir zemine oturmuş olması bakımından önemlidir.

Literatürdeki genel kaniya göre, Libya'da koruma sorumluluğu yaklaşımı başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Buna karşın 2011 yılından bu yana iç savaşın yaşandığı, milyonlarca insanın hayatını kaybettiği, yaralandığı veya yerlerinden edildiği Suriye'de koruma sorumluluğu yaklaşımının uluslararası sorumluluk boyutu uygulanamamaktadır. BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin, Suriye'ye yaptırımlar öngören kararları veto etmesi Birleşmiş Milletler'in hareketsiz kalmasına neden olmaktadır. Alınan BM Güvenlik Konseyi kararlarında ve yapılan resmi açıklamalarda koruma sorumluluğu yaklaşımının ilgili devletin sorumluluğunu içeren ilk sütununa vurgu yapılmaktadır. Bu durum koruma sorumluluğu kavramının hukuki boyutundan ziyade siyasi boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Çalışmada sonuç olarak, koruma sorumluluğu yaklaşımının bir uluslararası hukuk kuralı halini almadığı ancak gelişmekte olan bir norm olduğu tespiti yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Kosova, Libya, Suriye

ABSTRACT
**THE TRANSFORMATION CONCEPTS OF HUMANITARIAN INTERVENTION AND
RESPONSIBILITY TO PROTECT FROM KOSOVO TO SYRIA**

M.Sc.Thesis

Prepared By: Fecra AKCA

Advisor : Arif BAĞBAŞLIOĞLU

2018 – XII+101

Ahi Evran University, Institute Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU

Assoc. Prof. Dr. Serhat ERKMEN

Asst. Prof. Dr. Öner AKGÜL

This study analyzes the transformation of concepts of humanitarian intervention and responsibility to protect from the emergence of concepts to the present day.

Despite the many examples of United Nations (UN) and NATO (North Atlantic Treaty Organization) involvement, In this study, the approach of the international community to different problems has been examined on the basis of UN and NATO documents through examples of Kosovo, Libya and Syria. Kosovo was chosen as the first example, instead of humanitarian intervention examples like Somalia, Rwanda, Bosnia-Herzegovina, Darfur because of the Kosovo intervention, that does not fall into the exception of the use of force, was explained by NATO for humanitarian reasons. The Libyan intervention and the Syrian crisis were selected as recent examples from after the responsibility to protect was accepted.

It is known that states have resorted to use of force for a variety of reasons including humanitarian reasons. The UN treaty prohibits states from applying for use of force in international relations. According to this, use of force in international relations are accepted to be in accordance with the law in the case of self-defense and as a result of the UN Security Council empowerment. The use of force for humanitarian reasons has not been regulated between the exceptions to the prohibition of the use of force.

By the end of the Cold War, bipolar international system disintegrated and nature of wars changed. With this change humanitarian intervention has begun to be discussed more intensively in the literature. After the NATO intervention in Kosovo in 1999, without the UN Security Council authorization, these debates have focused on the moral and legal aspects of interventions. On this basis, the responsibility to protect was adopted in order to determine the limits of the humanitarian intervention.

The concept of responsibility to protect, which emphasizes that the protection of citizens in a country is primarily the responsibility of the relevant state and then the international community, It was first implemented in 2011 in Libya following the adoption at the UN level. With the influence of the Arab Spring, the uprising in Libya turned into a civil war and the UN intervened with the UN Security Council

resolution number 1973. The fact that the operation of Libya was carried out with the authorization of the UN Security Council is important because it shows that human intervention has a legal basis.

According to the general opinion in the literature, the responsibility to protect in Libya has been successfully implemented. On the other hand, there has been a civil war in Syria since 2011, where millions of people are injured or displaced, the third column of responsibility to protect, international responsibility, can not be implemented. The UN Security Council's permanent members, the Russian Federation and China, veto the decisions that enforce sanctions on Syria Causing the UN to be paralyzed. In decisions taken by the UN Security Council and official discourses emphasis is placed on the first pillar of the responsibility to protect, which includes the responsibility of the state concerned. This situation emphasizes the political dimension rather than the legal dimension of the responsibility to protect. As a result, it is determined that the responsibility to protect is not an international law rule, but an emerging norm.

Keywords: Humanitarian Intervention, Kosovo, Libya, Responsibility to Protect, Syria

ÖNSÖZ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden unsurların değiştiği ve insan güvenliğinin önem kazandığı bilinmektedir. 1999'da NATO'nun Kosova'da yaşanan insani felakete BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmaksızın müdahale etmesi, klasik egemenlik anlayışının da insan güvenliğine önem veren bir biçimde dönüştüğünü göstermiştir. Bu doğrultuda, devletlerin sahip olduğu egemenlik anlayışının vatandaşlarına karşı kullanılamayacağı görüşünden hareketle, egemenliğin bir sorumluluk olduğuna vurgu yapan koruma sorumluluğu yaklaşımı kabul edilmiştir. Bu tez çalışmasında, insani müdahalenin ve koruma sorumluluğu kavramlarının geçirdiği dönüşüm Kosova, Libya ve Suriye örnekleri üzerinden incelenecektir. Tez sonucu olarak, koruma sorumluluğu yaklaşımının ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar geçen süre içerisinde, insani müdahale kavramının eleştirilen suiistimale açık yönüne sahip; siyasiligi tartışılan; bir uluslararası hukuk kuralı halini almaktan ziyade, gelişmekte olan bir norm olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Eğitim-öğretim dönemi ve tez çalışması boyunca desteğini esirgemeyen, sabır ve titizlikle her zaman yol gösteren saygıdeğer tez danışmanım Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her döneminde, bütün kararlarımda arkamda olan ve sevgilerini hissettiğim aileme ve tez çalışması boyunca destekleriyle yanımda olan tüm sevdiklerime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kırşehir-2018

Fecra AKCA

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	x
BÖLÜM I.....	12
1. GİRİŞ	12
BÖLÜM II.....	18
2. ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA	18
2.1. BM ANTLAŞMASINA KADAR OLAN DÖNEMDE KUVVET KULLANILMASI ve SINIRLANDIRILMASI.....	19
2.2. BM ANTLAŞMASI ve KUVVET KULLANMA YASAĞI.....	22
2.2.1. Kuvvet Kullanma Yasağının Yorumlanması	22
2.2.2. Yasaklanan Kuvvetin Niteliği	23
2.2.3. Yasağın Kapsamı	25
2.2.4. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları	26
2.2.4.1. Meşru Müdafaa Hakkı	26
2.2.4.2. BM Güvenlik Konseyi Kararıyla Kuvvet Kullanılması ve Ortak Güvenlik Sistemi.....	28
BÖLÜM III	30
3. İNSANİ MÜDAHALE ve KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMI	30
3.1. KAVRAMLARIN TANIMLANMASI.....	30
3.2. İNSANİ MÜDAHALE KAVRAMININ ORTAYA ÇIKMASI ve GELİŞMESİ	31
3.2.1. İnsani Müdahale ve BM Antlaşması	34
3.2.2. İnsani Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri.....	34
3.3. KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMI (RESPONSIBILITY to PROTECT – R2P).....	39
3.3.1. Koruma Sorumluluğu Yaklaşımının İçeriği.....	40

3.3.2. Koruma Sorumluluğu Yaklaşımı ve BM	42
BÖLÜM IV	45
4. KOSOVA SORUNU VE NATO’NUN 1999 KOSOVA MÜDAHALESİ.....	45
4.1. KOSOVA SORUNU ve GELİŞİMİ.....	45
4.2. KOSOVA SORUNUNA ULUSLARARASI TOPLUMUN YAKLAŞIMI47	
4.2.1. Müdahaleye Giden Süreçte BM	49
4.3. NATO’NUN KOSOVA MÜDAHALESİ.....	50
4.3.1. Kosova Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi.....	52
4.3.1.1. BM Antlaşması Çerçevesinde Kosova Müdahalesi.....	52
4.3.1.2. Kosova Müdahalesi ve NATO’nun Değişen Alan Dışı Algılaması.....	55
4.3.1.3. İnsani Müdahale Yaklaşımı ve Kosova Müdahalesi.....	57
BÖLÜM V	59
5. KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMI ve LİBYA MÜDAHALESİ	59
5.1. ARAP BAHARI ve LİBYA	59
5.2. BM’İN SORUNA MÜDAHALESİ	61
5.2.1. Libya’ya Askeri Müdahale.....	64
5.3. LİBYA MÜDAHALESİ ve KORUMA SORUMLULUĞU	65
5.3.1. BM’nin Libya’ya İlişkin Kararlarında Koruma Sorumluluğu	71
BÖLÜM VI.....	76
6. SURİYE KRİZİ ve KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMI.....	76
6.1. SURİYE İÇ SAVAŞI	76
6.2. BM’İN SURİYE KRİZİNE YAKLAŞIMI	78
6.3. SURİYE’DE KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMININ UYGULANABİLİRLİĞİ.....	85
6.4. KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMININ GELECEĞİ	89
BÖLÜM VII.....	92
7. SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	99
ÖZGEÇMİŞ	112

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
DEAŞ	Devlet'ül Irak ve's Şam
ICISS	International Commission on Intervention and State Sovereignty
JIM	Joint Investigate Mechanism
JNA	Yugoslavya Ulusal Ordusu
KFOR	Kosovo Force
KKO	Kosova Kurtuluş Ordusu
MC	Milletler Cemiyeti
NATO	North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries- Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
OPCW	Organization for Prohibition of Chemical Weapons- Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UNMSIL	United Nations Support Mission in Libya
UNOSOM I	United Nations Operation in Somalia I

UNOSOM II

United Nations Operation in Somalia II

UNPROFOR

United Nations Protection Force

UNSMIS

United Nation Supervision Mission in Syria

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Devletler, haklı savaş öğretisinden günümüze kadar geçen süre boyunca insani nedenleri de içeren çeşitli sebeplerle kuvvete başvurmuşlardır. Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden unsurların niteliği ve Vestfalya sisteminin temel unsurlarından olan klasik güvenlik anlayışı da değişime uğramıştır.¹ Güvenlik anlayışının içinde, devletlerin uluslararası ilişkilerinde yer alan, devlet egemenliği ve müdahale etmeme gibi temel ilkelerin yanında insan güvenliği de önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönüşümle birlikte, bir ülkede yaşanan insani felaketlerin, soykırıma varan suçların o ülkenin iç meselesi olarak görülmemesi gerektiği, küreselleşmenin sonucu olarak, insan haklarını korumanın uluslararasılaştığı ve devletin vatandaşlarına karşı sahip olduğu egemenlik hakkının sınırsız olmadığı anlayışı hakim olmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında çatışmalar artık devletlerarası olmaktan çıkmış daha çok iç savaş şeklinde yaşanmaya başlamıştır. İç savaşlarda artan sivil kayıpları, yerinden edilmiş insan sayısı, iç savaşın yaşandığı bölgede sebep olduğu istikrarsızlık gibi nedenler uluslararası toplumun dikkatini bu çatışmalara yöneltmiştir. İnsani yardımların yanında, çatışmaları sonlandırmayı hedefleyen, askeri kuvvet kullanımını içeren müdahaleler daha sık gündeme gelmeye başlamıştır.

Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması; devletlerin, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin amaçlarıyla bağdaşmayacak şekilde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanmaya başvurulmasını yasaklamaktadır. İnsani gerekçelerle gerçekleştirilen askeri müdahaleler de, ahlaki açıdan gerekçelendirilmeye ihtiyaç

¹ Egemenlik, içerde en yüksek bağımsız otorite olarak devlet düzenini siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan belirlemek, dışarıya karşı da uluslararası ilişkilere kendi iradesiyle serbestçe girebilmeyi ifade etmektedir. Ranzelzhofer, Albrecht (2004): Staatsgewalt und Souveränität, bkz.: Josef Isensee/Paul Kirchhof (Hrsg.), Handbuch des Staatsrechts der Bundesrepublik Deutschland, Band II, 3.Aufl age, Heidelberg: C.F.Müller, §17, 143-162 Aktaran; A. Füsün Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XV, sayı 1 (2011): s. 102.

duyulan siyasi kararlar ve askeri eylemlerdir.² Devletlerin uluslararası ilişkilerde insani ya da herhangi bir nedenle kuvvete başvurmasının hukuka uygun kabul edilebilmesi için, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde belirtilen meşru müdafaa hakkı çerçevesinde ya da Güvelik Konseyi yetkilendirmesi ile gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir.

1992-1993'de Somali'de yaşanan çatışmaların neden olduğu can kayıpları, yaklaşık 3 milyon insanın yerinden edilmiş olması, 1.5 milyon insanın da açlık ve hastalık sebebiyle yardıma ihtiyaç duyması BM'yi harekete geçirmiştir. Bölgeye insani yardım ulaştırmak amacıyla, UNOSOM I (United Nations Operation in Somalia I) ve BM Antlaşması'nın VII. Bölümü doğrultusunda barış ve güvenliğin tehdit edildiği tespiti yapılarak UNOSOM II (United Nations Operation in Somalia II) kurulmuştur.³ Ancak bu operasyonlar insani felaketi sonlandırmakta başarılı olmamıştır. BM, 1994'te soykırım halini alan ve yaklaşık bir milyon insanın öldüğü Ruanda iç savaşına müdahalede ise isteksiz davranmıştır.⁴ Özellikle 1994-1995'de Bosna-Hersek'te yaşanan çatışmalar etnik temizlik niteliği taşımaktadır. 1992'de oluşturulan BM Koruma Gücü (United Nations Protection Force-UNPROFOR) çatışmaları engelleyememiştir. Sırp saldırılarının şiddetini artırarak, güvenli bölge ilan edilen Srebrenitsa gibi yerlerde etnik temizliğe ve katliamlara devam etmiştir. Uçuş yasağını denetlemek ve güvenli bölgelerin "güvenli" kalmasını sağlama konusunda yetkilendirilen NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü - North Atlantic Treaty Organization), 30 Ağustos 1995'te Sırp hedeflerine karşı hava hareketına başlamıştır.⁵ Operasyon bölgedeki çatışmaları durdursa da, müdahale için geç kalınmış

² Segah Tekin, "İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği", *SDE Analiz*, Nisan 2011, s.9.

³ "UN Security Council Resolution 751", erişim 30 Mart 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/SOMALIA%20S%20RES%20751.pdf>; "UN Security Council Resolution 814", erişim 30 Mart 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20SRES%20814.pdf>.

⁴ Ruanda iç savaşı hakkında kısa bir bilgilendirme için bkz. "Rwanda: A Brief History of the Country - Outreach Programme on the Rwanda Genocide and the United Nations", erişim 30 Mart 2018, <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/education/rwandagenocide.shtml>.

⁵ NATO'nun hava hareketi için yetkilendirilmesinin hukuki temeli olarak BM Güvenlik Konseyi'nin 816 ve 836 sayılı kararları kabul edilmektedir. Konsey bu kararlarla, BM üyelerini ve bölgesel örgütleri uçuş yasağının denetlenmesi konusunda yetkilendirmiştir. "NATO/IFOR: UN Resolution S/RES/816 (1993)", erişim 30 Mart 2018, <https://www.nato.int/ifor/un/u930331a.htm>; "NATO/IFOR: UN Resolution S/RES/836 (1993)", erişim 30 Mart 2018, <https://www.nato.int/ifor/un/u930604a.htm>; Aktaran; Arif Bağbaşıoğlu, "NATO'nun Genişlemesi ve Balkanlar" (Gazi Üniversitesi, 2011), s. 110-111.

olması Bosna-Hersek müdahalesinde insani amaçlara tam anlamıyla ulaşılmasını engellemiştir.

1999 yılında, Kosovalı Arnavutların 1974 Anayasası'ndan sonra artan bağımsızlık taleplerinin Yugoslavya tarafından dikkate alınmaması ve Sırpların Kosovalı Arnavutlara uyguladığı ayrılıkçı politikalar kısa sürede iç çatışmaya dönüşmüştür. NATO, 24 Mart 1999'da Kosova'da patlak veren iç savaşa BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmadan müdahale etmiştir. Bu yaklaşım, Kosova'nın ikinci bir Bosna felaketine dönüşmesinden duyulan endişenin sonucudur. NATO'nun Kosova müdahalesi hukuki zemini olmayan ancak ahlaki açıdan meşru kabul edilen bir müdahaledir. Nitekim müdahale sonrası BM tarafından müdahaleyi kınayan herhangi bir karar alınmamıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 20 Eylül 1999'daki BM Genel Kurulu'nda, devletlerden klasik egemenlik anlayışlarını gözden geçirmelerini talep etmesi ile insani müdahalenin hukuki bir zemine oturtulması için çalışmalara başlanmıştır.

2001 yılında Kanada Hükümeti öncülüğünde kurulan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty-ICISS) Koruma Sorumluluğu Raporu'nu hazırlamıştır. Raporunda üç sütunlu bir koruma sorumluluğu yaklaşımı kabul edilmiştir. Buna göre, öncelikle vatandaşlarını korumak ilgili devlete ait bir sorumluluktur. Eğer ilgili devlet insan hakları ihlallerini önleyemiyor ya da kendisi insan haklarını ihlal ediyorsa uluslararası toplumun sorumluluğu gündeme gelmektedir. Uluslararası toplumun sorumluluğu öncelikle o devlete yardım etmek şeklinde gerçekleştirilip sonuç alınmadığı takdirde kuvvet kullanımı gündeme gelmektedir. Raporunda koruma sorumluluğu yaklaşımı üç aşamalı bir yaklaşım olarak belirlenmiştir. İlk aşama önleme sorumluluğudur. Önleme sorumluluğu da ilk olarak ilgili devlete verilmiştir. İkinci aşama harekete geçme sorumluluğudur. Önleme sorumluluğu kapsamında alınan önlemler, zorlama tedbirleri gibi uygulamalar sonuç vermediğinde müdahale gündeme gelmektedir. Sorumluluğun son aşaması olarak, yeniden inşa sorumluluğu benimsenmiştir. Böylece kuvvet kullanımından başka çözüm olmayan durumlarda, müdahale edilen bölgenin istikrara kavuşturulması amaçlanmıştır.

ICISS harekete geçme sorumluluğu doğrultusunda, kuvvet kullanılmasını 6 kriterle sınırlandırmıştır. Haklı neden (just cause) kriteri ile soykırım, ağır savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar müdahaleye neden olan suçlar olarak belirlenmiştir. Doğru amaç (right intention) kriteri müdahalenin temel amacını insanların acılarını sonlandırmak olarak belirlemiştir. Son çare (last resort) askeri müdahale seçeneği öncesi bütün yaptırım ve anlaşma yollarının tüketilmiş olması şartıdır. Orantılılık (proportional means) kriteri, müdahalenin amacına ulaşması için asgari kuvvetin kullanılmasıdır. Olumlu gelişme beklentisi (reasonable prospects) kriteri ile müdahale ile önceki durumdan daha iyi bir sonuç elde edilmesi amaçlanmıştır. Son olarak, doğru otorite (right authority) kriteri ile insani amaçlarla müdahale kararını verecek yetkili organ olarak BM Güvenlik Konseyi tespit edilmiştir. Ancak Konsey'in karar alamadığı durumlarda BM Genel Kurulu, bölgesel örgütler müdahaleyi gündeme getirebilecektir. BM Genel Kurulu'nda alınan bir karar müdahaleye izin veren, bağlayıcı yasal bir zemin oluşturmasa da konunun BM'de yer bulabilmesi açısından önemlidir.

Koruma sorumluluğu yaklaşımının BM sistemi ile irtibatı 2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi ile sağlanmıştır. Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138. paragrafında koruma sorumluluğu, her devletin kendi halkını, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan koruması olarak tanımlanmıştır. 139. paragrafta ise, devletlerin kendi sınırlarını yukarıda sayılan suçlardan korumakta başarısız olması ve düğer tüm yolların tüketilmesi sonucunda BM Güvenlik Konseyi ile ortak harekete geçileceği şeklinde yer almaktadır.⁶

Tezin iki temel amacı vardır. Birincisi, insani müdahale kavramının geçirdiği dönüşümü tarihsel bir çerçevede ele alarak NATO'nun Kosova müdahalesi sonrasında daha çok tartışılan, insani müdahale anlayışının sınırlarını çizmektir. İkinci temel amacı ise, gerçekleştirilen insani müdahalelerin BM sisteminin belirlediği şekilde olmasını sağlamak üzere oluşturulan koruma sorumluluğu kavramının geldiği noktayı açıklamaktır. Koruma sorumluluğunun geldiği nokta açıklanırken; yaşanan birçok örnek olmasına rağmen, çalışmada özellikle Kosova, Libya ve Suriye seçilmiştir.

⁶ "2005 UN World Summit Outcome" (United Nations, 2005), <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf>.

Kosova örneğinin seçilme nedeni; BM Antlaşması istisnalarına dayandırılmadan gerçekleştirilen müdahalenin, NATO tarafından insani gerekçelerle açıklanmış olmasıdır. Libya örneği, literatürün büyük bir bölümü tarafından koruma sorumluluğu yaklaşımının uygulandığı en başarılı örnek olarak kabul edilmesi nedeniyle; Suriye örneği ise, koruma sorumluluğu yaklaşımı ile ilgili ortak iradenin oluşmadığı güncel bir örnek olması sebebiyle seçilmiştir. Seçilen örneklerle birlikte, uluslararası toplumun farklı sorunlara yaklaşımı incelenerek, koruma sorumluluğu kavramının bir uluslararası hukuk kuralı olacak şekilde genel bir kabul görüp görmediği tartışılmıştır.

Devletler, koruma sorumluluğu yaklaşımının getirdiği sorumluluk anlayışını teorik olarak benimsemiş görünseler de uygulamada ne kadar yerine getirmektedirler? İnsani felaketlerin yaşandığı bir krize müdahale edilirken diğerine edilmemesine neden olan seçicilik, devletlerin çıkarları doğrultusunda mı gerçekleşmektedir? Bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı olmayan, insani gerekçelerle gerçekleştirilen müdahaleler hukuki midir? Realist bakış açısına göre devletler uluslararası ilişkilerinde kendi çıkarlarına göre hareket etmektedir. Buna göre devletlerin asıl niyetinin yalnızca insani felaketleri sonlandırmak olduğu düşünülebilir mi? İnsani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımına yönelik tartışmaların içeriği, kavramların ortaya çıktığı zamana kıyasla değişmiş midir? Çalışmada bu sorulara örnek olaylar üzerinden cevap aranmıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, kavramsal bir altyapı oluşturmak amacıyla öncelikle, BM Antlaşması öncesinde kuvvet kullanma, Antlaşma'nın getirdiği kuvvet kullanma yasağının kapsamı ve istisnaları açıklanmıştır. Daha sonra insani müdahale kavramı tanımlarına yer verilmiştir. İnsan haklarını korumanın bir sorumluluk olduğuna vurgu yapan koruma sorumluluğu kavramının ICISS tarafından hazırlanan rapor neticesinde ortaya çıkışı, öngördüğü üç aşamalı sorumluluk anlayışı, hangi suçların koruma sorumluluğu kapsamında olduğu, müdahale kararının alınabilmesi için ICISS'in belirlediği kriterler açıklanmıştır.

Çalışmanın "Kosova Sorunu ve NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi" başlıklı ikinci bölümünde, öncelikle Kosova'daki etnik çatışmaların temeli açıklanmış ve NATO'nun soruna müdahil olarak, BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın Kosova'ya askeri müdahalede bulunmasının hukukiliği, NATO ve BM belgeleri ile

birlikte literatür taraması yapılarak incelenmiştir. Buna göre, NATO müdahalesinin Kosova'daki insanların acılarını dindirmek niyetiyle yapıldığı varsayılarak, ahlaki açıdan meşru bir müdahale olduğu ancak kuvvet kullanma yasağının istisnalarına ve müdahale izni veren herhangi bir BM kararına dayandırılmadığı için hukuka uygun olmadığı görüşü desteklenmiştir.

Çalışmanın “Libya Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu” başlıklı üçüncü bölümünde; öncelikle Arap Baharı'nın yarattığı domino etkisi ile Libya 'a sıçrayan iç savaştan bahsedilmiş, sonrasında uluslararası toplumun soruna yaklaşımı ve Libya müdahalesinin koruma sorumluluğu yaklaşımının işleyişine uygunluğu, BM Güvenlik Konseyi kararları, BM Güvenlik Konseyi toplantı tutanakları ve NATO belgeleri ile değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, genel kanıya göre Libya müdahalesi, koruma sorumluluğu yaklaşımının başarılı bir uygulaması olarak kabul edilmektedir. Ancak, NATO müdahalesi sonucu Libya'da iktidarın değişmesi, müdahalenin amacının dışında sonuçlar doğurduğu gibi eleştirilere neden olmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde, Suriye'de yedi yıldır devam eden iç savaşın neden olduğu insan hakları ihlallerine resmi kaynaklardan alınan bilgiler vasıtasıyla yer verilmiştir. Libya'daki soruna zamanında müdahale ettiği kabul edilen BM'nin, Suriye konusunda, işlenen suçlar bağlamında müdahale kriterleri oluşmuş olmasına rağmen, BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin vetoları nedeniyle herhangi bir müdahale kararı alamaması, koruma sorumluluğu yaklaşımının sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu sorgulama neticesinde koruma sorumluluğu yaklaşımının, haklı savaş doktrininden beri varlığı kabul edilen insani müdahale anlayışından farklı olmadığı ve koruma sorumluluğu yaklaşımının uygulanması bağlamında, uluslararası toplumun tamamı tarafından içselleştirilemediği ifade edilebilir. İstikrarlı bir şekilde uygulanmadığı ve tüm uluslararası toplum tarafından kabul görmediği için, koruma sorumluluğu yaklaşımı henüz bir uluslararası hukuk kuralı niteliği taşımamaktadır.

BÖLÜM II

2. ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA

Toplumların bir arada yaşamaya başladıklarından beri çeşitli nedenlerle şiddete başvurdukları bilinmektedir. Ulusal toplumlarda merkezi hükümetin varlığı vatandaşlarını eğiterek onların kuvvete başvurmasını düzenleyen bir unsurdur. Ancak uluslararası alanda kuvvet kullanımını denetleyecek hukuksal ve siyasal sistemin olmayışı ve devletlerin kuvvete başvurma nedenlerinin değişkenlik göstermesi önemli sorunlardır. Her devlet kendi ulusal çıkarını korumak istemektedir. Bu durum tarih boyunca rastgele kuvvet kullanımı ile sonuçlanmış ve uluslararası çatışmaların düzenlenmesi gereğini ortaya çıkarmıştır.⁷

Uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla XIV. yüzyıldan itibaren çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda literatürde gösterilecek ilk örneklerden biri savaşları sınırlayacak genel bir hukuk düzeninin kurulmasının önerildiği, Hugo Grotius'un *Jus Pacis ac Beli* adlı eseridir. 1815 sonrası Avrupa Uyumunu, 1899 ve 1907 La Haye Konferansları uluslararası alanda şiddete başvurmayı sınırlamak, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla yapılan uluslararası girişimler olarak dikkat çekmektedirler. Bu girişimlerden sonra uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla, Milletler Cemiyeti (MC) kuruldu. Böylece ilk defa bu amaç için sürekli personeli olan sürekli bir uluslararası mekanizma kurulmuş oluyordu. MC uluslararası barış ve güvenliği korumada istenen başarıyı yakalayamamış olsa da BM'nin kurulmasına zemin hazırlaması bakımından önemlidir. Nihayet II. Dünya Savaşı sonrasında temel amacı uluslararası barış ve güvenliği korumak olan BM ortaya çıkmış ve kurucu antlaşmayla, devletlerin uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanması yasaklanmıştır.⁸

⁷ Çatışmaların uluslararası düzeyde düzenlemeye tabi tutulmasına "savaşın kurumsallaşması" adı verilmektedir. Lothar Kotsch, *The Concept of War in Contemporary History and International Law*, Cenevre, Libraric E. Droz, 1956, s.22 Aktaran Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, c. 68 (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi:4, 1998), s.15.

⁸ Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, c. 68 (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi:4, 1998), s.16.

Çalışmanın bu bölümünde önce kuvvet kullanma kavramıyla ne kastedildiği açıklanacak daha sonra uluslararası hukukta kuvvet kullanmayı yasaklayan ilk belge olan BM Antlaşması öncesinde kuvvet kullanmanın sınırlandırılması için neler yapıldığı anlatılacaktır. Son olarak BM Antlaşması'nın getirdiği kuvvet kullanma yasağının kapsamı ve istisnaları ele alınacaktır.

2.1.BM ANTLAŞMASINA KADAR OLAN DÖNEMDE KUVVET KULLANILMASI ve SINIRLANDIRILMASI

Devletlerin kuvvet kullanımına başvurması tarihsel süreçte hep var olmuştur ve şiddet eylemleri meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Antik Yunan ve Roma Döneminde şiddeti meşrulaştırma çabası “haklı savaş-bellum just” ve “haksız savaş-bellum injustum” kavramları ile bağdaştırılmaktaydı. Bu dönemde kuvvete başvurma devletler için bir hak olarak kabul ediliyor ve bu hakkı kullanmak için bazı koşulların yerine getirilmesi gerekiyordu.⁹ Aurelius Augustinus, Thomas Aquinas, Francisco De Vitoria, Francisco Suarez, Hugo Grotius gibi düşünürlerin çalışmaları savaşın haklı nedenleri olduğunu ispatlamaya yönelikti.¹⁰ Cicero'ya göre de savaşın haklı bir nedeni olmalıydı ve belirli bir savaş ilanı süreci izlenmeliydi.¹¹ Grotius'a göre, savaşa başvurmak, ancak savaşa başvuran tarafın bir zarara uğraması durumunda haklı kabul edilebilirdi.¹² Klasik yazarlara göre, savaş hukukun uygulanmasında bir araç olarak görülmekte ve ancak bir hata, bir kusur veya bir zararın varlığında bunu gidermek amacıyla savaşa başvurulmaktaydı.¹³

Haklı savaş öğretisine göre iyi niyetle, kendisinin haklı olduğuna inanan devlet gerçekte karşı taraf haklı olsa bile kendisini haklı kabul etmekteydi.¹⁴ Eğer savaşın

⁹ Fatma Taşdemir, “Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi” (Ankara Üniversitesi, 2005), s.104.

¹⁰ Fulya A. Ereker, “İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler* 1(3), (2004): s. 7-22.

¹¹ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s.26.

¹² Hugo Grotius Hugo Çeviren: Seha L. Meray, *De lure Belli / Savaş ve Barış Hukuku*, çev. Seha L. Meray, 1. Baskı (İstanbul: Say Yayınları, 2011), s. 73.

¹³ J.L. Brierly, “The Prohibition of War by International Law.” *The Strategy of World Order*, The United Nations, Cilt III, Richard A. Falk ve Saul H. Mendlovitz (ed.), New York, World Law Fund, 1966, s. 455. Aktaran; Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s. 27.

¹⁴ Ian Brownlie, *International Law and the Use of Force by States* (Oxford: The Clarendon Press, 1963), s. 11.

tarafı olan devletlerin ikisi de bu öğretiyi benimsiyorsa ikisinin de haklı olabileceği ikilemi XVI. yüzyıldan itibaren haklı savaş öğretisinin sonunu getirmiştir.

1648 yılında, Otuz Yıl Savaşları'nı bitiren Vestfalya Antlaşması ile modern devletler sistemi oluşmaya başladı. Vestfalyan düzen adı verilen bu sistem, ülkesel olarak örgütlenmiş, bağımsız ve kendi siyasal geleceği hakkında kendisine alternatif iç ve dış otoritenin varlığını kabul etmeyen, tam egemen devletlerin oluşturduğu bir düzen olarak tanımlanmaktadır.¹⁵ Egemenlik, devletin sahip olduğu topraklarda kendisine eşit herhangi bir iç otoriteyi ve dışarda da kendisinden üstün bir otoritenin varlığını kabul etmemesidir. Modern egemenliğin Orta Çağ egemenliğinden farkı egemenliğin tek bir elde toplanmış olmasıdır.¹⁶ Bu tanıma göre, devletler kendi rızaları dışında herhangi bir üst hukuka tabi değildir. Devletler eşit egemendir ve bir devlet diğerinin haklılığını saptayacak yetkiye sahip değildir. Kuvvet kullanmayı devlet olmanın ve egemenliğin getirdiği en doğal hak olarak gören bu yaklaşım XIX. yüzyıla kadar geçerliliğini korumuştur. Haklı savaş doktrini etkisini yitirse de kuvvet kullanmaktan vazgeçmek istemeyen, egemenliği bir hak olarak gören devletler savaş adı altında olmasa da başka gerekçeler bularak kuvvet kullanımına devam etmişlerdir.¹⁷

XVII. yüzyıldan itibaren devletler özellikle silahlı çatışmalar sırasında uyulacak kuralları belirleyen jus in bello üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bunun yanında kuvvete başvurmak devletin hakkı olarak görüldüğü için, kuvvete başvurulmasını düzenleyen kurallar olan jus ad bellum'a önem verilmemiştir.¹⁸ 1880'li yıllarda devletlerin belirli kurallara uymaları halinde kuvvete başvurmalarının resmen savaşa neden olmayacağı kabul edilmiştir. Böylece örf ve adet hukukunda savaşa varmayan

¹⁵ Özlem Kaygusuz, "Egemenlik ve Vestfalyan Düzen", içinde *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, 1. Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), s. 26.

¹⁶ Kaygusuz, s. 32-37.

¹⁷ Taşdemir, "Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi", s. 105; Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s. 29.

¹⁸ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s.17.

zorlama tedbirleri olarak adlandırılan; misilleme, barış içinde abluka, ambargo, zararlar karşılık, karışma gibi savaştan ayrılan müdahale tipleri ortaya çıkmıştır.¹⁹

XX. yüzyıla gelindiğinde 1907 La Haye Barış Konferansı ile savaşın haklılığı konusuna ağırlık vermek yerine savaşın uygulanması hususunda oldukça kapsamlı kurallar belirlenmiştir.²⁰ Savaşın yıkıcılığını azaltmaya yönelik bu kurallardan sonra yaşanan I. Dünya Savaşı kuvvet kullanmanın sınırlarının belirlenmesi açısından jus ad bellum'a daha fazla önem verilmesi gerektiğini gösterdi. MC'nin kurulmasıyla birlikte savaş, devletlerin egemenlik yetkisinden çıkarılmasa da belirli hallerde bu savaşa başvurma yetkisini sınırlayabilecek maddeler kabul edilmiştir.²¹ MC Misakı devletlerarasındaki anlaşmazlıkları çözmek için öncelikle barışçıl yöntemlere başvurulması, bu yöntemlerin başarısız olması durumunda savaşa başvurma hakkının kullanılmasını öneriyordu. MC Misakı'nda yalnızca savaş teriminin kullanılması savaşa varmayan yolların kullanılmasına herhangi bir sınırlama getirmiyordu. MC Misak'ı kuvvet kullanmayı yasaklamasa bile savaşın önlenmesi için uluslararası bir yöntemi benimseyen, aynı zamanda genel anlamda toplumun barış ve istikrarına karşı bir hareket olması nedeniyle ilgilenen ilk belge olduğu için önemlidir.²²

MC Misakı'ndan sonra kuvvete başvurulmasını düzenleyen bir diğer belge savaşı "Uluslararası Politikanın Bir Aracı Olarak Yasaklayan Belge", Briand-Kellogg Paktı'dır.²³ Pakt ile ilk defa savaş genel olarak ve kesin bir şekilde yasaklanıyor ve uluslararası bir örgütün kararıyla savaşa başvurulması bu yasağın istisnası olarak kabul

¹⁹ Ian Brownlie, *The Use of Force in Self Defence* (British Year Book of International Law, y.y.), s. 184 Aktaran; Bağbaşıoğlu Arif, "ABD'nin Afganistan'a Düzenlediği Askeri Müdahalenin Hukuksal Dayanaklarının Değerlendirilmesi" (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2004), s. 37.

²⁰Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", s. 28.

²¹Ereker, s. 29; Sertaç Hami Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, 1.baskı (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2013), s. 32.

²² Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s. 31.

²³ 1927 yılında Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand, Amerika ile aralarında savaşı yasaklayan bir anlaşma yapmayı teklif etmiştir. Amerika Dışişleri Bakanı Kellogg cevabında dünya çapında bir antlaşma yapılmasını önermiştir. Bunun üzerine Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, İtalya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya'nın imzası ile pakt kabul edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. *Armaoğlu Fahir 20.yy Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2009* (İstanbul: Alkım Yayınevi, 2009), s. 278-280.

ediliyordu.²⁴ Pakt'ın imzalandığı 1928 yılından BM Antlaşması'nın imzalandığı 1945 yılına kadar devletlerin uygulamaları sözleşmeyle aynı doğrultuda olmuştur.²⁵

2.2.BM ANTLAŞMASI ve KUVVET KULLANMA YASAĞI

BM Antlaşması'nın temel amacı, Antlaşma'nın 1. maddesinde belirtildiği gibi; uluslararası barışı ve güvenliği korumak, sorunların barışçı yollarla çözümünü sağlamak, insan hakları ve temel özgürlüklere saygılı bir şekilde dünya barışının devamını sağlamaktır.²⁶

Antlaşma, amaçlar hiyerarşisinde en üst sırayı alan, uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacını gerçekleştirmek için kuvvet kullanmayı ve kuvvet kullanma tehdidini yasaklayan ilk evrensel belgedir. Bu antlaşma ile ilk defa yalnızca savaşın değil, kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanma tehdidinin de yasaklanması amaçlanmıştır.²⁷ Antlaşma'nın kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidine ilişkin düzenlemeleri, BM üyesi olduğuna bakılmaksızın bütün devletler için bağlayıcıdır.²⁸

2.2.1. Kuvvet Kullanma Yasağının Yorumlanması

Günümüz uluslararası hukukunda geçerli olan kuvvet kullanma yasağı BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında düzenlenmiştir. BM Antlaşması'nın ilk maddesindeki uluslararası barış ve güvenliği koruma olarak belirtilen temel amacın gerçekleşmesi devletlerin madde 2/4'e uymasına bağlıdır. Buna göre, tüm üye devletler uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak şekilde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanmaya başvurmadan kaçınırlar.²⁹

Kuvvet kullanma yasağının BM Antlaşması'nda belirtilen dört tane istisnası bulunmaktadır. Bunlar; BM Güvenlik Konseyi çalışmaya başlayana kadar geçerli olan

²⁴ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s. 32.

²⁵ Brownlie, *The Use of Force in Self Defence*, s. 193; Aktaran; Bağbaşıoğlu, "ABD'nin Afganistan'a Düzenlediği Askeri Müdahalenin Hukuksal Dayanaklarının Değerlendirilmesi", s. 38.

²⁶"Birleşmiş Milletler Antlaşması", 26 Haziran 1945, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_01.pdf. , Erişim Tarihi: 07.11.2017

²⁷ BM Antlaşmasında yalnızca bir kez, giriş bölümünde savaş kelimesi geçmektedir. Funda Keskin, "BM ve Kuvvet Kullanımı", *Avrasya Dosyası* 8, sy 1 (2002): s. 149.

²⁸ Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, s. 69; Bağbaşıoğlu, "ABD'nin Afganistan'a Düzenlediği Askeri Müdahalenin Hukuksal Dayanaklarının Değerlendirilmesi", s.38.

²⁹ "Birleşmiş Milletler Antlaşması".

istisnalar, II. Dünya Savaşı'nda düşman devlete karşı girişilecek eylemler, meşru müdafaa ve BM Güvenlik Konseyi kararıyla uygulanan zorlama tedbirleridir.³⁰ Günümüzde geçerli olan istisnalar, meşru müdafaa hakkı ve BM Güvenlik Konseyi kararıyla uygulanan zorlama tedbirleridir.

MC Misakı ve Briand Kellogg Pakti'nda savaş tanımının yapılmamış olması gibi, BM Antlaşması'nda da kuvvet kullanma, kuvvet kullanma tehdidi, barışa yönelik tehdit, barışın bozulması, saldırı hareketi ve silahlı saldırı gibi kavramların tanımı yer almamaktadır. Hangi tür kuvvetin yasak kapsamında olduğu farklı bakış açıları nedeniyle tartışmalıdır. Devletlerin bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karışma gayesi içermeyen müdahalelerinin hukukiliği ve devletlerin yalnızca uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanımının yasaklanmış olmasına dair farklı yorumlar bulunmaktadır.

Kuvvet kullanma yasağının kapsamı hakkındaki yorumlar iki gruba ayrılarak incelenebilir. Ian Brownlie'in dahil olduğu ilk grup; madde 2/4'teki yasağı kesin ve kapsayıcı, istisnalarını ise dar yorumlayanlardır. Bu yorumu yaparken Antlaşma'nın hazırlık aşamalarını dikkate alırlar. İkinci grup; yasağı 2/4'te yer alan terimlerle sınırlı, istisnalarını ise yapılageliş hukukunu da dahil edecek şekilde geniş yorumlayanlardır.³¹

2.2.2. Yasaklanan Kuvvetin Niteliği

BM Antlaşması, daha önce belirtildiği gibi, madde 2/4 ile açıkça kuvvet kullanma tehdidini ve kuvvet kullanmayı yasaklamıştır. Böylece savaşa varmayan tehditler de yasak kapsamına alınmıştır. Ancak burada farklı yorumlara neden olan husus siyasi ve ekonomik baskıların yasak kapsamında olup olmadığıdır.³² İlk gruba göre, yasaklanan kuvvet yalnızca silahlı kuvvet kullanımını içermektedir ve siyasi ve

³⁰ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*.

³¹ İkinci grupta yer alan Derek Bowett (Self-Defence in International Law, London, 1958) kuvvet kullanma yasağının istisnası olan meşru müdafaanın kapsamını geniş tutarken; Julius Stone (Aggression and World Order, London, 1958; Of Law and Nations: Between Power Politics and Human Hopes, New York Buffalo, 1974; Legal Controls of International Conflict, London, 1954) kuvvet kullanma yasağını dar yorumlamaktadır. Aktaran; Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, s. 59.

³² Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi)* (İstanbul: Beta Basım-Yayımları, 1989), s. 143.

ekonomik baskılar yasak kapsamında değildir. Bu grup antlaşmanın hazırlık aşamasını dayanak göstermektedir. Antlaşma'nın hazırlık aşamasında Ekvador'un moral ya da fiziksel güç önerisi, İran'ın doğrudan veya dolaylı karışmanın eklenmesi önerisi, Brezilya'nın ekonomik zorlamaları da yasak kapsamına alma önerisi reddedilmiştir. Ayrıca madde 2/4'ü yorumlamak amacıyla Genel Kurul'un 1970'te kabul ettiği BM Antlaşması Uyarınca Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Genel Kurul Kararı (1970 Dostça İlişkiler Bildirisi) da yalnızca silahlı kuvvet kullanımına yer vermektedir.³³ Toluner'e göre, bu grubun kastedilen kuvveti silahlı kuvvet olarak kabul etme gerekçeleri, Antlaşma'nın ön sözünde, 44. maddesinde ve meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. maddesinde açıkça silahlı kuvvet şeklinde yer almasından ötürüdür.³⁴

Antlaşma'nın yasakladığı kuvvet kullanma tehdidi ise, bir devletin kuvvet kullanmasını haklı gösterecek nedenleri yokken, isteklerinin yerine getirilmesi için kuvvete başvuracağını açıklamasıdır.³⁵ Ancak hangi eylemlerin kuvvet kullanma tehdidi olduğu belirsizdir. Örnek verecek olursak; Irak'ın Kuveyt' ten OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü, Organization of Petroleum Exporting Countries)'in belirlediği kotayı aşip petrol fiyatlarını düşürerek Irak ekonomisine zarar vermeyi durdurmasını, Kuveyt dahil olmak üzere diğer Arap devletleri adına İran'a karşı savaştığı için 12 milyar dolar savaş tazminatı ödemesini, Körfeze çıkışını tıkayan Bubiyan ve Warba Adalarıyla, büyük kısmı Irak topraklarında kalmasına rağmen Kuveyt' in kendi payına düşenden daha çok petrol çıkardığını iddia ettiği Rumelia Petrol Sahası üzerindeki taleplerini tanınmasını istemiştir. Talepleri ilettiği gün Kuveyt sınırına asker yığarak taleplerinin kabul edilmesini kuvvet kullanma tehdidi ile sağlamak istemiştir. Ancak bu durum hukuka aykırı bir fiildir.³⁶

Türkiye'nin 1963 Aralık ayında Kıbrıs' a karşı uyguladığı kuvvet kullanma tehdidi ise hukuki kabul edilen bir örnektir. Makarios'un Kıbrıs Anayasası'nı değiştirme çalışmaları üzerine, Türkiye Kıbrıs' a asker çıkaracağını söylemiş ve Türk

³³ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s. 36.

³⁴ Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi)* (İstanbul: Beta Basım-Yayım, 1989), s. 144.

³⁵ Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*, s. 364; Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s. 36.

³⁶ Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, s. 87.

savaş uçakları Kıbrıs üzerinde uçuşa başlamıştır. Ancak Türkiye'nin bu kuvvet kullanma tehdidi, aynı zamanda Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs' a müdahalesinin hukuki dayanağını oluşturan Garanti Antlaşması'na dayandığı için hukuka aykırı bir fiil değildir.³⁷ Kuvvet kullanma tehdidi varlığını saptamak BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisindedir. Kuvvet kullanma tehdidini haklı çıkaracak herhangi bir neden bulunmadığı takdirde eylemler, uluslararası hukuka uygun bulunmamaktadır.³⁸ Kuvvet kullanma tehdidinin yasaklanmasının yanında, uygulamada Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'ın 1986 Nikaragua Davası kararına göre dolaylı yoldan kuvvet kullanılması da yasaktır.³⁹ 1974 tarihli 3314 sayılı Saldırının Tanımına İlişkin BM Genel Kurul Kararı ise (Saldırının Tanımı Kararı) saldırının tanımını yapmakla birlikte kuvvet kullanma tehdidine ilişkin bir tanıma yer vermemektedir.⁴⁰

Diğer gruba göre, madde 2/4 ile devletin ülke bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını korumak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda silahlı kuvvetle birlikte, ekonomik, siyasi ve ideolojik baskılar da yasak kapsamında değerlendirilmelidir.⁴¹

2.2.3. Yasağın Kapsamı

Yasağın kapsamı hakkındaki tartışmaları aşağıdaki iki unsur üzerinden incelemek gerekmektedir. İlki madde 2/4'teki kuvvet kullanma yasağını açıklamak için kullanılan "bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı" ifadesi, ikincisi "BM amaçlarıyla bağdaşmayacak şekilde" ifadesidir.

Yasağın maddedeki terimlerle sınırlı olduğunu kabul eden yazarlara göre sınırsız bir kuvvet kullanma yasağı bulunmamaktadır. Yani devletlerin toprak bütünlüğü ya da siyasal bağımsızlığına karşı olmadığı sürece ve BM amaçlarına ters düşmediği sürece meşru müdafaa hakkı dışında da kuvvet kullanılması mümkündür.⁴²

³⁷ Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, s. 88.

³⁸ 1949 Korfu Boğazı Davası'nda UAD, Arnavutluk'un daha önceki geçişinde İngiliz gemilerine ateş açması nedeniyle İngiliz gemilerinin Korfu Boğazı'ndan ateşe hazır halde geçmesini hukuka uygun bulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. Corfu Channel Case, 1949, s.31 <http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1569.pdf> Corfu Channel Case (1949).

³⁹ Detaylı bilgi için bkz, Nicaragua v.United States of America Case, (1986), <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> .

⁴⁰ Başeren, s. 62.

⁴¹ Başeren, s. 62.

⁴² Başeren, s. 56.

Bu görüşe göre, devletin siyasi bağımsızlığına karşı olmayan, insani nedenlerle kuvvet kullanılması hukuka uygun kabul edilmektedir. Ancak bu görüşün kabul edilmesi halinde devletlerin asıl niyeti tam olarak bilinmeyeceği için kullanılan kuvvete haklı bir neden bulma amacı gözden kaçırılacaktır.⁴³

Antlaşmanın klasik yorumuna göre, madde 2/4'te yer alan yasak kesin ve kapsamlı bir yasaktır. Maddede yer alan tartışma konusu terimler yasağı sınırlandırmak değil güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır.⁴⁴

Günümüzde yaygın olarak kabul edilen görüş, madde 2/4 ile getirilen yasağın kesin ve kapsamlı bir yasak olduğu yönündedir. Buna göre, devletlerin uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanması, Antlaşma'nın 51. maddesinde belirtilen meşru müdafaa hakkı kapsamında veya BM Güvenlik Konseyi kararıyla yapılmadığı takdirde hukuka aykırı kabul edilmektedir.⁴⁵

2.2.4. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları

2.2.4.1.Meşru Müdafaa Hakkı

BM Antlaşması'nda meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51.madde şu şekildedir:

“Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”⁴⁶

Maddede meşru müdafaa'nın doğal bir hak olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu hakkın kapsamı sınırlanabilir ancak tamamen yok edilemez. Meşru müdafaa kararı

⁴³ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s. 40.

⁴⁴ Brownlie, *The Use of Force in Self Defence*, s. 234.

⁴⁵ Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, s. 60.

⁴⁶“Birleşmiş Milletler Antlaşması”, 26 Haziran 1945, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_01.pdf.

alındığında bu karar derhal BM Güvenlik Konseyi'ne bildirilmelidir. 51. madde mevcut meşru müdafaa hakkını üç yönde etkilemiştir:

İlk olarak bireysel meşru müdafanın yanında ortak meşru müdafaa gündeme gelmiştir, ikinci katkı müdahale için silahlı saldırının varlığının şart olması ile bu hakkın kötüye kullanılması önlenmeye çalışılmıştır, son olarak BM Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar yapılması öngörülerek geçici bir hak olduğu vurgulanmıştır.⁴⁷

Meşru müdafaa hakkının uygulanabilmesi için öncelikle bir silahlı saldırının varlığı gereklidir. Savunma amacıyla gereken en az düzeyde güç kullanılmalıdır. BM Genel Kurulu'nun 1974 tarihinde kabul ettiği Saldırının Tanımı Kararı'na göre saldırı, “ bir devletin başka bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı ya da herhangi bir biçimde BM Antlaşması'na aykırı olarak silahlı kuvvet kullanımıdır”.⁴⁸ Burada saldırı tehdidinin meşru müdafaa hakkı doğurup doğurmayacağı belirsizdir.

51. maddenin ve örf ve adet hukuku ile ilişkisine bakıldığında, 51. maddenin önceki örf ve adet hukukunu kısıtladığını düşünenler ve tam tersini savunanlar karşımıza çıkmaktadır. İkinci görüşe göre, örf ve adet hukukundaki meşru müdafaa; silahlı saldırı gerçekleşmeden olası saldırıyı engellemeyi ifade eden önleyici meşru müdafaa da içinde barındırmaktadır.⁴⁹ Örf ve adet hukukuna göre meşru müdafaa, tehdit o anda geçerliyse ve kullanılan araçlar orantılıysa; önleyici meşru müdafaa, devletin çıkarlarını korumak amacıyla kuvvet kullanılması ve yurtdışındaki vatandaşlarını korumak için kuvvet kullanılması da meşru müdafaa hakkına dahildir ve hukukidir.⁵⁰

Örf ve adet hukuku ve 51. madde arasındaki ilişkiyi daha net anlamak için UAD'ın Nikaragua Davası'nda verdiği karar da önemlidir. Divan, kararında örf ve

⁴⁷ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68: s. 45.

⁴⁸ Fatih Tosun, “Uluslararası Hukuk'ta Kuvvet Kullanma ve Karışma Kavramlarının Değişen Anlamı”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi* (9), (2009): s. 17.

⁴⁹ Önleyici meşru müdafaa doktrini Caroline Olayı ile kabul edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Taşdemir, “Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi”, s. 215-216.

⁵⁰ Serdar Örnek, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı: 1991 ve 2003 Irak Harekatları*, 1.baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), s. 51.

adet hukukunda meşru müdafaa hakkının varlığını kabul etmektedir. Meşru müdafaa hakkını geniş yorumlamak isteyen bazı devletler veto mekanizması sayesinde bunu başaramamaktadırlar. Bu geniş yorumu benimsemek isteyen devletler bazı eylemlerini meşrulaştırmak gayesi içindedirler. Ancak gerek Divan'ın Nikaragua Davası kararında saldırının silahlı saldırı düzeyine erişmesi gerektiği vurgusu gerekse BM'nin temel amacı geniş yorumu kabul etmemektedir.

2.2.4.2.BM Güvenlik Konseyi Kararıyla Kuvvet Kullanılması ve Ortak Güvenlik Sistemi

BM Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın 24. maddesine göre uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumlu organ olarak kabul edilmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin görev ve yetkilerine Antlaşma'nın VI, VII, VIII ve XII. Bölümlerinde yer verilmektedir. Antlaşmanın VI. Bölümü uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümüne yer verir. VII. Bölümü doğrudan barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemi durumunda alınacak önlemleri içermektedir. VII. bölümde yer alan 39. maddeye göre; BM Güvenlik Konseyi öncelikle barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırının varlığını tespit etmekle yükümlüdür. Bu tespit neticesinde tavsiyede bulunur veya 41. ve 42. maddede belirlenen önlemleri alır.⁵¹

Barışın bozulmasına yönelik tehditler, kuvvet kullanılmasının yanında silahlı kuvvet kullanımını içermeyen eylemlerden de oluşabilir. Bu tehdidin belirlenmesinin ardından Konsey, ya bağlayıcı olmayan barışçıl çözüm yollarını dener, ya da tüm üyeler bakımından bağlayıcı olacak şekilde zorlama önlemleri uygulanmasına karar verir.⁵²

BM Antlaşması'nın VIII. Bölümü'nde bölgesel örgütler tarafından kuvvet kullanılması düzenlenmektedir. BM amaç ve ilkeleriyle bağdaştığı sürece bölgesel örgütlerin çalışmaları kabul edilebilir. Herhangi bir anlaşma veya örgüt ile birlikte ortak meşru müdafaayı taahhüt altına almış olan üyeler sorunlarını öncelikle bu taahhüt vasıtasıyla barışçı yollardan çözmeye çalışacaklardır. Ancak bu örgütlerin zorlama önlemleri uygulaması BM Güvenlik Konseyi'nin iznine tabi olacaktır.

⁵¹“Birleşmiş Milletler Antlaşması”, 26 Haziran 1945, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_01.pdf.

⁵² Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s. 61.

NATO ve Varşova Paktı da 51. maddede geçen ortak meşru müdafaa hakkının kullanılması amacıyla kurulmuş örgütlerdir.⁵³ NATO üyesi ülkeler, Antlaşma'nın 5. maddesine göre, taraflardan birine yönelik bir silahlı saldırının, tüm taraflara yöneltilmiş kabul edileceğini ve bu saldırının gerçekleşmesi neticesinde, bireysel ya da ortak meşru müdafaa hakkının kullanılacağını kabul etmişlerdir.⁵⁴

⁵³“Kuzey Atlantik Antlaşması” (1949), https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr , Erişim Tarihi: 07.11.2017

⁵⁴ Örnek, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı: 1991 ve 2003 Irak Harekatları*, s. 54-55.

BÖLÜM III

3. İNSANİ MÜDAHALE ve KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMI

3.1.KAVRAMLARIN TANIMLANMASI

İnsani müdahale, bir devletin diğer bir devletin vatandaşlarını o devletin kendisinin uyguladığı ağır ve kapsamlı insan hakları ihlallerinden kurtarmak amacıyla kuvvet kullanmasıdır. Ağır ve kapsamlı insan hakları ihlallerinden kastedilen, yaşama hakkına yönelik ihlaller, işkence yasağı, soykırım yasağına uyulmaması, toplu göçlere neden olacak eylemlerde bulunmak olarak sayılabilir.⁵⁵ Avrupa Parlamentosu 1944 yılında insani müdahaleyi bir devletin vatandaşlarının ya da oradaki insanların haklarının başka bir devlet ya da devletler tarafından kuvvet kullanma tehdidi veya kuvvet kullanma ile korunması olarak açıklamıştır.⁵⁶ NATO'nun kabul ettiği tanıma göre insani müdahale; başka bir devlete o devletin onayı olmadan, insani bir felakete (veya tehdidine) karşı yapılan silahlı bir müdahaledir.⁵⁷

Bugünkü kullanımıyla insani müdahale “devletin otoritesini kötüye kullanımı veya parçalanması nedeniyle oluşan fiziksel acıyı bitirmek ve sivil otoritenin tekrar oluşabileceği makul koşulların yaratılmasına yardımcı olmak amacıyla devletin içişlerine karışma”dır.⁵⁸

Koruma Sorumluluğu ise ağır ve kapsamlı insan hakları ihlallerinin yaşandığı bir ülkede vatandaşları korumanın devletin sorumluluğunda olduğu, ancak devletin vatandaşlarını koruyamadığı veya insan haklarını kendisinin ihlal ettiği durumlarda sorumluluğun uluslararası topluma geçtiğini kabul eden bir yaklaşımın ürünüdür.

⁵⁵ Yıldırım Sak, “Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye’de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 44 (Kış 2015), s.121–153.

⁵⁶ Naim Demirel, “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 1, (15 Mart 2013): 152-72.

⁵⁷ Bu tanım 1999’da NATO’nun Schveningen’deki toplantısında kabul edilmiştir. HI: Definition and Criteria, 2000, s.1 Aktaran; Zeynep Selin Acar, “NATO’nun Kosova’ya Müdahalesi ve ‘İnsani Müdahale’ Kavramından ‘Koruma Sorumluluğu’na Geçiş” (Ege Üniversitesi, 2015), s. 30.

⁵⁸ Acar, 30.

3.2.İNSANİ MÜDAHALE KAVRAMININ ORTAYA ÇIKMASI ve GELİŞMESİ

Haklı savaş doktrininin benimsendiği dönemden günümüze kadar geçen süre boyunca devletlerin bazı müdahalelerini insani gerekçelerle yaptığı ya da müdahalelerini meşrulaştırmak için insan güvenliği söylemini kullandıkları bilinmektedir. Savaşın hangi durumlarda haklı olabileceğini açıklayan Grotius “kendi halkına zulüm yapan hükümdara karşı, kendi halkı başvurmasa bile gerektiğinde kuvvete başvurulabilir” görüşünü savunmuştur.⁵⁹ Savaş ve Barış Hukuku adlı çalışmasında ise uyrukların korunması amacıyla yapılacak savaşların haklı olabileceğini belirtmiştir.⁶⁰

19. yüzyıla gelindiğinde insani müdahalenin ilk uygulamaları başka bir ülkedeki zor durumdaki yurttaşlarını korumak için yapılmaktaydı. Bu müdahaleler sömürgeci devletler tarafından müdahalelerini meşrulaştırmanın bir yolu olarak görülüyordu.⁶¹ Briand-Kellog Paktı başka ülkedeki vatandaşları korumak için müdahale edilmesini yasaklamaktaydı.⁶²

Soğuk Savaşın bitişi ve iki kutuplu sistemin çökmesiyle birlikte ortaya çıkan otorite boşluğu etnik çatışmaların ve sivil kayıpların artmasına neden olmuştur. Soğuk Savaşın son dönemlerinde hukuk profesörü Mario Bettati ve Sınır Tanımayan Doktorların kurucusu ve eski bir Kızılhaç gönüllüsü olan Bernard Kouchner insani müdahale kavramını yeniden gündeme getirmiştir.⁶³

Soğuk Savaş dönemi bitene kadar güvenlik kavramı bir ülkenin askeri tehditlere karşı devletlerin egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması anlamına gelmekteydi. Soğuk Savaş dönemindeki müdahalelerin temelinde siyaset, güvenlik gibi geleneksel müdahale nedenleri bulunmaktaydı. Soğuk Savaşın ve bloklaşmanın

⁵⁹ Mehmet Ciğer, “Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları” (Gazi Üniversitesi, 2013) s.94.

⁶⁰ Grotius’a göre uyruklar adına haklı olarak savaşa girişilebilir Grotius Hugo Çeviren: Seha L. Meray, *De Iure Belli / Savaş ve Barış Hukuku*, s. 212.

⁶¹ 93 Harbi ve Kırım Savaşı tarihinde insani gerekçelere dayandırılan müdahale örnekleridir. Acar, “NATO’nun Kosova’ya Müdahalesi ve ‘İnsani Müdahale’ Kavramından ‘Koruma Sorumluluğu’na Geçiş”, s. 27; Bu müdahaleler hakkında detaylı bilgi için bkz. Oral Sander, Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme, Ankara, İmge, 2010, s. 230.

⁶² Vatandaşları dışarıda korumak için kuvvet kullanmanın hukukiliği tartışmaları için bkz. Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, s. 170-174.

⁶³ Tekin, “İnsani Müdahale Kavramı ve Libya’nın Geleceği”, s. 9-10.

sona ermesiyle birlikte devlet merkezli güvenlik anlayışı dönüşmeye başladı ve askeri olmayan tehditler ve insan güvenliği kavramları da ulusal güvenlik kavramının içinde yer almaya başladı.⁶⁴

Geleneksel güvenlik; nükleer silahlanma, terörizm ve devletlerarası savaşlar gibi egemenliğe karşı olan tehditleri bünyesinde barındırırken, insani güvenliğe, bulaşıcı hastalıklar, çevresel sorunlar, şiddet eylemleri de dahildir.⁶⁵ Günümüzde güvenlik kavramı sınırların korunmasının yanında toplulukların ve bireylerin ülke içinde şiddetten korunmasını da içermektedir.

Türkçe literatüre 2006 yılında ilk ciddi katkıyı yapan Ovalı' ya göre, insan güvenliğinin son yıllarda daha fazla gündeme gelmesinin nedenleri; ülke içi çatışmalar, çözümler ve gerilimler, yeni tehditlerin ulus-üstü ve sınır aşan nitelikleri ve iletişim devrimidir.⁶⁶ Gelişmekte olan ülkelerin sömürgeci devletler tarafından çizilen yapay sınırları ülke içinde ayrılıkçı hareketlere zemin hazırlamaktadır. Egemenlik ve toprak bütünlüğüne insan güvenliğinden daha çok önem verilen bu ülkelerde ayrılıkçı hareketlerle mücadele çoğu zaman ülke içi çatışmaya dönmekte ve şiddetlenen çatışmalar insan hakları ihlallerini de beraberinde getirmektedir.⁶⁷

Uluslararası ilişkilerde sistemin yapısı, aktörleri ve aktörlerin davranışları noktasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu farklılıklar insani müdahaleye bakış açısında da farklılıklara ve tartışmalara neden olmaktadır. Tekin'e göre İnsani müdahale, ahlaki açıdan gerekçelendirilmeye ihtiyaç duyulan siyasi bir karar ve askeri bir eylemdir.⁶⁸

Sistemin temel aktörü olarak devleti kabul eden realistlerin, insani müdahaleye karşı oldukları görülür. Realistlere göre temel amaç vatandaşlarının güvenliğini

⁶⁴ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Pınar Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi* 8, Sayı 14 (2010): 69-96.

⁶⁵ Sezai Özçelik, "Koruma Sorumluluğu ile İnsani Güvenlik Bağlamında İnsani Diplomasi, Dış Yardımlar ve Libya Örnek Olayı", içinde *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar*, ed. Erman Akıllı, 1.baskı (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2016), s.526.

⁶⁶ Şevket Ovalı, *Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması*, Uluslararası İlişkiler, Cilt 3, Sayı 10, 2006, s. 1-24 Aktaran; Burak Tangör, "Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 8, Sayı 30 (2012): s. 66.

⁶⁷ Tangör, s. 82.

⁶⁸ Tekin, "İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği", s. 9.

sağlamak ve devletin varlığını korumaktır.⁶⁹ Devletlerin birbirlerinin egemenliğine saygı göstermenin dışında her hangi bir ahlaki sorumluluğu bulunmamaktadır. Devletlerin başka devletlerin vatandaşlarına karşı ahlaki sorumlulukları yoktur. Bir devletin ahlaki sorumluluğu sadece kendi vatandaşlarıyla sınırlıdır.⁷⁰

Rasyonalistler ve Çoğulcular⁷¹, uluslararası ilişkilerde temel aktörün devlet olduğunu kabul etmekle birlikte çıkarlar gereği işbirliğini ve uluslararası kurumları gerekli görürler. Kuvvet kullanma yasağının zayıf devletlere güçlü devletler karşısında bir koruma sağladığını savunurlar. Ancak Çoğulcular uluslararası toplumun Dünya’da adaleti sağlamak gibi bir görevi olmadığını savunarak insani müdahaleye karşı çıkmaktadırlar.⁷² Devrimci/Dayanışmacı görüşe göre, uluslararası ilişkiler alanı bireylerden oluşmaktadır. Uluslararası toplumun insan hakları ihlallerinde bireyleri korumakla yükümlü olduğunu savunurlar. Onlara göre insani müdahale, haklı nedenlere dayandırılabilir bir müdahaledir. Dayanışmacı görüşün önemli temsilcilerinden Wheeler, haklı savaş doktrinine dayanan kritere uygun bir şekilde gerçekleştirilecek BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın gerçekleştirilen müdahalelerin de haklılaştırılabileceğini ileri sürmektedir.⁷³ Modern ulus-devlet sisteminin devleti temel alan yaklaşımına karşılık, insan haklarının korunması hususunda bireyi temel alan kozmopolit bir perspektife geçildiği iddia edilmektedir.⁷⁴ Bu noktada insanların eşit olduğu ve insan güvenliğine vurgu yapan Kozmopolitizm, egemenliğin dönüştüğü günümüzde, insani amaçlarla yapılacak müdahalenin gerekliliğini savunmaktadır.⁷⁵

⁶⁹ Alex J. Bellamy, “Humanitarian Intervention and the Three Traditions”, *Global Society* 17, No:1 (2003): s.10; Aktaran; Nermin Yavlal, “İnsancıl Müdahalede Etik, Hukuksal ve Siyasal Sorunlar” (Hacettepe Üniversitesi, 2011), s. 156.

⁷⁰ Yavlal, “İnsancıl Müdahalede Etik, Hukuksal ve Siyasal Sorunlar”, s. 157.

⁷¹ Bkz. Robert Jackson, *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States* (Oxford: Oxford University Press, 2000).

⁷² Yavlal, “İnsancıl Müdahalede Etik, Hukuksal ve Siyasal Sorunlar”, s. 162.

⁷³ Yavlal, s. 164; Detaylı Bilgi için ayrıca bkz. Nicholas J. Wheeler, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society* (Oxford: Oxford University Press, 2000).

⁷⁴ Kozmopolit düşünce hakkında detaylı bilgi için bkz. Tuğba Bağbaşıoğlu, “İnsani Müdahale Sorunu Bağlamında Egemenlik ve Kozmopolitizm”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi-Journal of the Human and Social Science Researches* 6, Sayı 5 (2017): 3047-64.

⁷⁵ Kozmopolitizm, insanların temel anlamda eşit kabul edildiği ve eşit politik muameleyi hak ettiklerini savunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Tuğba Bağbaşıoğlu, “İnsani Müdahalenin Meşruiyeti ve Kosova Müdahalesini Yeniden Düşünmek”, s. 147-150.

3.2.1. İnsani Müdahale ve BM Antlaşması

BM Antlaşması açıkça kuvvet kullanılmasını yasaklamaktadır. BM Antlaşması'nda insani gerekçelerle kuvvet kullanılmasına dair herhangi bir madde bulunmamaktadır. İnsani müdahalenin, kuvvet kullanılmasının istisnaları olan meşru müdafaa hakkı ve BM Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanılmasından hangisi içinde değerlendirileceği belirsizdir. Yasağın net olmasına rağmen, madde 2/4' ün dar yorumunu kabul eden yazarlar insani nedenlerle karışmayı meşru müdafaa biçimi olarak yorumlamaktadır.⁷⁶ İnsani müdahalede bir devletin vatandaşlarını yine o devletin saldırı eylemlerinden korumak amaçlanmışken, meşru müdafaa hakkında başka bir devlete silahlı saldırıda bulunmuş olması temel koşuldur.⁷⁷

BM Antlaşması'nın 2/7 maddesine göre, BM'nin herhangi bir devletin ulusal yetki alanına giren konularda müdahale yetkisi yoktur.⁷⁸ Ancak bir devletin davranışları temel insan haklarını reddedecek şekildeyse ve insanlığın vicdanını sarsacak biçimdeyse insani felaketleri gerekçe göstererek müdahale edildiğinin örnekleri bulunmaktadır. 1931'de Japonya'nın Mançurya'yı işgali, 1935'te İtalya'nın Etiyopya'yı işgali, 1939'da Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgali insani nedenlere dayandırılmıştır.⁷⁹ Keskin'e göre, bu uygulamalarında devletler, hukuka aykırı bazı eylemlerini kuvvet kullanma yasağının istisnalarıyla açıklamaya çalışarak, aslında kuvvet kullanma yasağının güçlenmesine neden olmuşlardır.⁸⁰

3.2.2. İnsani Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri

İnsani müdahale esas itibarıyla bir müdahale türüdür ve uluslararası hukukta müdahale ve insani müdahalenin net bir tanımı yapılamamaktadır. En geniş tanımıyla müdahale; bir devletin ulusal yetkisine giren bir konunun konuşulması, görüşülmesi,

⁷⁶ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:126.

⁷⁷ Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları* s.175.

⁷⁸ Madde 2/7. İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletlere herhangi bir devletin kendi yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi yeleri de bu türden konuları İşbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak, bu ilke VII. Bölümde öngörölmüş olan zorlayıcı önlemlerin uygulanmasını hiçbir biçimde engellemez. "Birleşmiş Milletler Antlaşması", 26 Haziran 1945, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_01.pdf.

⁷⁹ Sean D. Murphy, *Humanitarian Intervention*, Dinah L. Shelton (ed.), *Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity*, vol. I, Thomson Gale, 2005, s. 45 aktaran; Segah Tekin, "İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği", *SDE Analiz*, Nisan 2011, s. 8.

⁸⁰ Funda Keskin, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", *Uluslararası İlişkiler Kış 2006*, Sayı 2 (2007): s.50.

incelenmesi, araştırılması ve tavsiyelerde bulunulmasıdır. Daha dar anlamıyla müdahale; bir devletin başka bir devletin içişlerini ya da dışişlerini ilgilendiren bir konuda zorlayıcı yada emredici bir şekilde devletin tutumunu değiştirmek yada bu devlette bazı değişiklikler yapmak amacıyla karışmasıdır.⁸¹ Uluslararası ilişkilerde ve uluslararası hukukta bir müdahalenin meşru kabul edilebilmesi için gereken şartları bilmek insani müdahalenin meşruluğunu tartışmak açısından önemlidir. Bozkurt'a göre bu şartlar; belirginlik ve kesinlik, biçimsel geçerlilik, uygunluk ve bağlılıktır. Konuya ilişkin uluslararası hukuk kuralları kesin ve belirgin olmalıdır. Yetkili organ tarafından geçerli işlemler yapılmış olmalıdır. Benzer durumlarda benzer kararlar alınmış olmalıdır, son olarak da bir hukuk kuralı ile ikincil nitelikli kurallar arasında bağ olmalıdır.⁸² İnsani müdahale örneklerinin bir standardının olmaması, kavramın uluslararası hukuktaki yerini tartışmalı hale getirmektedir.

İnsani müdahalenin hukuka uygun olduğunu savunan teoriler, bu müdahaleleri örf adet hukuku, insan hakları ve meşru müdafaa hakkı ile ilişkilendirmişlerdir. Bu noktada yapılan silahlı saldırının bir başka devlete değil devletin kendi vatandaşlarına yönelik olmasının bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkını doğurmadığı unutulmamalıdır.⁸³

Sürekli UAD Statüsü'nün 38. maddesine göre, uluslararası hukukun ana kaynaklarından biri de uluslararası örf adet hukukudur. Teamül kuralların oluşması için devletlerin tutarlı ve genel uygulamasının olması ve "opinio juris" (hukuki yükümlülük olduğu inancı) varlığı gerekmektedir.⁸⁴ Örf ve adet hukuku bakımından insani müdahalenin meşruluğunu savunan görüş, insani nedenlerle müdahalenin eskiden beri var olduğunu ve BM Antlaşması'nın bu hakkı düzenlediğini kabul etmektedir. İnsan haklarının korunmasının "jus cogens" (buyruk kural)⁸⁵ olduğunu ve Konsey onayı olmadan yapılan müdahalelerin meşru olduğunu savunmaktadırlar.

⁸¹ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:s. 103.

⁸² Enver Bozkurt, *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku*, 2.baskı (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006), s. 108.

⁸³ Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, s. 175.

⁸⁴ Nermin Yavlal, "İnsancıl Müdahalede Etik, Hukuksal ve Siyasal Sorunlar" (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2011), s. 102-103.

⁸⁵ Uluslararası hukukta da iç hukukta olduğu gibi üst düzey hukuk kurallarının varlığı kabul edilmektedir. 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne göre buyruk kural; devletlerin uluslararası topluluğun bütününe, aksine hiçbir kuralın konulması olanağı bulunmadığı ve ancak genel

Brownlie'e göre, BM Antlaşması'nın meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. maddesi örf ve adet hukukuna bağlı değildir. Örf adet kuralları ve meşru müdafaa hakkı ilişkilendirilecekse bile, böyle bir ilişkilendirmeyi devletlerin 1945'e kadarki uygulamalarını dikkate alarak yapmak gerekmektedir.⁸⁶

İnsani müdahaleyi insan hakları bağlamında meşru kabul edenlere göre, BM üyesi devletler insan haklarına uyulmasını sağlamakla yetkili ve yükümlüdürler. İnsan haklarının korunmasını barış ve güvenliğin korunması amacıyla eşdeğer tutmaktadırlar. 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 1966 Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve ek protokolleri, 1966 Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözleşmesi gibi belgeleri de bu görüşlerine delil olarak göstermektedirler.⁸⁷ Ancak BM Antlaşması hazırlanırken insan hakları bildirisini antlaşmaya dahil etme önerisinin reddedilmesi, insan haklarının korunmasının, BM'nin amaçlar hiyerarşisinde ilk sıralarda olmadığını göstermektedir.

Kuvvet kullanma yasağının jus cogens nitelikte bir kural olması sebebiyle Antlaşma' da belirtilen istisnalar dışında herhangi bir nedenle kuvvet kullanılması hukuka aykırıdır. BM Antlaşması'nın 39-43. maddelerinden oluşan VII. Bölümü, zorlama tedbirlerini de içerecek şekilde, barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemleri durumunda alınacak önlemleri belirlemiştir.

BM Antlaşması'nın 39. maddesine göre BM Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden inşa edilmesi için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemlerin alınacağını kararlaştırır. Buna göre, 41. madde ile BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen hangi önlemleri alacağı kararlaştırılabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını,

uluslararası hukukun aynı nitelikteki yeni bir kuralıyla değiştirebileceği kabul edilen ve tanınan bir kuraldır. Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 9. baskı (Ankara: Turhan Kitabevi, 2010), s. 81.

⁸⁶ Brownlie, *The Use of Force in Self Defence*, s. 241; Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, s. 117.

⁸⁷ McDougal, M. S. Lasswell, H. D. , Chen, L. C., *Human Rights and World Public Order. The Basic Policies of an International Law of Human Dignity*, 1980, s. 241 Aktaran; Başeren, *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, s. 178.

diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir. BM Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen tedbirlerin yetersiz kalması durumunda 42. maddeyi devreye sokabilir. Buna göre, BM Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesis edilmesi için hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve BM üyelerinin hava deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak operasyonları içerebilir.

İnsani müdahale uygulamada iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, BM Güvenlik Konseyi kararı ile gerçekleştirilen insani müdahaleler ikincisi ise devletlerin tek taraflı insani müdahaleleridir. BM Güvenlik Konseyi'nin insan hakları ihlallerini saptayıp, yukarda yer verildiği şekilde, Antlaşma'nın VII. Bölümündeki usulü izleyerek devlet ya da devletler grubuna müdahale yetkisi vermesi hukuka uygun kabul edilen insani müdahale şeklidir.

BM Güvenlik Konseyi, 1965 Güney Rodezya ve Güney Afrika, 1991 Irak, 1992-93 Somali, 1991-95 Yugoslavya, 1994 Ruanda, 1994 Haiti, 1998-99 Kosova ve 1999 Doğu Timor'da yaşanan ülke içi çatışmaları "barışa yönelik tehdit" olarak kabul etmiştir.⁸⁸

Konsey ilk defa, 1965 yılında Güney Rodezya olayında Antlaşma'nın 39. maddesine göre uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini tespit etmiş ve zorlama tedbirleri uygulanması kararını almıştır. 1991 Kuzey Irak müdahalesinde, ilk defa bir ülke içi olay barışa yönelik tehdit olarak algılanmıştır, ancak tek başına insan hakları ihlalleri müdahale kararının alınmasına neden olmuştur yorumunu yapmak mümkün değildir. Yugoslavya örneğinde BM Güvenlik Konseyi'nde karar alınırken ifade edilen görüşlerde söylem farkları bulunmaktadır. Görüşmelerde müdahaleyi kabul eden devletler arasından sadece Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin temsilcileri olayların komşu ülkelere sıçraması, göçlerin olumsuz etkiler yaratması gibi endişelerinin yanında insan hakları ihlallerini de gündeme getirmiştir. İngiltere, Belçika ve Rusya Federasyonu'nun temsilcileri Yugoslavya'daki ayrılıkçı hareketlerin Doğu Avrupa'ya sıçramasından endişe ettiklerini, Çin Halk Cumhuriyeti, Yemen ve Zimbabwe'nin temsilcileri ise meselenin Yugoslavya'nın iç meselesi olduğunu ifade

⁸⁸ Keskin, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", s. 53.

etmiştir.⁸⁹ Haiti örneğinde insan hakları ihlallerinden duyulan endişe dile getirilse de tek başına doğrudan sebep değildir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1994 yılında aldığı 940 sayılı kararında Haiti'de demokrasinin yeniden inşa edilmesinin uluslararası toplumun görevi olduğuna vurgu yapmıştır. Somali örneğinde ilk defa ağır ve kapsamlı insan hakları ihlallerinin uluslararası barışı tehdit ettiği kabul edilmiştir. Ruanda örneğinde operasyona izin veren karar sadece insan hakları ihlallerine dayandırılmıştır. NATO'nun Kosova müdahalesi ilerleyen bölümde incelenecektir ancak NATO'nun müdahale sonrası aldığı kararlara bakıldığında müdahaleyi insani gerekçelere dayandırdığı bu noktada ifade edilebilir.

Tek taraflı insani müdahaleler olarak, 1970'lerde insani nedenlerle gerçekleştirildiği savunulan, Hindistan'ın Doğu Pakistan'a, Vietnam'ın Kamboçya'ya, Tanzania'nın Uganda'ya müdahalesi örnek verilebilir. Ancak bu müdahalelerin temelinde insani gerekçeler değil çıkarlar söz konusudur. Hindistan'ın Doğu Pakistan'a müdahalesinde insan hakları ihlalleri büyük ölçüde durdurulsa da Pakistan'ı zayıflatma gayesi de mevcuttur. Çin Halk Cumhuriyeti ve ABD 1971'de Hindistan'ın bu müdahalesini kınamışlardır. 1978'de Vietnam'ın Kamboçya müdahalesi de BM Güvenlik Konseyi tarafından kınanmıştır.⁹⁰ Bu müdahalelerin devletlerin ulusal yetkileri kısmen devrettiği yetkili bir organın kararı olmadan, ortaya çıkacak maliyetin ve insan kaybını göze alarak yapılmış olması da devletlerin çıkarlarına hizmet ettiğini doğrulamaktadır. Bir devletin kendi ulusal çıkarını gözetmeden yalnız insani gerekçelerle müdahale ettiğini düşünmek fazla iyimser bir yaklaşım olacaktır. Müdahalelerin, BM Güvenlik Konseyi'nin bir ülkedeki insan hakları ihlallerini uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak belirleyip bir devlet ya da devletler grubuna müdahale yetkisi vererek yapılması insani gerekçelerin kötüye kullanılmasını engelleyebilir. Ancak herhangi bir yetkilendirme olmadan müdahalede bulunulması güçlü devletlerin çıkarına hizmet edecek ve sömürge düzeninin farklı şekillerde devamına neden olabilecektir.

⁸⁹ Sak, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", 153-157.

⁹⁰ Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, 68:127; Keskin, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", s. 55.

Devletlerin tek taraflı insani müdahalelerinin ortak bir amaca hizmet ettiğini söylemek zordur. Çünkü uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacının yanında, toplumların çıkarını korumakla da görevli olan BM Güvenlik Konseyi'nin bile kuvvet kullanma kararı alırken tarafsız davranmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle insanları koruma amacı taşıyan müdahaleler ahlaki olarak kabul edilse bile BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmadan yapıldıysa hukuki olduklarını söylemek mümkün değildir.

3.3.KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMI (RESPONSIBILITY to PROTECT – R2P)

İnsani müdahalenin egemenlik, hukuk ve siyasi açıdan tartışmalı yönleri insan hakları ihlallerini önlemede yetersiz kaldığını göstermekteydi. Ruanda, Darfur, Kosova gibi örneklerde uluslararası toplumun sessiz ya da harekete geçmek için geç kalması gibi nedenler böyle durumlarda uluslararası toplumun daha fazla sorumluluk alması gerektiğini ortaya çıkardı. BM Genel Sekreteri Kofi Annan' ın 1999 yılında BM Genel Kurulu'ndan devletlerden egemenlik anlayışlarını gözden geçirmelerini talep etmesi ile koruma sorumluluğu yaklaşımı ile ilgili çalışmalar başladı.

2000 yılında Kanada Hükümeti öncülüğünde, ICISS kurularak bir rapor hazırlandı.⁹¹

Rapora göre; bir ülkede ağır ve kapsamlı insan hakları ihlallerinin yaşanması halinde vatandaşlarını koruma sorumluluğu öncelikle o devlete aittir. Ancak devlet vatandaşlarını koruyamıyorsa veya insan haklarını bizzat kendisi ihlal ediyorsa uluslararası toplumun sorumluluğu gündeme gelmektedir. Bu raporla devletlerin insan haklarını koruma uygulamalarının ne zaman ve hangi durumlarda başarısız kabul edileceği ve sorunun ne zaman uluslararası boyut kazanacağını belirlenmek amaçlanmıştır.⁹²

Raporda, klasik egemenlik anlayışının aksine, koruma sorumluluğunun devleti korumanın yanında ülkedeki vatandaşları da korumayı içeren bir sorumluluk olduğu

⁹¹ Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu", s.105.

⁹² Acar, "NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve 'İnsani Müdahale' Kavramından 'Koruma Sorumluluğu'na Geçiş" s.128.

vurgusu vardır. Koruma sorumluluğu anlayışında devletlerin egemenliğini sınırlamaktan ziyade bu egemenliğin devamını ve ülkedeki insanların korunmasını sağlamak esas amaçtır.⁹³

3.3.1. Koruma Sorumluluğu Yaklaşımının İçeriği

ICISS Raporu'nun giriş bölümünde ifade edildiği şekliyle koruma sorumluluğu iki temel prensibe dayanır. Devlet egemenliği sorumluluk anlamına gelmektedir ve halkının korunması için birincil sorumluluk devletin kendisindedir. Eğer bir ülkede vatandaşlar, iç savaş, ayaklanma, baskı ya da devlet başarısızlığı sonucu zarar görüyorsa ve söz konusu devlet insan hakları ihlallerini durdurmak istemiyorsa ya da durduramazsa, iç işlerine karışmama ilkesi yerini uluslararası koruma sorumluluğuna bırakır.⁹⁴

Koruma sorumluluğunun üç aşamalı bir sorumluluk olduğu ICISS Raporu'nda ifade edilmiştir. Bunlar önleyici sorumluluk, reaksiyon sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğudur. Önleme sorumluluğunda çatışmaların nedenleri saptanır ve çözümler bulunmaya çalışılır. Önleme sorumluluğunda sorunların kaynağını bulma yükümlülüğü de ilk olarak sorunun yaşandığı devlete aittir. Böylece devlet egemenliğine saygı duyulmuş ve iç işlerine karışmama ilkesi gözetilmiştir.

Reaksiyon sorumluluğunda direk olarak müdahale kararı yerine, öncelikle silah ambargosu, hava sahasının kapatılması, ticari ambargolar gibi çeşitli yaptırımlar uygulanması öngörülmektedir. Başka bir çözüm yolu kalmadığında ise son çare olarak reaksiyon sorumluluğu içinde askeri müdahale gündeme gelmektedir.⁹⁵ Reaksiyon sorumluluğunda müdahale kararının alınabilmesi için ICISS 6 kriter belirlemiştir.

1. **Haklı Neden Eşiği (The Just Cause Threshold):** Soykırım amacı olup olmadığına bakılmaksızın, büyük çapta can kaybına neden olan

⁹³ Azime Telli, "İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram", *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1 (2012): 206–220 s.218; Gizem Bilgin Aytac, "Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale" (İstanbul Üniversitesi, 2013) s. 208.

⁹⁴ "Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty" (Kanada: ICISS, Aralık 2001), s. XI, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>.

⁹⁵ Acar, "NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve 'İnsani Müdahale' Kavramından 'Koruma Sorumluluğu'na Geçiş", s. 131.

eylemler, ölüm, göçe zorlama, terör eylemleri, tecavüz içeren büyük çapta etnik temizlik karşısında devletin bir şey yapamıyor ya da yapmıyor oluşudur.

2. **Doğru Niyet (Right Intention):** Müdahalelerde öncelikli amaç insanları kurtarmak olmalıdır. Ancak insani müdahale örneklerinde tartışılan konulardan biri olan niyetin belirsizliği durumunu gidermek için koruma sorumluluğu yaklaşımında devletlerin ortak müdahale etmesi ve müdahale edilen halkın desteğinin alınması şartı vardır.

3. **Son Çare (Last Resort):** Müdahale seçeneğinin diğer bütün yaptırım yolları tüketildikten sonra başarının sağlanmaması durumunda başvurulacak bir yol olması gereklidir.

4. **Doğru Otorite (Right Authority):** Kuvvet kullanma yasağının istisnasını uygulama yetkisine sahip olan BM Güvenlik Konseyi uluslararası camiada en yüksek otorite olarak kabul edilmektedir. İnsani müdahalelerde çıkar amacı güdülen tek taraflı müdahalelerin engellenmesi için rapor askeri müdahale kararı verme yetkisini BM Güvenlik Konseyi'ne vermektedir. Ancak Konsey'in veto mekanizmasının neden olduğu gibi karar alamadığı durumlarda, uluslararası tepkisizliği önlemek amacıyla, Genel Kurul, bölgesel örgütler, ad hoc bireysel veya ortak devlet gruplarının konuyu gündeme getirebileceği kabul edilmektedir. Genel Kurul'da alınacak müdahale kararının bir bağlayıcılığı olmayacaktır.

5. **Orantılı Güç (Proportional Means):** Amaçlara ulaşmak için müdahalede gereken asgari güç kullanılmalıdır. Müdahale sırasında insan hakları gözetilmelidir.

6. **Olumlu Gelişme Beklentisi (Reasonable Prospects):** Müdahaleye başlanmadan önce operasyon planlanmalıdır ve ülkedeki durumun müdahale edilmeden önceki durumdan daha kötü bir hale gelmemesi sağlanmalıdır.

Üç aşamalı sorumluluğun son aşaması olan yeniden inşa sorumluluğu ise; güvenlik, adalet, sivil yönetimin oluşması, yeniden silahlanmanın önlenmesi, mayınların temizlenmesi, suçluların Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)'ye

gönderilmesi gibi çatışmanın yarattığı olumsuzlukları gidermeyi amaçlamaktadır.⁹⁶

3.3.2. Koruma Sorumluluğu Yaklaşımı ve BM

ICISS Raporu hazırlanırken temel amaç insan haklarının korunmasında uluslararası sorumluluğa vurgu yapmak olsa da koruma sorumluluğu yaklaşımının uluslararası toplumda kabul görmesi BM çerçevesine taşınmasıyla ve önyargı oluşturan unsurların çıkartılmasıyla mümkün olmuştur. Bu noktada 2004 yılında Genel Sekreter Kofi Annan “Daha Güvenli Bir Dünya: Ortak Sorumluluğumuz” başlıklı raporunda, ICISS Raporu’ndan farklı olarak koruma sorumluluğu kapsamından doğal afet ve salgın hastalıkları çıkartmış, doğru otorite olarak Güvenlik Konseyi’ni tanımlamış ve Konsey’in BM Antlaşması’nın VII. Bölümü çerçevesinde, güç kullanımını da içerebilecek şekilde, karar alabileceğini belirtmiştir.⁹⁷

Koruma Sorumluluğu kavramı ICISS Raporu hazırlandıktan sonra nihai halini ilk defa BM 2005 Dünya Zirvesi’nde almıştır. Zirve’nin Sonuç Bildirgesi’nde koruma sorumluluğu; “Uluslararası toplum, BM Antlaşması Bölüm VI ve Bölüm VIII’ e göre, BM yoluyla, insanları soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumak amacıyla gerekli diplomatik, insancıl ve diğer barışçı yollara başvurma yükümlülüğüne sahiptir. Eğer barışçı yöntemler yetersiz kalırsa ve ulusal otoriteler açıkça kendi halklarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlardan korumayı başaramıyorsa, her somut olayda tek tek değerlendirerek ve uygun olan ilgili bölgesel örgütlerle işbirliği içinde, Güvenlik Konseyi yoluyla, zamanında ve kararlı bir şekilde ortak eylemde bulunmaya hazırız” ifadesiyle, 138. ve 139. paragraflarda yer almıştır.⁹⁸

⁹⁶ Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”; Acar, “NATO’nun Kosova’ya Müdahalesi ve ‘İnsani Müdahale’ Kavramından ‘Koruma Sorumluluğu’na Geçiş”; Ali Onur Özçelik ve İzzettin Artokça, “İnsani Yardımlar Bağlamında Koruma Sorumluluğu”, içinde *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar*, ed. Erman Akıllı, 1.baskı (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2016).

⁹⁷ Pınar Gözen Ercan, “İkinci On Yılına Giren Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 5, Sayı 2 (2015): s. 169; İlgili Rapor için bkz. “A More Secure World: Our Shared Responsibility”, erişim 23 Şubat 2018, http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf.

⁹⁸“2005 UN World Summit Outcome”, <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf>;

ICISS'in hazırladığı yüz sekiz sayfalık koruma sorumluluğu raporu, BM bünyesinde kurumsallaştırılırken iki paragrafa indirgenmiştir. Yeniden inşa sorumluluğu unsurlarından çıkarılmış, müdahale kriterleri tamamen kaldırılmış, tek ve doğru otorite olarak BM Güvenlik Konseyi belirlenmiş ve belirtilen dört büyük suç kapsamında yeniden tanımlanarak bir norm halini almıştır.⁹⁹

BM Güvenlik Konseyi 2006 yılında aldığı, silahlı çatışmalarda sivillerin korunması hakkındaki 1674 sayılı karar ile 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'ne atıf yaparak koruma sorumluluğu yaklaşımını kabul etmiştir. Sonuç Bildirgesi'nin 138 ve 139. paragraflarını teyit eden kararda ağır insan hakları ihlalleri durumunda BM Güvenlik Konseyi'nin göreve hazır olduğu belirtilmektedir.¹⁰⁰ 14 Eylül 2009'da Koruma Sorumluluğu Uygulama Raporu'nu ele almak amacıyla toplanan BM Genel Kurul'u 63/308 sayılı Genel Kurul kararı ile koruma sorumluluğu yaklaşımını kabul etmiştir.¹⁰¹

BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon koruma sorumluluğunu üç sütunda incelemiştir. İlk olarak devletin sorumluluğundan, daha sonra bu sorumluluk sürecinde verilmesi gereken uluslararası destekten ve son olarak da zamanında ve etkili cevabın verilmesinden bahsetmiştir. Ortak sorumluluk beklentisinde devletlerden veto etme tehdidinde bulunmamalarını istemiştir.¹⁰²

Koruma sorumluluğu yaklaşımın günümüzde bir uluslararası örf adet kuralı oluşturduğunu ifade etmek mümkün gözükmemektedir. Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nın 4. maddesi dışında koruma sorumluluğunun yer aldığı bir uluslararası

⁹⁹ Gözen Ercan, "İkinci On Yılına Girerken Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P", s. 170; Koruma sorumluluğu kavramının gelişme süreci hakkında detaylı bilgi için bkz. Pınar Gözen Ercan, *Debating the Future of the "Responsibility to Protect" The Evolution of a Moral Norm* (Palgrave Macmillan, 2016), Chapter:4 Tracing the Process, s. 57.

¹⁰⁰ "Security Council Resolution 1674 on Protection of civilians in armed conflict", 2006, <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/security-council-resolution-1674-2006-on-protection-of-civilians-in-armed-conflict/>.

¹⁰¹ Genel Kurul'daki görüşmelerde Kanada, Almanya, İngiltere, Arjantin, Avustralya, Kolombiya, Hırvatistan, İrlanda, Güney Kore, Yeni Zelanda, Norveç, Peru, Ruanda, İsveç ve Tanzanya koruma sorumluluğunu desteklemiştir. ABD yetkilerinin kısıtlanacağını düşünerek sessiz kalırken, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti ise kavramı kabul etmeyen ülkelerdir. "UN General Assembly Resolution 63/308", 07 Ekim 2009, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/308.

¹⁰² Acar, "NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve 'İnsani Müdahale' Kavramından 'Koruma Sorumluluğu'na Geçiş" s.145.

hukuk metni bulunmamaktadır.¹⁰³ Koruma sorumluluğu yaklaşımının ICISS Raporu, 2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi ve bağlayıcı olmayan Genel Kurul kararları bağlamında, zaman içerisinde teamül hukuku olarak gelişebileceği söylenebilir. Ancak bu gelişme çoğunluğun iradesi ve tutarlı uygulamalarıyla mümkün olabilir.

İnsani müdahale en başta “müdahale” terimi nedeniyle siyasi bir çağrışım yapmaktadır. Geçmişte ulusal çıkar temeline dayanan müdahalelerin insani gerekçelerle maskelenmeye çalışılması insani müdahalenin kötü ünlenmesine yol açmıştır. Arsava’ya göre, koruma sorumluluğu yaklaşımını benimseyenler insani müdahale ve koruma sorumluluğunun birbirinden ayrı tutulmasını istemektedirler. Müdahale yerine sorumluluk vurgusu yapılmasının nedeni de budur.¹⁰⁴

Koruma sorumluluğu yaklaşımı insani müdahalede oldukça tartışmalı bir konu olan egemenlik haklarına dokunmadan, devletlere sorumluluk yüklemeyi amaçlamaktadır. Egemenliğin bir hak olmasının yanında devletlere insan hakları bağlamında sorumluluk yüklediği vurgulanmaktadır. İç işlerine karışmama ilkesini korumak için aşamalı sorumluluk sistemi benimsenmiş ve esas nedenini saptamanın mümkün olmadığı tek taraflı müdahaleleri azaltmak amaçlanmıştır.

Çatışmaların artık devletler arasında değil devlet içi çatışmalar olarak yaşandığı günümüzde, özellikle de başarısız insani müdahale örneklerinden sonra, sivillerin korunması için koruma sorumluluğu yaklaşımının doğru işletilmesi giderek önem kazanmaktadır. Koruma Sorumluluğu yaklaşımının, siyasi amaçlara ulaşmak için bir suiistimal aracı olmaktan kurtarılması amacıyla, aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Bir devletin başarısız kabul edilme eşiği, uluslararası müdahalenin ne zaman gerekli olduğu, haklı nedenin tespitinde tarafsız davranılması, müdahalede kullanılacak gücün uygunluğu, müdahale kararının alınması ve müdahalenin zamanında yapılması gerekliliği koruma sorumluluğu yaklaşımının doğru işletilmesi ve suiistimal edilmemesi bakımından önemli hususlardır.

¹⁰³ Afrika Birliği Kurucu Anlaşmasının 4. maddesinde “Kayıtsız kalmama” olarak adlandırılan ilkeye göre, üye ülkelerde gerçekleşen savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçlar olarak belirtilen ağır şartlar karşısında Kurul kararıyla Afrika Birliği bir üye ülkeye müdahalede bulunma hakkına sahiptir. Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, s. 110; Tekin, “İnsani Müdahale Kavramı ve Libya’nın Geleceği”, s. 17.

¹⁰⁴ Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, s. 115.

BÖLÜM IV

4. KOSOVA SORUNU VE NATO'NUN 1999 KOSOVA MÜDAHALESİ

4.1.KOSOVA SORUNU ve GELİŞİMİ

Kosova 10.816 kilometrekare yüzölçümüne sahip, Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Karadağ tarafından çevrelenmiş; Adriyatik ve Ege Denizine en kısa ulaşım yoluna sahip, güney sınırlarında Arnavutların yoğun olarak yaşadığı stratejik öneme sahip bir ülkedir.¹⁰⁵ Nüfusun büyük bölümünü ülkedeki etnik gruplardan biri olan Arnavutlar oluşturmaktadır.¹⁰⁶ Kosova sorununun temelinde bu etnik grupların her birinin azınlık durumuna düşmek istememesi yatmaktadır.¹⁰⁷

Kosovalı Arnavutların 1974 Anayasası'ndan sonra artan bağımsızlık taleplerinin Yugoslavya tarafından dikkate alınmaması ve dahası bu taleplerin Sırların uyguladığı etnik ve kültürel ırkçılık politikalarıyla engellenmeye çalışılması Arnavut milliyetçiliğinin artmasına ve sorunun derinleşmesine sebep olmuştur. Sırlar sorunun çözümü olarak, nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan Kosovalı Arnavutları kitlesel göçe zorlamıştır.¹⁰⁸ Arnavutların kendi dillerinde eğitim alma hakkının engellenmesi, kütüphanelerin imha edilmesi ile Arnavut kültürünü silmek amaçlanıyordu. Kültürel ırkçılık, siyasi ve ekonomik koşulların zorlaştırılması ve artan şiddet olayları sorunun büyümesine yol açtı. Başlangıçta özerklikle ilgili haklarını korumak isteyen Kosovalı Arnavutlar Soğuk Savaşın sonuna gelindiğinde, uygulanan baskılar karşısında tek çarenin bağımsızlık olduğunu ve nihai hedef olarak da

¹⁰⁵ Fatma Taşdemir, Gökhan Albayrak, "Kosova'nın Bağımsızlık İlanı ve Self Determinasyon Hakkı", içinde *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, 1. Baskı (Ankara: Big Bang Yayınları, 2012) s.235.

Ayrıca bkz. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>

¹⁰⁶ 1980'lerin sonunda, Yugoslavya nüfusunun %35'i Sırp, % 7,3'ü Arnavut kökenli vatandaşlardı. Ancak Kosova'da yaşayanların %90'ı Arnavut, %10'u Sırlardan oluşmaktaydı. Christoph Williams, "Kosovo A Fuse For The Lighting", içinde *The Kosovo Crisis The Last American War in Europe?*, 1. Baskı (Great Britain: Pearson Education Limited, 2001), s. 32.

¹⁰⁷ Hüseyin Emiroğlu, *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu (1989-2000)* (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2010), s. 113.

¹⁰⁸ Crampton'a göre, Kosova Arnavutları Kosova nüfusunun %90'ına denk gelen 1.7 milyon nüfuslarına rağmen neden millet olarak kabul edilmedikleri ve daha az nüfusa sahip olan Sloven, Makedon ve Karadağlılar'ın millet statüsünde oldukları sorularına cevap ararken azınlık haklarını dahi kullanmaları engellenmekteydi. R. J. Crampton, *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar*, 1. Basım (İstanbul, 2007), s. 233.

Arnavutluk'a bağlanmayı istemeye başladılar.¹⁰⁹ BM'nin gündemine alınmasıyla birlikte sorun uluslararası bir boyut kazanmış oldu.

Kosova sorununda Arnavutlar self-determinasyon hakkını kullanarak bağımsız olmak istemiş ve Sırlar da ülkesel bütünlük ilkesi gereğince Kosova için geniş özerkliği çözüm olarak görmüştür.¹¹⁰ Çatışmalarda sivil kayıpların çoğalması, Sırların etnik temizlik yaptığı iddiaları sorunu diğer devletlerin ve uluslararası örgütlerin dahil olduğu bir mesele haline getirmiştir. NATO'nun BM yetkilendirmesi olmadan insani gerekçelerle kuvvet kullanması konunun literatürde başta siyasi ve hukuki olmak üzere birçok alanda tartışılmasını beraberinde getirmiştir.

1974 Anayasası ile birlikte cumhuriyetler, Yugoslavya Federasyonu'nun kurucu unsurları olarak kabul edildi. 1974 anayasası ile Kosova'nın kendi anayasası, parlamentosu, mahkemesi, polisi, okulları olmasına karar verilmekteydi. Yönetim yapısı güçlendirilse de mevcut federasyondan ayrılma ve cumhuriyet olma hakkı verilmemişti.¹¹¹

1980 yılında Tito'nun ölümü ve yerine Slobodan Milosevic'in gelmesi Kosova sorununa ivme kazandıran bir gelişmedir.¹¹² Milosevic 1990'daki mitinglerinde gelecekteki Yugoslavya politikasını üç başlıkta topladığını açıklamıştır. Bunlar; Kosova ve Voyvodina gibi özerk bölgelerin özerkliklerini kaldırmak, Yugoslavya'nın Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı şeklinde yeniden yapılandırılmasını sağlamak ve son olarak küçük cumhuriyetlerin üzerlerinde hakimiyet kurmaktır.¹¹³

1986 yılında Sırp Bilimler Akademisi'nin aydınları tarafından hazırlanan memoranduma¹¹⁴ bağlı kalınarak uygulanacak Sırp politikasının ana hatları belirlendi.

¹⁰⁹ Ali Balcı, "Kosova Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi". İçinde *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, 3. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 751-755.

¹¹⁰ Burak Tangör, *Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008. s.117.

¹¹¹ Hüseyin Emiroğlu, *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu (1989-2000)* (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2010), s. 113.

¹¹² N. Malcolm'a göre 1389 Kosova Savaşı'nda Arnavut ve Sırlar müttefikler ve sorun 20. yy'da etnik çatışmaya dönüşmüştür. Aktaran; Bağbaşıoğlu, "NATO'nun Genişlemesi ve Balkanlar", 2011, s. 127.

¹¹³ Emiroğlu, *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu (1989-2000)*, s. 118.

¹¹⁴ Memorandum Tito'nun taksim politikasını ve 1974 Anayasası eleştiriyor, Kosova'da Sırlara karşı savaş ilan edildiğini iddia ediyordu. Fatma Taşdemir ve Pınar Yürür, "Kosova Sorunu Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme" 1, Sayı: 3 (1999): s. 142.

1989 yılındaki anayasa değişikliği ile Kosova'nın veto hakkı ve resmi dilini belirleme hakkı elinden alındı. Arnavutça eğitim yapan Priştine Üniversitesi kapatıldı, çok sayıda Arnavut işten çıkarıldı. Kosova ve Voyvodina'nın özerkliğini fiilen ortadan kaldırıldı ve 27 Haziran 1990 yılında Kosova'da Sırp özel yönetiminin kurulması kabul edildi. Bu değişiklikler ile 1974 yılında verilen haklar geri alınmaktaydı. Tamamen Sırp hukukuna bağlanan Arnavutların zamanla Kosova'dan atılması düşüncesi ağırlığını artırmaktaydı.¹¹⁵ Milosevic siyasal değişikliklerin yanında Kosova'da tamamen bir Sırp kontrolü¹¹⁶ sağlamak için, Sırpı bölgeye göçe teşvik ediyordu. Buna karşın Arnavutların artan tepkisini ve gösterilerini bastırmak için de Yugoslavya Ulusal Ordusu (JNA) görevlendirilmişti.¹¹⁷

1990 yılı temmuzunda Arnavutlar bağımsız Kosova Cumhuriyeti ilan ettiler. Kosova Meclisi üyeleri 13 Eylül 1990'da Kaçanik'te Kosova Cumhuriyeti Anayasasını onayladı ve devlet başkanlığına İbrahim Rugova getirildi. Arnavutlar bu tarihten itibaren Rugova önderliğinde sivil direnişe başladılar. Bu direniş, Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılması için savaştan Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO)'nun kurulmasıyla 1997'de silahlı direniş şeklini aldı.¹¹⁸ Kosova'nın içinde bu gelişmeler yaşanırken aynı dönemde Yugoslavya dışındaki gelişmeler ve ülke içinde şiddetin giderek artması, sorunu uluslararası hale getirmiştir. Milosevic'in Sırpı yücelten politikaları ve diğer faktörler Yugoslavya'nın çöküşüne neden olmuştur.¹¹⁹

4.2.KOSOVA SORUNUNA ULUSLARARASI TOPLUMUN YAKLAŞIMI

1991'de yeni kurulan cumhuriyetlerin Avrupa devletleri tarafından hangi kriterlere göre bağımsızlıklarının tanınacağını belirleyen Batinder Komisyonu;

¹¹⁵ Ali Balcı, "Kosova Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi", içinde *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, 3. Baskı (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010), s. 756.

¹¹⁶ Milosevic Sırbistan Komünist Partisi'nin başındayken iktidara geldiğinde, Kosova üzerinde sert bir politika uygulamaya başlamıştır. Ramet bu süreci "kademeli Sırplaştırma (gradual Serbianization of the province of Kosovo)" şeklinde tanımlamıştır. Williams Christopher, "Kosovo A Fuse For The Lighting", içinde *The Kosovo Crisis The Last American War in Europe?*, 1. Baskı (Great Britain: Pearson Education Limited, 2001), s. 23.

¹¹⁷ JNA Podujevo'da 400 öğrencinin zehirlendiği olay sonrasında Arnavutlar ve Sırpı arasında çıkan ayaklanmalarda kullanılmıştır. Crampton, *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar*, s. 232.

¹¹⁸ Burak Tangör, *Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri*, 1. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008), s. 118.

¹¹⁹ Christopher Williams, "Kosovo A Fuse For The Lighting". İçinde *The Kosovo Crisis The Last American War in Europe?*, 1. Baskı. Great Britain: Pearson Education Limited, 2001, s. 23.

Kosova’da savaş olmadığını, bağımsızlık talebinin kabul edilmesinin savaşa neden olabileceği ve bunun da domino etkisi ile bölgede yayılabileceği endişesiyle Kosova konusunu incelemedi.¹²⁰ Yugoslavya’yı oluşturan devletlerin bağımsızlık hakkı olmasına rağmen otonom yönetimlerin böyle bir hakkı olmadığını kabul eden batılı devletler, Bosna’daki savaşı bitiren 1995 Dayton Anlaşması’na Kosova’yı dahil etmediler.¹²¹

Sırpaların artan şiddet eylemleri 1998’de yaşanan Drenica Katliamı ile savaşa dönüşmüştür. Pasif direnişten silahlı direnişe geçen KKO’nun eylemleri ve Yugoslavya’nın eylemlerinin insanlığa karşı suç, hatta soykırım suçu olduğu iddiaları sonucunda, Kosova’nın ikinci bir Bosna¹²² felaketine dönüşmesinden duyulan endişe, 1998 yılına gelindiğinde uluslararası girişimlere olan ihtiyaı göstermiştir.¹²³

9 Mart 1998’de ABD, Rusya Federasyonu, Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere Temas Grubu kurdular. Temas Grubu Sırp tarafını ve KKO’nun eylemlerini kınarken, BM Güvenlik Konseyi’nden toplantı talebinde bulundu. şiddeti durdurarak soruna barışıll zm bulunmasını önermiş, Yugoslavya’nın toprak bütünlüğüne vurgu yapmış, ekonomik yaptırımlar uygulanması ngrlmş ve Kosovalı Arnavutların haklarının verilmesini istemiştir.¹²⁴ 24 Eylül 1998’de NATO da Milosevic’i Kosova’daki şiddeti sonlandırmadığı takdirde hava operasyonu ile karşılaşabileceği konusunda uyarımıştır.¹²⁵

ABD zel temsilci Richard Holdbrooke 13 Ekim 1998’de Milosevic ile görüşmek için görevlendirildi ve taraflar arasında Belgrad Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre; Sırp askeri geri çekilecek, 2000 kişilik silahsız AGİT gözlemcisi Kosova’ya yerleştirilecek, ateşkes devam edecek, mülteci konumuna düşen Kosovalı

¹²⁰ Emiroğlu, *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu (1989-2000)*, s. 169.

¹²¹ Fatma Taşdemir, *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı atışmalar Hukuku*, 1. Baskı (Ankara: Adalet Yayınevi, 2009), s. 64.

¹²² NATO hareketsizliğin tekrar bir Bosna oluşmasına izin vereceğini, kitlesel mülteci akınları yaratacağını ve bunun da jeopolitik istikrarsızlıkla sonuçlanacağından endişe duymuştur. Alex J. Bellamy, Paul Williams, ve Stuart Griffin, “Peacekeeping After The Cold War”, içinde *Understanding Peacekeeping*, First Published (Cambridge, UK: Blackwell Publishing, 2004), s.86-87.

¹²³ Gökçen Alpkaya, *NATO Müdahalesi zerine*. C. Tartışma Metinleri no:15, SBF Basımevi, 1999, s.3.

¹²⁴ Acar, “NATO’nun Kosova’ya Müdahalesi ve ‘İnsani Müdahale’ Kavramından ‘Koruma Sorumluluğu’na Geçiş”, s. 91.

¹²⁵ Williams, “Kosovo A Fuse For The Lighting”, s. 27.

Arnavutların¹²⁶ geri dönmesi sağlanacak, 2 Kasım'dan önce özerklik için antlaşma sağlanacaktı. Ancak talepleri bağımsızlık yönünde değişen Arnavutlar bu antlaşmadan memnun değildi. Milosevic olası bir NATO hava saldırısını engelleyecek kadar, sınırlı ölçüde antlaşma hükümlerini uygulasa da çatışmalar devam etmekteydi. Sırpların gizli planı ile Sırp siviller silahlandırılıyor, Arnavutlara karşı terör kampanyaları devam ediyordu.¹²⁷

15 Ocak 1999'da Racak Köyü'nde 45 Arnavut'un öldürülmesi¹²⁸ üzerine taraflar tekrar görüşmeye çağırıldı. 6 Şubat 1999'da Fransa'da yapılan Rambouillet Görüşmeleri ile üç yıllık bir geçiş döneminin ardından Kosova'da bağımsızlık referandumu yapılması, KKO'nun Kosova'nın geçici hükümeti olarak tanınması, Kosova'ya NATO askerinin yerleştirilmesi gibi hükümler planlansa da Sırpların tutumu nedeniyle taraflar arasında uzlaşma gerçekleşmemiştir.¹²⁹

4.2.1. Müdahaleye Giden Süreçte BM

BM Güvenlik Konseyi Kosova'daki duruma ilişkin sırasıyla; 1160 sayılı, 1199 sayılı ve son olarak 1203 sayılı kararı ve bu kararları bir anlamda tekrar eden 1210 sayılı¹³⁰ kararı almıştır. 31 Mart 1998 tarihli 1160 sayılı¹³¹ kararda; Sırp güçleri ve KKO'nun eylemleri, BM Antlaşması'nın "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak önlemler" başlıklı VII. Bölümü¹³² çerçevesinde, 39. maddede belirtilen gerekçelerle bölgesel barışa yönelik tehdit olarak kabul edilmiş ve

¹²⁶ Kosova'da 1999 yılı Ocak ayı sonunda yerinden edilmiş kişilerin sayısı 200.000 olarak açıklanmıştır. Sabrina Petra Ramet, *Balkan Babel the disintegration of Yugoslavia from the death of Tito*, 4th Edition (USA: Westview Press, 2002), s. 326.

¹²⁷ Operation Horseshoe denilen gizli plana göre ; KKO ve Arnavutlar at nalı şeklinde bir strateji ile üç taraftan kısırılarak Arnavutluk ve Makedonya'ya göç etmeleri sağlanacaktı. Acar, "NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve 'İnsani Müdahale' Kavramından 'Koruma Sorumluluğu'na Geçiş", s.98.

¹²⁸ Öldürülenlerin baş ve karınlarından vurulmuş olduğu tespit edilmiş, insanlık suçu olduğu iddiasıyla incelemeler yapılmak istenmiştir. Uluslararası gözlemciler Racak'ta yaşanan katliamın Sırp güvenlik güçlerinin dört adamının öldürülmesinin intikamı olduğunu rapor etmiştir. Ayrıca Racak'taki ölümlere Sırp yönetiminin neden olduğu, Sırp Başbakan Yardımcısı ve İç İşleri Bakanı'nın telefon konuşmaları dinlenerek anlaşılmıştır. Acar, s. 99.

¹²⁹ Williams, "Kosovo A Fuse For The Lighting", s. 21-22; Balcı, "Kosova Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi", s. 760-761.

¹³⁰ "UN Security Council Resolution 1210", 24 Kasım 1998, <http://unscr.com/files/1998/01210.pdf>.

¹³¹ "UN Security Council Resolution 1160", 31 Mart 1998 <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1160>.

¹³² Erdem Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*, 1. Baskı (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2015), s. 265.

bu eylemler kınanmıştır. Kosova dahil olmak üzere Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne silah ambargosu uygulanması kararı alınmıştır.¹³³

23 Eylülde alınan 1998 tarihli 1199 sayılı¹³⁴ kararda; mevcut durumun bölgedeki barış ve güvenliği tehdit ettiği, insani güvenliği sağlamada yetersiz kaldığı ve Bosna'daki durumun yaşanmaması için tarafların ateşkes yapması gerektiği belirtilmiştir. Taleplerinin gerçekleşmemesi durumunda askeri yaptırımlara varan önlemler alınacağını vurgulanmıştır.¹³⁵

24 Ekim 1998 tarihli 1203 sayılı¹³⁶ son kararda ise Kosova'ya silahsız 2000 AGİT Görevlisinin yerleştirilmesi kararlaştırılmış ve onları koruması için bölgede NATO uçuşuna izin verilerek operasyona zemin hazırlayan bir sonuca varılmıştır. Ancak bu kararlarda NATO'ya verilmiş açık veya örtülü bir şekilde herhangi bir operasyon yetkisi bulunmamaktadır. 1203 sayılı kararın 9. paragrafı, sadece acil bir durumda silahsız gözlemcilerin boşaltılması için eylem ihtimaline atıfta bulunmaktadır.¹³⁷

28 Ocak 1999'da ise BM Genel Sekreteri Kofi Annan, bütün yollar denenip başarısız olunması halinde tepkisiz kalınmayacağını söyleyerek müdahalenin gerçekleşebileceğine dikkat çekmiştir.¹³⁸

4.3.NATO'NUN KOSOVA MÜDAHALESİ

Milosevic 19 Şubat 1999'daki bir açıklamasında bombalansa bile pes etmeyeceğini beyan etmiştir.¹³⁹ NATO 23 Mart 1999'da, Milosevic'in uyarıları

¹³³ Keskin, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", s. 58.

¹³⁴ "UN Security Council Resolution 1199", 23 Eylül 1998, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1199>.

¹³⁵ Hafız Asgarov, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale" (Ankara Üniversitesi, 2008), s. 85; Bülent Sarper Ağır, "İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi", içinde *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, ed. Murat Saraçlı, 1.baskı (Ankara: Big Bang Yayınları, 2012), s. 224.

¹³⁶ "UN Security Council Resolution 1203", 24 Kasım 1998, <http://unscr.com/files/1998/01203.pdf>.

¹³⁷ Keskin, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", s. 58; Ağır, "İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi", s. 214.

¹³⁸ Acar, "NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve 'İnsani Müdahale' Kavramından 'Koruma Sorumluluğu'na Geçiş", s. 100; Roland Dannreuther, "War in Kosovo: History, Development and Aftermath", içinde *Kosovo Perceptions of War and its Aftermath*, First Published (New York: Continuum, 2001), s. 19-22.

¹³⁹ Williams, "Kosovo A Fuse For The Lighting", s. 28.

dikkate almadığını bu nedenle uluslararası toplumun siyasi amaçlarını desteklemek amacıyla askeri harekate hazır olduğunu bildirdi.¹⁴⁰

24 Mart 1999'da NATO 78 gün süren Müttefik Kuvvet Operasyonu (Operation Allied Force) ile Yugoslavya'ya hava hareketine başladı. Operasyon sırasında, yanlışlıkla yolcu treni, mülteci konvoylarının bombalanması, Sırlara ait bir yaşlılar yurduna saldırıda bulunulması gibi hatalarla birlikte, 10,000'den fazla sivil hayatını kaybetti, 863,000 kişi mülteci haline geldi.¹⁴¹ Belgrad'daki Çin Halk Cumhuriyeti elçilik binası da operasyon sırasında yanlışlıkla vurulan yerler arasındadır.¹⁴² NATO, operasyona BM Güvenlik Konseyi'nden İttifak'a yönelik herhangi bir yetkilendirme yapılmadan başlamıştı. Hava operasyonu başladıktan iki gün sonra, 26 Mart 1999'daki BM Güvenlik Konseyi toplantısında, müdahalenin kınandığı ve harekate son verilmesini talep eden karar tasarısı; Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve Nambia'nın kabul oylarına karşı on iki oyla reddedildi. Ramesh Thakur bu durumu BM'nin NATO müdahalesini üstü kapalı bir şekilde onayladığı şeklinde yorumlamaktadır.¹⁴³

Milosevic, NATO operasyonuna kara hareketinin de eklenmesiyle 3 Haziran 1999'da barış imzalamayı kabul etmiştir ve 9 Haziran 1999'da askeri-teknik içerikli olan Kumonova Anlaşması imzalanmıştır.¹⁴⁴ Anlaşmaya göre; Sırp askeri çekilecek, NATO bombardımanı duracak, BMGK kararı çıkacak, bölgeye barış gücü gönderilecek ve Sırp geri çekilmesiyle birlikte NATO hava saldırısı da sona erecekti. Sırbistan'ın Kosova ve Makedonya sınırına tampon bölge ve uçuşa yasak bölge

¹⁴⁰ Arif Bağbaşıoğlu, "NATO'nun Alan Dışı Algılamasındaki Değişimin Kuvvet Kullanma Hukuku'na Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme", içinde *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları*, 1. Baskı (Ankara: Big Bang Yayınları, 2012), s.198.

¹⁴¹ Balcı, 2010, s. 761., The Independent International Commission on Kosovo. "Documentation on Human Rights Violations". İçinde *The Kosovo Report, Conflict, International Response, Lessons Learned*. New York: Oxford University Press, 2000, s.301-309.

¹⁴² Kosova sorununun başından beri Çin'in Belgrad'ı desteklediği ve Sırlarla iletişim halinde olduğu için NATO'nun saldırıyı kasıtlı yaptığı iddia edilmiştir. McCoubrey, 2000: 197 Aktaran; Ahmet Çevikbaş, "Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarında Değerlendirilmesi", *Savunma Bilimleri Dergisi* 10, Sayı 2 (Kasım 2011): s. 34.

¹⁴³ Bkz. Ramesh Thakur, "The UN and Kosovo's Challenge of Humanitarian Intervention", (Erişim) <http://isanet.ccit.arizona.edu/archive/kosovoandun.html>, Aktaran; Bağbaşıoğlu, "NATO'nun Genişlemesi ve Balkanlar", s. 136.

¹⁴⁴ "NATO & Kosovo: Military Technical Agreement", 09 Haziran 1999, <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm>.

oluşturulacaktır.¹⁴⁵ Antlaşmanın kabulünü takiben Sırp güvenlik güçlerinin geri çekilmeye başlaması sonucunda, 10 Haziran 1999’da BM Güvenlik Konseyi 1244 sayılı¹⁴⁶ kararı olarak NATO operasyonunu sonlandırmıştır.¹⁴⁷

4.3.1. Kosova Müdahalesinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi

Kosova müdahalesinin ahlaki ve gerekli olduğu konusunda genel bir kabul olsa da, NATO müdahalesinin kuvvet kullanmaktan başka bir alternatifinin olup olmadığı tartışmalıdır. Dönemin ABD Başkanı Clinton ve NATO Genel Sekreteri G. Robertson gibi müdahaleyi haklı bulanlar insani amaçlarla ve barışı sağlamak için müdahalenin gerekli olduğunu savunmaktadır. Ancak Tariq Ali, Noam Chomsky, Peter Gowan’ın da içinde yer aldığı diğer bir grup NATO’nun Kosova’daki insani felaketi önlemede başarısız olduğunu savunmaktadır. NATO’nun asıl hedefinin komünizm sonrası oluşan yenedünya düzeninde, Amerikan hegemonyasını sağlamak olduğunu iddia etmişlerdir.¹⁴⁸

4.3.1.1. BM Antlaşması Çerçevesinde Kosova Müdahalesi

BM Antlaşması’nın 2. maddesine göre bir devletin içişlerine giren meselelerde kuvvet kullanımı ve kuvvet kullanma tehdidi yasaktır. Kuvvet kullanma yasağının günümüzde geçerli olan iki istisnası mevcuttur ve kuvvet kullanımı yalnızca bu iki durumda hukukidir. Bu istisnalardan ilki 51. maddede yer verilen meşru savunma hakkı çerçevesinde kuvvet kullanılması, diğeri de, Güvenlik Konseyi’nin karar olarak kuvvet kullanımına izin verdiği hallerdir. Antlaşmanın VII. Bölümüne göre uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği veya bozulduğu tespiti yapıldığında Güvenlik Konseyi müdahale için yetkilendirilebilmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Acar, “NATO’nun Kosova’ya Müdahalesi ve ‘İnsani Müdahale’ Kavramından ‘Koruma Sorumluluğu’na Geçiş”, s. 109; Robert Bideleux ve Ian Jeffries, *A History of Eastern Europe Crisis and Change*, Second Edition (USA: Routledge, 2007), s. 556.

¹⁴⁶“UN Security Council Resolution 1244”, 1999, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>.

¹⁴⁷ Taşdemir ve Albayrak, “Kosova’nın Bağımsızlık İlanı ve Self Determinasyon Hakkı”, s. 238; Tim Judah, *Kosovo What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2008), s. 91.

¹⁴⁸ Williams, “Kosovo A Fuse For The Lighting”, s. 28-30.

¹⁴⁹ Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz s. 9-11; Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*, s. 225-240; Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Sixth Edition (New York: Oxford University Press, 2003), s. 292-293.

BM Güvenlik Konseyi'ne kuvvet kullanma yetkisi veren 2. maddenin 7.fıkrası Anlaşma'nın VII. Bölümünde yer alan düzenlemelerin uygulanmasının devletlerin iç işlerine karışma olarak sayılmayacağını kabul etmektedir. Yani yapılan müdahale, uluslararası barışın bozulduğu veya tehdit altında olduğu gerekçesiyle alınan BM Güvenlik Konseyi kararına dayanıyorsa, bu durumda devletin iç işlerine karışma söz konusu değildir.¹⁵⁰ 1992 Somali Müdahalesi, 1995 NATO'nun Bosna Müdahalesi ve 1994 Haiti Müdahalesi BM Güvenlik Konseyi kararıyla gerçekleşmiştir.¹⁵¹ Bu müdahaleler, ağır ve kapsamlı insan hakları ihlallerinin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğinin kabul edildiği ve BM Güvenlik Konseyi kararı alındıktan sonra gerçekleştirilen hukuka uygun insani müdahalelerdir.¹⁵²

Kosova müdahalesinin hukuki olmadığını iddia edenlerin argümanlarına göre; bu müdahale BM Anlaşması'nda düzenlenen kuvvet kullanma yasağının ihlalidir.¹⁵³ Denk' e göre, Kosova müdahalesinde BM yok sayılarak bir devletin iç işlerine karışılmış ve devlet yeniden inşa edilmiştir.¹⁵⁴ BM Antlaşması'nda insani felaketi önlemek amaçlı yapılan müdahaleler kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak sayılmamaktadır ve Kosova müdahalesi kuvvet kullanma yasağının istisnalarına dayandırılarak yapılmamıştır. Müdahalenin gerçekleştiği dönemde uluslararası hukukta insani müdahale kavramı kendisine henüz bir yer edinmemiştir. Yapılageliş kuralı oluşturduğu iddiaları da benzer olaylara farklı yaklaşımların uygulanması ve genel bir kabul almadığı için mümkün değildi. Kosova Sorunu ile ilgili alınan BM Güvenlik Konseyi kararları incelendiğinde, uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğinin tespiti yapılmış olsa da NATO'ya herhangi bir yetki verilmediği açıkça görülmektedir.¹⁵⁵ Ancak BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmaksızın yapılan bu müdahaleye BM'den bir tepki gelmemiştir. Müdahaleyi sonlandıran 1244 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında NATO müdahalesine yönelik herhangi bir yaptırımın

¹⁵⁰ Sak, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", s. 127.

¹⁵¹ Naim Demirel, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu The Question of Humanitarian Intervention in International Law and the Problem of Legitimacy", *FSM İlmî Araştırmalar ve Toplum Bilimleri Dergisi* 1 (2013): s. 156-163.

¹⁵² Sak, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", s. 127.

¹⁵³ Alpkaya, *NATO Müdahalesi Üzerine*, s.7.

¹⁵⁴ Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*, s. 260.

¹⁵⁵ Alpkaya, s.10.

öngörülmemiş olması, BM'nin müdahaleyi üstü kapalı bir şekilde kabul ettiği olarak yorumlanabilir.

BM Güvenlik Konseyi yetkisi alınmadan gerçekleştirilen bu müdahalenin hukuka aykırı ancak ahlaki ve gerekli olduğunu savunanlara göre; müdahale uluslararası hukukun zorunlu bir ihlali olarak kabul edilmektedir. ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın, BM Güvenlik Konseyi kararlarının BM Antlaşması'nın VII. Bölümünde belirtilen zorlama tedbirlerine göre alındığı ve Sırp tarafının bu kararlara uymamasının müdahaleyi meşrulaştırdığı iddiası, müdahalenin hukuki gösterilme çabası olarak nitelendirilebilir.¹⁵⁶ Bu bağlamda insan haklarının kapsamlı bir şekilde ihlal edildiğinin ve müdahalenin gerekli olduğunun belirlenmesi yetkisi yine BM Güvenlik Konseyi'ndedir. BM Güvenlik Konseyi'nin Soğuk Savaş öncesi ve sonrasındaki müdahale kararları arasında da farklılıklar bulunmaktadır.¹⁵⁷ Benzer durumlarda aynı davranışların sergilenmeyişi insani amaçlarla kuvvet kullanımının gerçek amacının saptanmasını zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak BM sistemindeki beş daimi üyenin sahip olduğu veto yetkisi nedeniyle, kuvvet kullanma kararının alınması taraflar arasındaki siyasi durumla ilişkilendirilmektedir.¹⁵⁸

BM Antlaşması'nı geniş yorumlayanlar, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için yapılan ve temelde BM amaçlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan insani müdahalelerin hukuki olduğunu savunmaktadır.¹⁵⁹ Bu durumda Kosova Müdahalesini Uluslararası İnsancıl Hukuk'un acil durum kurallarına göre yorumlamaktadırlar.

¹⁵⁶ Ağır, "İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi", s. 225.

¹⁵⁷ Soğuk Savaş öncesinde Batı ülkeleri insan hakları ve demokrasi, Doğu Bloğu ülkeleri self-determinasyon ilkesi üzerine yoğunlaşmıştır. Soğuk Savaş sonrasında Irak Müdahalesinde ilk defa insan hakları ihlali barışın tehdidiyle birlikte yer almıştır. 1992 Somali, 1994 Ruanda örneklerinde insan hakları ihlallerinin yanında uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi ön plandayken Kosova'da insan hakları boyutuna önem verilmiştir. Giderek İnsan hakları ihlalleri uluslararası barışı tehdit eden bir unsur olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Telli, "İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram", s.212; Demirel, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu The Question of Humanitarian Intervention in International Law and the Problem of Legitimacy", s.169.

¹⁵⁸ Ağır, 2012, s.223.

¹⁵⁹ Alpkaya, *NATO Müdahalesi Üzerine*, s.7.

Demirel'e göre Uluslararası İnsancıl Hukuk; acil durumlarda diğer bütün yollar tüketildikten sonra, kuvvet kullanımını hukuka uygun kabul etmektedir.¹⁶⁰

1990'lı yıllarda insani müdahalenin devletlerin isteğine ve genellikle çıkarlarına göre gerçekleştirilmesi, Somali gibi krizlerde müdahalenin gerekli olmasına rağmen uluslararası toplumun tepkisiz kalması, Kosova'da ise BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmadan müdahale edilmiş olması yasallık ve meşruluk tartışmalarına neden olmuştur.¹⁶¹ Kosova müdahalesi sonrasında Kofi Annan'ın, egemenliğin gözden geçirilmesi gerektiği söylemi, insani müdahale anlayışının giderek daha fazla yazar tarafından kabul edilmesinde etkili olmuştur. Meşruluk-hukukilik tartışmaları ve insani müdahaleyi hukuki bir zemine oturtma çabaları neticesinde, koruma sorumluluğu yaklaşımı kabul edilmiş ve ICISS kurulmuştur. ICISS insani gerekçelerle gerçekleştirilen bu tür müdahalelerin sınırlarını çizmeye çalışmış ve müdahalelerin meşru kabul edilebileceği şartları belirlemiştir.¹⁶² Bu yaklaşım ile insani müdahale anlayışının yarattığı olumsuz algı değiştirilmek istenmiştir. Müdahale kararlarının subjektif kriterlere göre alınmasını sağlamak ve müdahalelerin ahlakiliği - meşruluğu tartışmalarının sonlandırılması amaçlanmıştır.

4.3.1.2.Kosova Müdahalesi ve NATO'nun Değişen Alan Dışı Algılaması

NATO 4 Nisan 1949'da Sovyet tehdidine karşı kolektif savunmanın sağlanması amacıyla kurulmuş bir güvenlik örgütüdür. NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması tarafların, kendileriyle ilgili olabilecek uluslararası anlaşmazlıklarda BM amaçlarıyla bağdaşmayacak şekilde kuvvet kullanımını ve tehdidini yasaklamaktadır. Antlaşmanın taraflarından herhangi birine yönelik tehdit veya saldırı durumunda ise, BM gerekli önlemleri alıncaya dek, BM Antlaşması 51. maddesinde belirtilen meşru savunma hakkının kullanılması kabul edilmiştir.

NATO'nun Kosova müdahalesi, BM yetkilendirmesi olmadan gerçekleştiği gibi aynı zamanda NATO Antlaşması'na da dayandırılmamıştır. Kosova

¹⁶⁰ Demirel, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu The Question of Humanitarian Intervention in International Law and the Problem of Legitimacy", s.167.

¹⁶¹ Gözen Ercan, "İkinci On Yılına Girerken Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P", s. 173.

¹⁶² Keskin, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", s. 63; Sak, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", s. 138.

müdahalesinin meşru savunma kapsamında değerlendirilebilmesi için NATO ülkelerinden birine yönelik bir saldırı olması gerekmektedir ancak Kosova sorunu esasen Yugoslavya'nın iç meselesidir.¹⁶³ Ancak, NATO'nun Kosova krizine yaklaşımı, krizin bir ülkenin iç meselesi olarak görülmesinden ziyade bölgedeki barış ve güvenliğin tehdit edilmesi bağlamında olmuştur. NATO'nun müdahale öncesi açıklamalarında, Kosova'daki krizin bölgedeki barış ve güvenliği tehdit ettiğini, insani felaketi önlemek ve uzlaşma sağlamak amacıyla her türlü önlemi alacağı ifade edilmiştir.¹⁶⁴ NATO'nun müdahale sırasında ve sonrasındaki açıklamaları da müdahaleyi topluluk hedeflerine uygun ve meşru kabul ettiğini doğrulamaktadır. 24 Mart 1999'da NATO Genel Sekreteri Javier Solana “ NATO Yugoslavya'ya karşı savaş açmıyor, eylemlerimiz Yugoslav liderliğinin baskıcı politikasına yöneltiliyor. Şiddeti durdurmalı ve Kosova'da yaşanan insani felakete son vermeliyiz. Bunu yapmanın manevi bir görevi var” açıklamasıyla NATO'nun Kosova müdahalesini ahlaki bir görev olarak kabul ettiğini açıklamıştır.¹⁶⁵ Benzer bir şekilde 25 Mart 1999 tarihli basın açıklamasında; “ eylemlerimiz Yugoslav Hükümetinin saygıyı reddeden baskıcı politikalarına yöneliktir, mevcut krizin sorumluluğu Başkan Miloseviç'e aittir. Uluslararası topluluğun taleplerine uymak onun elindedir” ifadesiyle müdahaleyi meşru ve uluslararası topluluğun hedeflerine uygun olarak gördüğünü teyit etmiştir.¹⁶⁶

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle varlığı sorgulanmaya başlanan NATO; müdahaleyi 23-25 Nisan 1999' da Washington Zirvesi'nde yayınladığı stratejik konsept ile açıklamaya çalışmıştır. 1999 Stratejik Konsepti, ittifak üyelerini tehdit edebilecek etnik ve dinsel çatışmalar ve terörist faaliyetlerin giderilmesini de NATO' nun görevlerine dahil ederek etki alanını genişletmiştir. Konsept “5. madde dışı krizlere müdahale operasyonları” kavramını kullanarak Avrupa-Atlantik Bölgesi dışındaki krizlerde de NATO'nun etkin rol almasını amaçlamıştır.¹⁶⁷

¹⁶³ Asgarov, Hafiz. “Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008, s.96.

¹⁶⁴ “NATO Press Release (99)12”, 30 Ocak 1999, <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-012e.htm>; “NATO Press Release (99)020”, Şubat 1999, <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-020e.htm>; “NATO Press Release (99)21”, Şubat 1999, <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-021e.htm>.

¹⁶⁵ “NATO Press Release (1999)041”, 24 Mart 1999, <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-041e.htm>.

¹⁶⁶ “NATO Press Release (1999)042”, 25 Mart 1999, <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-042e.htm>.

¹⁶⁷ Bağbaşıoğlu, “NATO'nun Alan Dışı Algılamasındaki Değişimin Kuvvet Kullanma Hukuku'na Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 199-201.

Washington Zirvesi'nde yapılan; "hür, açık, ekonomik olarak entegre edilmiş, demokratik bir Güneydoğu Avrupa" açıklaması, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası kendisine biçtiği rolün açık bir göstergesidir.¹⁶⁸

Operasyon sırasında insani felaketin sona erdirilmesi amacının yanında, hava savunma sistemlerine sahip olan Sırp askeri gücünü zayıflatma gayesi de vardır. Aynı zamanda NATO üyesi olan Macaristan ve Sırbistan arasında oluşabilecek Voyvodina meselesine karşı Sırbistan'ın mevcut gücünü azaltmak planlanmıştır.¹⁶⁹

Sonuç olarak, NATO, BM Güvenlik Konseyi'nden yetki almadan ve bütün diplomatik yolları tüketmeden¹⁷⁰ yaptığı müdahaleyle çatışmaları durdurmuştur. Ancak, devletlerin iç meselelerinde insani felaketleri gerekçe göstererek, BM Antlaşması'nın istisnaları dışında kuvvet kullanımı, gerekli olsa bile, benzer durumlara örnek teşkil etmesi ve kötüye kullanılma ihtimali nedeniyle, mevcut uluslararası hukuka aykırı kabul edilmektedir.

4.3.1.3. İnsani Müdahale Yaklaşımı ve Kosova Müdahalesi

Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen dünya düzeniyle birlikte, uluslararası ilişkilerde hakim olan; devlet egemenliği, egemen eşitlik, iç işlerine karışmama ve kuvvet kullanma yasağı gibi kavramlar dönüşmeye başlamıştır.¹⁷¹ Başarısız devletler (failed states), Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkmış, devlet otoritesinin çökmesi sonucu yaşanan şiddet olaylarını kontrol edemeyen devletlerdir. Başarısız devletlerde, devlet otoritesinin çökmesi sonucu ulusal kimlik yerine etnik, dini, kültürel ya da yerel kimlik ön plana çıkmaktadır. Bunun bir sonucu olarak günümüzde savaşlar, devletlerarası olmaktan ziyade bir devletin içinde yaşanan silahlı çatışmalara dönüşmüştür.¹⁷² NATO'nun Kosova müdahalesi de bu dönüşümün bir sonucudur.

¹⁶⁸ "NATO Press Release S-1(99)62", 23 Nisan 1999, <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-062e.htm>.

¹⁶⁹ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 78. Basım (İstanbul: Küre Yayınları, 2012), s. 231-232.

¹⁷⁰ Falk diplomatik yolların tüketilmesini beklemeden müdahale edilmesinin meşruiyeti sorgulanır hale getirdiğini iddia etmiştir. Sak, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler", s. 138.

¹⁷¹ Telli, "İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram", s.211.

¹⁷² Murat Başer, *İnsancıl Hukuk Yeni Savaşlar, Yapısal Sorunlar ve Korunmayan İnsan Hakları* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2014), s. 135-160.

İnsani müdahalenin temel gerekçesi olan ağır ve kapsamlı insan hakları ihlalleri Kosova’ da yaşanmaktaydı. Arnavutların özerkliklerinin kaldırılması, sahip oldukları hakların geri alınması, nüfusun çoğunluğunu oluşturan Arnavutları azınlık haline dönüştürme politikaları, ilerleyen dönemde yaşanan sivil kayıpları ve yerinden edilmiş insanların sayısındaki artış insan hakları ihlallerini kanıtlar niteliktedir.¹⁷³ Ancak yapılacak müdahale mevcut durumu daha da kötüleştirmemelidir. İnsani müdahalenin gerçekleştirilme amacı insanların mevcut durumdan daha kötü hale gelmesini önlemek olmalıdır. Yeterli hazırlık yapılmadan, yalnızca hava hareketiyle gerçekleştirilen müdahale, NATO’nun müdahaleyi insani felaketi önlemek amacı dışında başka amaçlarını gerçekleştirmek için yapmış olabileceğini düşündürmektedir.¹⁷⁴ Alpkaya’ya göre NATO müdahalesi; sorunun çözümünü amaçlamaktan ziyade NATO’nun Kosova’ya yerleşmesinin aracı olarak görülmüştür.¹⁷⁵

Müdahale sonrasında bölgede görevlendirilen barış gücü KFOR (Kosovo Force) faydalı olsa da Kosova’nın yeniden inşasının dışa bağımlı olarak yapıldığı iddia edilmektedir.¹⁷⁶

Kosova müdahalesi, insani müdahalenin gerekli unsurlarını taşıyorsa da bölgedeki çatışmanın sona erdirilmesi bakımından başarılı kabul edilebilir. Bu müdahale, insani felaketleri önlemek amacıyla kuvvet kullanımının, uluslararası hukuktaki yerinin sorgulanmasını sağladığı için önemlidir. Bu müdahaleden sonra klasik egemenlik anlayışının gözden geçirilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Bir devletin ülkesindeki insanları soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan korumakla yükümlü olduğu kabul edilmiştir. Koruma sorumluluğu adı verilen bu yaklaşım, egemenliğe saygı ile halkların korunması arasında bir denge bulma zorunluluğundan doğmuştur.¹⁷⁷ Ancak, koruma sorumluluğu yaklaşımı, birinci bölümde de belirtildiği gibi, bir hukuk kuralına dönüşmemiştir ve kuvvet kullanma yasağına yeni bir istisna getirmemektedir.

¹⁷³ Asgarov, “Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale”, s. 103.

¹⁷⁴ Dannreuther, “War in Kosovo: History, Development and Aftermath”, s. 126.

¹⁷⁵ Alpkaya, *NATO Müdahalesi Üzerine*, s. 23-24.

¹⁷⁶ Asgarov, “Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale”, s. 103.

¹⁷⁷ Telli, “İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram”, s. 218.

BÖLÜM V

5. KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMI ve LİBYA MÜDAHALESİ

Çalışmanın bu bölümünde, özellikle Kosova müdahalesi sonrasında Koruma Sorumluluğu yaklaşımı ile hukuki bir zemine oturtulmaya çalışılan insani müdahale anlayışı Libya örneği üzerinden incelenecektir. Öncelikle Kaddafi Döneminde Libya'daki durum, Arap Baharı, Libya'daki sorunun ortaya çıkması ve sorunun iç savaşa dönüşmesine değinilecek, daha sonra gerçekleştirilen müdahalenin koruma sorumluluğu anlayışı bakımından başarılı olup olmadığı tartışılacaktır.

Arap Baharı'nın etkisi başlamadan önce de Libya'da Kaddafi'ye karşı muhalefet bulunmaktaydı. Arap Baharı öncesinde oluşan Kaddafi karşıtlığını ve bunun iç savaşa dönüşmesini daha iyi yorumlayabilmek adına dönemde siyasal olarak etkili olan kabileleri belirtmek gerekmektedir. Kaddafi iktidarında sayıları 25-30'u bulan kabileler yönetimde etkiliyken, bu kabilelerden yaklaşık 10 tanesi önemli konumlarda bulunmaktaydı.

5.1.ARAP BAHARI ve LİBYA

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta Muhammed Bin Buazizi'nin kendini yakmasıyla başlayan, halkın baskıcı ve totaliter rejimlere karşı demokratikleşme ve yönetim değişikliği talepleri kısa sürede diğer Arap ülkelerine yayılmıştır. Tunus ve Mısır'da yönetim halkın karşıt gösterileri karşısında direnmemiş ve halkın taleplerini dikkate almıştır. Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali 14 Ocak 2011'de Suudi Arabistan'a kaçmış, Mısır'da 31 yıllık diktatör Hüsnü Mübarek 11 Şubat 2011'de istifa etmiştir.¹⁷⁸ Libya, Yemen, Bahreyn, Ürdün, Suriye, hatta Kuzey Irak'ta halk benzer taleplerle sokaklara dökülmüştür. Tehlikenin farkına varan bazı ülkeler daha fazla demokrasi ve reform vaadiyle gösterileri sonlandırmaya çalışırken, Libya'da Kaddafi'nin sert tedbirlere başvurması sorunun iç savaşa dönüşmesine neden olmuştur.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Tekin, "İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği", s. 4.

¹⁷⁹ Mehmet Emin Çağırın, "Birleşmiş Milletler Zorlama Tedbirleri ve Libya", *Ortadoğu Analiz* cilt:3, s: 27 (Mart 2011): s. 16.

15 Şubat 2011'de Bingazi'de rejim karşıtı avukat Fethi Terbil'in tutuklanmasına yönelik protestolar Libya'da Arap Baharı'nın başlangıcıdır. Kısa sürede protestolar Bingazi, Al Bayda, Tobruk, Derne, Zawiya, Zwara, Gharyan ve Yafran'a kadar yayılmıştır. 16 Şubatta ise Zawiya, Tarhuna, Tibbu, Warfallah, Misurata, Msilata, Zintan ve Majabra kabilelerinin yoğun olarak yaşadığı Trablus Bölgesi ile Msilate, Derne, Kufra, Tobruk, Jalu gibi Doğu ve Güney Libya'da askeri çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur.¹⁸⁰

17 Şubatta muhaliflerin çağrısı ile “öfke günü” düzenlenmiştir. Öfke günü protestolarını engellemek için Kaddafi yönetimi paralı askerler kullanmıştır. Göstericilere karşı aşırı güç kullanılması ve artan sivil kayıpları protestoların kabileler arası çatışmaya dönmesine neden olmuştur. Kaddafi'nin kendisine bağlı olan güvenilir bulduğu birlikleri kullanması o zamana kadar dışlanan ve yönetimde yer almayan kabilelerin isyanını genişletmiştir.¹⁸¹

Trablus'ta muhaliflere destek veren kabileler Libya'nın en büyük kabilesi olan Warfallah, Tarhuna ve Zintan'dır. Warfallah kabilesi liderinin artık Kaddafi'yi kardeş olarak görmediğini açıklaması önemlidir. Sirenyka'da muhaliflere destek veren kabileler Zuwayya, Awagire, Misurate, Obeidat, Zawiya, kabileleridir. Zawiya kabilesi Kaddafi yönetimini göstericilere uygulanan şiddetin son bulmaması halinde petrol akışını durdurmakla tehdit etmiştir. Ayrıca bu bölgede yer alan Awlad Ali kabilesi Mısır-Libya sınırını kontrol ederek buradan muhaliflere destek olunmasını sağlamıştır.¹⁸²

Libya'nın doğusunda kontrolü ele geçiren kabileler 5 Mart 2011'de resmi olarak Geçici Libya Ulusal Konseyi'ni kurma kararı verdi. Arap Birliği, Konseyi doğrudan tanıma yerine Konsey'in talebi olan uçuşa yasak bölge ilan edilmesini kabul etti. ABD Dışişleri Bakanı Clinton Konsey ile görüşmeler gerçekleştirirken Fransa

¹⁸⁰ Veysel Ayhan, *Arap Baharı İsyanlar, Devrimler ve Değişim* (Bursa: MKM Yayıncılık, 2012), s. 163.

¹⁸¹ Arap Baharı Libya'da etkili olmadan önce de Libya'da Kaddafi'ye karşı muhalefet bulunmaktaydı. Kaddafi'ye karşı gerçekleştirilen başarısız darbe girişimleri sonucunda kabilelerin ordudaki etkisi azaltılmıştır. Ancak darbe girişimleri sona ermemiştir. Ordunun darbe girişimlerinin yanında öğrenci eylemleri de Kaddafi'ye karşı önemli bir politik hareketi oluşturmaktaydı. Detaylı bilgi için bkz. Ayhan, s. 154-162.

¹⁸² Ayhan, s. 165; Veysel Ayhan, “Libya İç Savaşı: Kabileler Arası İktidar Mücadelesi”, *Ortadoğu Analiz* 3, s: 27 (Mart 2011): s. 13.

Cumhurbaşkanı Sarkozy 10 Mart'ta Libya Ulusal Konseyi'ni resmi olarak tanıdı. Bingazi'ye Fransa Büyükelçisi atanacağını beyan etti aynı şekilde Konsey de Paris'e elçi göndereceğini açıkladı. Bu durum muhaliflerin dış politikadaki başarısı anlamına gelirken ülkelerin Kaddafi yönetimine karşı tavrını da belirtmektedir.

5.2.BM'NİN SORUNA MÜDAHALESİ

Kaddafi güçlerinin orantısız güç kullanması sonucunda gittikçe artan şiddet ortamı sorunu Libya'nın iç meselesi olmaktan çıkartıp uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir mesele haline getirmiştir. BM Güvenlik Konseyi BM Antlaşması'nın 41. maddesine atıf yaparak 26 Şubat 2011'de 1970 sayılı zorlama tedbirlerine yer verdiği kararı almış ve sürece dahil olmuştur. Konsey diğer kararlarından farklı olarak taleplerin gerçekleştirilmesi için tanınan sürenin sonunda uygulamaya koyduğu zorlama tedbirlerine 1970 sayılı kararda taleplerle birlikte yer vermiştir. Bunun amacı duruma bir an önce müdahale edilerek şiddetin daha fazla yayılmasını önlemektir. 1970 sayılı kararlar BM Güvenlik Konseyi Libya hükümetinden; şiddet uygulamalarına derhal son verilmesi ve halkın meşru taleplerini karşılayacak tedbirlerin alınması; insan hakları ve uluslararası insancıl hukuka uyulması, bu konuda çalışan uluslararası kuruluşların ve gözlemcilerin ülkeye girmelerine, yardım getirmelerine ve ihtiyaç olan bölgelerde güvenli bir şekilde çalışmalar yapmasına izin verilmesi; ülkedeki yabancıların can ve mal güvenliklerinin garanti edilmesi, bu şahısların ülkeden ayrılmasını kolaylaştırıcı önlemlerin alınması; son olarak, her türlü medyaya uygulanan kısıtlamaların kaldırılması taleplerinde bulunmuştur.¹⁸³

Kararlaştırılan zorlama tedbirleri dört kategoride incelenebilir. İlk zorlama tedbiri, Libya'daki olaylar sırasında yaşanan hukuk ihlallerinin UCM'ye götürülmesidir. 1998 Roma Sözleşmesi ile kurulan UCM'nin yetki alanı konu bakımından insancıl hukuk kurallarının ağır ihlallerini, şahıslar bakımından ise Roma Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerin vatandaşlarını kapsamaktadır. Libya, Roma Sözleşmesi'ne taraf olmamasına rağmen UCM Statüsüne göre BM Güvenlik Konseyi'ne, bir istisna olarak, sözleşmeye taraf olmayan devletlerin vatandaşlarının

¹⁸³“UN Security Council Resolution 1970”, Şubat 2011, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970%20%282011%29.

da UCM’de yargılanmasını talep hakkı tanımıştır. Konsey Libya’daki olaylara karışmış yabancı devlet vatandaşlarının yargılanmasını ilgili devlete bırakmıştır.

Kararda yer verilen ikinci zorlama tedbiri; Libya’ya her türlü silah, mühimmat satışını, sevkiyatını yasaklayan silah ambargosudur. Konsey çatışmaların yayılmaması ve uluslararası bir hal almaması için devletlerden vatandaşlarının Libya’daki çatışmalara katılmaması için önlemler almasını talep etmiştir.

Üçüncü zorlama tedbiri seyahat yasağıdır. Kaddafi, Kaddafi ailesi ve Libya’nın üst düzey yöneticilerinin yer aldığı 16 kişilik bir liste hazırlanarak, bu kişilerin ülkelerine girişleri ve transit geçişlerini yasaklamıştır. Tunus gibi benzer olaylarda iktidarı sürdürme umudu kalmayan yöneticiler ülkelerinden kaçmışlardır ancak Kaddafi’ye kaçış yolunun kapatılmış olması sonuna kadar direnmesine ve daha fazla şiddet kullanmasına neden olmuştur.

Kararda yer verilen son zorlama tedbiri Kaddafi ailesine mensup 6 kişilik listede yer alanların mal varlıklarının dondurulmasıdır. Kararda yer verilen zorlama tedbirlerinin devlete değil kişilere yönelik olması iç çatışmalarda zor durumda olan halkı daha da zorda bırakmamak adına alınan akıllı tedbirler olarak nitelendirilmektedir.¹⁸⁴

BM Güvenlik Konseyi’nin ateşkes çağrısı ve 1970 sayılı yaptırım kararlarına rağmen Libya hükümetinin sivil halka güç kullanmaya son vermemesi, kullanılan paralı askerlerin keyfi tutuklamalar, işkenceler ve toplu ölüm cezaları uygulaması, medyaya uygulanan baskının son bulmaması Libya’daki durumun kötüleştiğini göstermekteydi. Libya hükümetinin uzlaşmaya yanaşmayan tavrı uluslararası kuruluşların da tepkilerine neden olmuştur. Arap Birliği, Afrika Birliği ve İslam Konferansı Örgütü’nün durum hakkındaki endişelerini açıklaması, Libya hükümetini kınaması ve uçuşa yasak bölge ilan edilmesi için talepte bulunmaları BM Güvenlik Konseyi’nin 17 Mart 2011’de 1973 sayılı kararı almasını etkilemiştir. BM Güvenlik Konseyi Libya’daki durumun insani boyutunun yanında uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmeye devam ettiği vurgusunu yaparak kararını BM Antlaşmasının VII.

¹⁸⁴ Çağırın, “Birleşmiş Milletler Zorlama Tedbirleri ve Libya”, s. 19-20.

Bölümünün ilk maddesi olan 39. maddesine dayandırarak kuvvet kullanma yetkisinin verilme gerekçesini açıklamaktadır.¹⁸⁵

1973 sayılı kararın 4. maddesi; BM üyesi devletlere, münferiden veya bölgesel örgüt veya düzenlemelerle birlikte hareket ederek, Bingazi dahil olmak üzere, Libya’da saldırı tehdidi altındaki sivilleri korumak amacıyla gerekli olan bütün tedbirlere başvurma izni vermektedir. Maddede yer alan gerekli bütün tedbirlere başvurulması ifadesiyle kastedilen, silahlı kuvvet kullanılmasına karar verme yetkisinin verildiğidir.¹⁸⁶

Bu kararla, BM Güvenlik Konseyi zorlama tedbirlerini artırmıştır. Öngörülen tedbirler; uygulanan silah ambargosunun genişletilmesi, mal varlıklarının dondurulması ve seyahat yasağı getirilen kişiler listesine yapılan ilavelerden oluşmaktadır. Sivil halkı korumak için kararlaştırılan tedbirler ise; derhal ateşkes ilan edilmesi, sivil halka yönelik şiddet ve saldırılara son verilmesi talepleri, Libya hava sahasında uçuşa yasak bölge oluşturulması ve askeri müdahale iznidir.¹⁸⁷

Burada vurgulanması gereken nokta, 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının tüm üyelerin olumlu oyuyla alınmamış olmasıdır. Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Almanya, Hindistan ve Brezilya kararın oylamasında çekimser kalan üyelerdir. Çin Halk Cumhuriyeti ve Brezilya başka devletlerin iç işlerine karışmama ilkesine vurgu yapmıştır. Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin çekimser kalmasının yanında veto hakkını kullanmaması sivillerin korunması konusunda kararı desteklemelerine rağmen askeri müdahale seçeneğinin gerekliliği konusunda ikna olmadıkları için çekimser kaldıklarını göstermektedir.¹⁸⁸ 2003 yılındaki Irak müdahalesinde BM Güvenlik Konseyi onayına ihtiyaç duymayan

¹⁸⁵ “UN Security Council Resolution 1973”, 17 Mart 2011, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%20%282011%29.

¹⁸⁶ “UN Security Council Resolution 1973”.

¹⁸⁷ “UN Security Council Resolution 1973”.

¹⁸⁸ “Security Council Meeting Records 6498”, erişim 07 Mart 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20PV%206498.pdf>.

ABD'nin Libya konusunda Konsey kararına ihtiyaç duyması ABD'nin yaklaşımındaki değişimi ve müdahalenin hukukiliğini anlamak açısından önemli bir husustur.¹⁸⁹

5.2.1. Libya'ya Askeri Müdahale

Kaddafi'nin 1970 ve 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarına rağmen, Bingazi'ye saldırı planladığı ve teslim olmayanlara karşı kibar davranılmayacağı yönündeki ulusa sesleniş konuşması şiddetin artacağını göstermekteydi.¹⁹⁰ Saldırı ihtimali üzerine 19 Mart 2011'de, ABD, İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu koalisyon güçleri Libya'daki askeri unsurlara karşı "Şafak Yürüyüşü" adı verilen hava hareketına başlamıştır.

NATO hava saldırısına ilk başta dahil olmak istememişti. NATO'nun Lizbon Zirvesi kararlarında benimsediği şekilde kriz yönetimi; müdahale öncesini, müdahaleyi ve sonrasını içeren ve uluslararası aktörlerin birlikte yürütmesi gereken bir süreçtir. NATO, 23 Mart'ta Libya'ya paralı asker girişini denetlemek amaçlı hava ve deniz kontrollerine başlamıştır. NATO Genel Sekreteri Rasmussen'in 24 Mart tarihli konuşması koalisyon güçlerinin ve NATO'nun yürüttüğü iki ayrı operasyon yürütüleceği, NATO'nun uçuşa yasak bölge uygulamasından sorumlu olacağı ve BM kararlarına bağlı olarak NATO'nun daha fazla etkinlikte bulunup bulunmayacağını belli olmadığı ifade edilmiştir.¹⁹¹ 27 Mart'ta Rasmussen 1970 ve 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması amacıyla NATO'nun bölgedeki tüm askeri operasyonları üstlenmeye açık olduğunu belirtmiştir ve 31 Martta Libya'daki askeri operasyonların sorumluluğu NATO'ya devredilmiştir.¹⁹² 1 Nisan'da NATO Libya'daki görevlerini; uluslararası silah ambargosunun denetlenmesi, uçuşa yasak bölge uygulanması, saldırı veya saldırı tehdidi karşısında sivillerin korunması görevlerini yürütmek olarak açıklamıştır.¹⁹³

¹⁸⁹ Mehmet Emin Çağırın, "Güvenlik Konseyinin Libya'ya Askeri Müdahale Kararı", *Ortadoğu Analiz* 3, sy 28 (Nisan 2011): s. 48.

¹⁹⁰ Maria Golovkina ve Patrick Vornsnip, "U.N. approves military force; Gaddafi threatens rebels", 18 Mart 2011, <http://in.reuters.com/article/idINIndia-55674620110318>.

¹⁹¹ NATO, "NATO Secretary General's Statement on Libya No-Fly Zone", NATO, 24 Mart 2011, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_71763.htm.

¹⁹² NATO'nun Libya görevini üstlenmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. "NATO and Libya", 09 Kasım 2015, https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_71652.htm.

¹⁹³ NATO, "NATO Takes Command in Libya Air Operations", NATO, 31 Mart 2011, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_71867.htm.

NATO'nun devam eden operasyonlarına rağmen Ağustos ayına kadar Kaddafi de NATO güçleri de kayda değer bir başarı gösterememiştir ve Libya'daki savaş saldırı ve karşı saldırılarla adeta bir çıkmaz halini almıştır. NATO destekli muhalifler, 25 Ağustos'ta Kaddafi güçlerini Trablus'tan çıkarmışlardır. Kaddafi'nin gönderdiği ses kayıtlarıyla direnişi sürdüreceğini söylemesi üzerine, Ulusal Konsey liderleri iç savaşı kazandıklarını ancak ülkenin tümü üzerinde denetim sağlanana kadar mücadelenin devam edeceğini ifade etmişlerdir.¹⁹⁴

Kaddafi yanlılarının kuvvetli olduğu Beni Velid ve Sirte'de yoğunlaşan çatışmalar insani sorunları da beraberinde getirmekteydi. Saldırılarda sivil yerleşim birimleri kullanılıyor ve Ulusal Konsey'e muhalefeti bitirmek amaçlanıyordu. NATO ise Kaddafi yanlılarının muhalefeti sonlandırmak için direnişe liderlik eden Kaddafi'yi hedef alan özel saldırılar düzenleniyordu. O zamana kadar nerede bulunduğu net bir şekilde belli olmayan Kaddafi'nin 20 Ekim'de bir konvoyla Sirte'den çıkarken, NATO destekli gerçekleştirilen bir operasyonla yakalandığı açıklanmıştır.¹⁹⁵

5.3.LİBYA MÜDAHALESİ ve KORUMA SORUMLULUĞU

Libya'ya müdahale gerçekleştirilmeden önce 1970 sayılı karar ile Libya yönetiminin kendi halkına karşı sorumlu olduğu hatırlatılmış ve başlangıçta zorlama tedbirleri öngörülmüştür. Bu durum daha önce bahsedildiği gibi üç aşamalı olması öngörülen koruma sorumluluğu yaklaşımının ilk aşaması olan önleme sorumluluğuna uygundur. Aynı şekilde ikinci aşama olan reaksiyon sorumluluğu da askeri müdahale yetkisi veren 1973 sayılı kararla örtüşmektedir. Ancak burada müdahale gerekliliği için ICISS tarafından belirlenen kriterlere uygunluğu incelemek gerekmektedir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Ayhan, *Arap Baharı İsyenlar, Devrimler ve Değişim*, s. 177-180.

¹⁹⁵ Geçici Ulusal Konsey önce Kaddafi'nin sağ ele geçirildiğini beyan etmiş, daha sonra yaptığı açıklamada ise çatışma sırasında yaralandığı ve öldüğünü açıklamıştır. Ancak olay sırasında çekilen ve basına yansıyan görüntülerde Kaddafi'nin sağ yakalandığı ve linç edilerek öldürüldüğü görülmüştür. Kaddafi'nin naaşı götürüldüğü Misrata'da bir marketin soğuk hava deposunda 4 gün boyunca halka sergilenmiş ve daha sonra da çölde bilinmeyen bir yere gömülmüştür. Ayhan, s. 184; Konu ile ilgili haberler için bkz. "Libyan forces 'capture Gaddafi'", 20 Ekim 2011, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15385955>; "Gaddafi's death: growing revulsion at the treatment of the dictator's body", 22 Ekim 2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/22/libya-gaddafi-dead-body-treatment>.

¹⁹⁶ Bu kriterler; doğru niyet, son çare, orantılı araçlar, doğru otorite ve makul beklentilerdir. "Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty", <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>.

2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 139. paragrafında, gerekli tedbirlerin alınması için, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlarından birinin işlenmiş olması haklı sebep kriterini sağlamaktaydı. Kaddafi'nin muhaliflere acıma göstermeyeceği yönündeki açıklamaları, Bingazi gibi büyük şehirleri bombalama niyeti insanlığa karşı suçların işlenmekte olduğu yorumuna sebep olmuştur. Bunun üzerine BM daha önce belirtilen zorlama tedbirlerini uygulamaya koymuştur.¹⁹⁷

Orantılılık kriteri, doğru niyet ve sınırlı bir hedefi içinde barındırmaktadır. 1973 tarihli BM Güvenlik Konseyi Kararının sivilleri korumayı amaçlaması, hiçbir gücün Libya topraklarını işgal etmemesi şartı ve üye ülkelere bu hedefe yardım sağlamak için önlemler alması için yetki vermesi, niyetin doğru olduğunu gösterebilir. Operasyonda sivillere saldırmak için kullanılan komuta merkezlerinin hedef alınması, yalnızca hava kuvvetlerinin kullanılması ve böylece operasyonun kısa sürmesinin amaçlanması, Libya yönetiminin askeri olanaklarının imha edilip yönetim değişikliği sağlandıktan sonra operasyonun bitirilmesi orantılılık ilkesine uygun kabul edilebilir.¹⁹⁸ Ancak burada görüş ayrılıkları bulunmaktadır. NATO operasyonun Libya'da rejim değişikliğine sebep olması niyetin ve orantılılığın sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu görüş operasyonun insani gerekçelerden ziyade siyasi nedenlerle yapıldığını savunmaktadır. Ancak diğerlerine göre, operasyon ne kadar siyasi olursa olsun, uluslararası barış ve güvenliğe etkisi, uluslararası ekonomiye ve petrol fiyatlarına etkisi sebebiyle uygulanabilir kabul edilmektedir.¹⁹⁹

Libya'ya askeri müdahale kararının gerekli zorlama tedbirleri uygulandıktan sonra son çare olarak alındığı söylenebilir. Ancak bu hususta tartışılan, 1970 sayılı kararda öngörülen zorlama tedbirlerinin uygulanması için verilen sürenin yetersiz olduğu ve askeri müdahale kararının erken alındığıdır. Ancak bu olumsuz görüşün

¹⁹⁷ Emre Demiralp, "Evaluation of Libya Intervention on the Grounds of International Law" (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), s.29.

¹⁹⁸ Adem Ali İren, "Uluslararası İlişkilerde Bir Kuvvet Kullanma Aracı Olarak Koruma Sorumluluğu: Darfur ve Libya Örnek Olay İncelemeleri" (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), s. 108.

¹⁹⁹ Demiralp, "Evaluation of Libya Intervention on the Grounds of International Law", s. 29.

aksine 1970 sayılı kararın yetersiz kaldığını, Kaddafi'nin Bingazi'de uyguladığı bombardımanın müdahaleyi zorunlu hale getirdiğini savunanlar olmuştur.²⁰⁰

Askeri müdahale, 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile meşru bir otorite tarafından izin verildikten sonra, Libya'nın daha iyi bir hale getirilmesi beklentisi ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca müdahale sonrasında UNMSIL (United Nations Support Mission in Libya)'in kurulması üç aşamalı olması öngörülen koruma sorumluluğunun yeniden inşa sürecini uygulamak olarak değerlendirilebilir.²⁰¹

Libya müdahalesi ve koruma sorumluluğu anlayışının kriterleri arasındaki ilişki yukarıda açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak literatürde tartışılan diğer husus ise müdahalenin gerçekten koruma sorumluluğu niyetiyle yapıp yapılmadığıdır. Müdahaleyi koruma sorumluluğu bağlamında değerlendiren yazarlar olduğu gibi, müdahale kararını koruma sorumluluğuyla değil, mevcut BM sistemiyle ilişkilendiren yazarlar vardır.²⁰²

Koruma sorumluluğu yaklaşımının geliştirilmesi ve uygulanmasında büyük payı olan BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon, 17 Mart 2011 tarihli açıklamasında; 1973 sayılı kararın açık ve net bir şekilde uluslararası toplumun koruma sorumluluğuna dayandığını vurgulamıştır. Thakur'a göre, Libya müdahalesinde BM Güvenlik Konseyi ilk defa bir uluslararası koruma sorumluluğu operasyonuna yetki vermiştir. Ayrıca Arap Baharı koruma sorumluluğu yaklaşımının kavramsal olarak zayıf kaldığını göstermiştir. Koruma sorumluluğu yaklaşımının Suriye'de uygulanamaması ve uluslararası sorumluluk boyutunun daha işlevsel hale getirilmesinin önündeki ilk engel, Libya müdahalesi sonrası oluşan güvensizlik hissidir.²⁰³ Thakur, BM Güvenlik

²⁰⁰ Demiralp, s. 30.

²⁰¹ İren, "Uluslararası İlişkilerde Bir Kuvvet Kullanma Aracı Olarak Koruma Sorumluluğu: Darfur ve Libya Örnek Olay İncelemeleri", s. 109; Demiralp, "Evaluation of Libya Intervention on the Grounds of International Law", s. 30.

²⁰² Libya müdahalesini koruma sorumluluğu yaklaşımı ile ilişkilendiren yazarlardan bazıları; Ramesh Thakur, Alex J. Bellamy, Paul Williams, Graham Cronogue, Rachel VanLandingham, El Hassan Bin Talal, Rolf Schwarz, Liliana Jubulut, Spencer, Zifcak ve Thomas G. Weiss'dir. Libya müdahalesini koruma sorumluluğu yaklaşımının başarısız bir örneği olarak ya da koruma sorumluluğu ile ilişkilendirmeden doğrudan mevcut BM sisteminin sonucu olarak gören yazarlardan bazıları; Simon Chesterman, Andrew Garwood-Gowers, Aidan Hehir ve John W. Dietrich'dir.

²⁰³ Ramesh Thakur, "R2P After Libya and Syria: Engaging Emerging Powers", *The Washington Quarterly* 36, sy 2 (Spring 2013): s. 72.

Konseyi'nin müdahale kararı "stratejik çıkarlardan ziyade evrensel değerlerle şekillendirildiğini" iddia etmektedir.²⁰⁴

Bellamy ve Williams'a göre, BM ve uluslararası toplum, Libya'da koruma sorumluluğuna vurgu yapmış ve BM Güvenlik Konseyi tarihte ilk kez bir devletin isteklerine karşı sivilleri korumak amacıyla kuvvet kullanma yetkisi verilmiştir. Ayrıca Bellamy ve Williams'a göre, 1970 sayılı kararın oybirliği ile alınması da uluslararası toplumun koruma sorumluluğu konusundaki görevlerde istekli olduğunu göstermektedir. 1973 sayılı kararın oylamasında güç kullanımı konusunda kuşku duyan, Brezilya, Çin Halk Cumhuriyeti, Almanya, Hindistan ve Rusya Federasyonu'nun dahil olduğu BM Güvenlik Konseyi üyeleri, kitlesel zulümler karşısında eylemsizliğin meşrulaştırılmamasına inandıkları için çekimser kalmışlardır.²⁰⁵

Cronogue, 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile koruma sorumluluğu yaklaşımının ilk defa kuvvet kullanımının yasal temeli olduğunu ifade etmektedir.²⁰⁶ Libya'daki müdahalenin başarılı olmasını, Libya ordusunun zayıflığı, bölünmüş kabile ağları, muhaliflerin iyi örgütlenmiş olması, Libya'nın lojistik açıdan daha rahat bir hedef olması, Kaddafi'nin güçlü müttefiklerinin olmaması ve Libya halkının ABD ve uluslararası toplumdan müdahalede bulunulmasını istemiş olması gibi nedenlere bağlamaktadır.²⁰⁷ Ancak koruma sorumluluğu yaklaşımının yaygın bir kabul görmesinin önünde politik, hukuki ve pragmatik bazı engeller olduğunu ve koruma sorumluluğunun ilk uygulamasının rejim değişikliği ile sonuçlanmasının, ilerideki uygulamalar için şüphe uyandıracağını ifade etmektedir.²⁰⁸ Yazara göre koruma sorumluluğu, uluslararası toplumda sivillerin zarar gördüğü her duruma müdahale

²⁰⁴ Ramesh Thakur, "R2P, Libya, and International Politics as the Struggle for Competing Normative Architectures," e-International Relations, September 7, 2011 Aktaran; Aidan Hehir, "The Permanence of Inconsistency Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", *International Security* 38, sy 1 (2013): s. 157.

²⁰⁵ A. J. Bellamy ve P.D. Williams, "The new politics of protection? Côte d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect", *International Affairs*, No: 87 (2011): s. 844.

²⁰⁶ Graham Cronogue, "Responsibility to Protect: Syria The Law, Politics, and Future of Humanitarian Intervention Post-Libya", *International Humanitarian Legat Studi* 3 (2012): s. 141.

²⁰⁷ Cronogue, s.144.

²⁰⁸ Cronogue, s. 145.

etmek için mutlak bir zorunluluk getirmese de, sivilleri devlet şiddetinden korumak için önemli bir adımdır.²⁰⁹

Bin Talal; Libya'daki operasyonu koruma sorumluluğu adına insani müdahalenin en iyi örneği kabul etmektedir. Ancak, sivilleri korumak için uluslararası bir normun ortaya çıkmasının, askeri müdahale için bir hak olarak görülemeyeceğini ifade etmektedir.²¹⁰

Jubilut; öncelikle “sorumluluk” ifadesini kullandığı için Libya'daki durumu yenilikçi kabul etmektedir.²¹¹ 1973 sayılı kararlar Libya hükümetinin sorumluluğu hatırlatılsa da uluslararası toplumun sorumluluğuna vurgu yapılmadığını belirtmektedir. Jubilut'a göre, Suriye krizinde ise seçici davranılmaktadır ve bu durum koruma sorumluluğunun bütünüyle benimsememesinden kaynaklanmaktadır. Veto yetkisi ve insani kararların politikleştirilmesine neden olan devletlerin siyasi çıkarlarını bu seçiciliğin nedeni olarak görmektedir.²¹² İnsani müdahalelerin temelinde yer alan sorunların mevcut uluslararası hukuk sisteminden kaynaklandığını ve koruma sorumluluğu yaklaşımıyla bile çözülmesinin muhtemel olmadığını; koruma sorumluluğu yaklaşımının ahlaki yönden yeni şeyler getirdiğini ifade etmektedir.²¹³

Zıfcak, Libya müdahalesinin koruma sorumluluğu yaklaşımının başarılı bir uygulaması olduğunu ve Libya'daki durumu iyileştirdiğini savunmaktadır. Ayrıca, koruma sorumluluğunun öngördüğü üç sütunlu uygulamanın sıralı olarak ilerlemesine gerek olmadığı görüşünü sağlamlaştırdı. Bazı durumlarda üçüncü sütun olan askeri müdahale seçeneğinin son değil, göz önüne alınması gereken ilk seçenek olması gerekeceğini ifade etmektedir.²¹⁴

²⁰⁹ Cronogue, s. 159.

²¹⁰ El Hassan bin Talal ve Rolf Schwarz, “The Responsibility to Protect and the Arab World: An Emerging International Norm?”, *Contemporary Security Policy* 34, No: 1 (2013): s. 13.

²¹¹ Liliana L. Jubilut, “Has the ‘Responsibility to Protect’ Been a Real Change in Humanitarian Intervention? An Analysis from the Crisis in Libya”, *International Community Law Review* 14 (2012): s. 328.

²¹² Jubilut, s. 332.

²¹³ Jubilut, s. 334.

²¹⁴ Spencer Zıfcak, “The Responsibility to Protect After Libya and Syria”, *Melbourne Journal of International Law* 13, No: 1 (2012): s. 71.

Chesterman, Libya müdahalesine olanak veren 1973 sayılı kararın, Somali ve Srebrenitsa kararlarına benzer nitelikte olduğunu ve koruma sorumluluğunu geliştirmedini vurgulamaktadır.²¹⁵ Ancak Chesterman'ın görüşüne katılmayan Bellamy, önceki müdahale örneklerinde, Ruanda, Haiti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sudan ve Fildişi Sahili²¹⁶, ilgili devletin rızası olduğunu; Libya'da ise böyle bir durum olmadığını ifade etmektedir.²¹⁷ Chesterman ise BM Antlaşması'nın VII. Bölümünün işletilmesinde ilgili devletin rızasının aranmadığını vurgulamıştır.²¹⁸

Garwood-Gowers'a göre, Libya'da müdahale kararı koruma sorumluluğuna değil zaten mevcut olan kolektif savunma sistemine dayandırılmıştır. 1970 ve 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararları uluslararası toplumun sorumluluğundan bahsetmemektedir.²¹⁹ Yazara göre, 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı koruma sorumluluğu yaklaşımından önceki BM Güvenlik Konseyi kararlarından farklı değildir. Devletlerin sivilleri korumak için askeri müdahale seçeneğine yönelik tutumlarında köklü bir değişim yaşanmamıştır.²²⁰

Hehir, insani krizlerdeki BM Güvenlik Konseyi kararlarının tutarsız olduğunu, nihai olarak koruma sorumluluğunun uygulanmasının BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin isteğine bağlı olduğunu ifade etmektedir.²²¹ Welsh, Libya için alınan her iki

²¹⁵ Chesterman Simon, "Leading from Behind: The Responsibility to Protect, the Obama Doctrine, and Humanitarian Intervention after Libya", *Ethics & International Affairs*, Vol:25, No: 3, 2011, s. 279-285 Aktaran; Bayıllıoğlu, s. 151.

²¹⁶ 28 Kasım 2010'daki seçimlerde seçimi kaybeden Devlet Başkanı Laurent Gbagbo'nun istifa etmemesi üzerine ülkede artan şiddet olayları ve sivil ölümleri ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon, 4 Nisan 2011'deki açıklamasında 1962 BM Güvenlik Konseyi kararının 17. paragrafı uyarınca Fransız kuvvetlerinin desteğiyle, sivil halka karşı ağır silah kullanımını önlemek için gerekli tedbirleri alma görevini verdiğini açıklamıştır. "UN Security Council Resolution 1962", erişim 14 Mart 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cote%20d'Ivoire%20SRES%201962.pdf>; "As Côte d'Ivoire Plunges into Violence, Secretary-General Says United Nations Undertakes Military Operation to Prevent Heavy Weapons Use Against Civilians | Meetings Coverage and Press Releases", 04 Nisan 2011, <https://www.un.org/press/en/2011/sgsm13494.doc.htm>.

²¹⁷ Alex J. Bellamy: "Libya and the Responsibility to Protect: The Exception and the Norm", *Ethics & International Affairs*, Vol: 25, No: 3, 2011, s. 263-264 Aktaran; Bayıllıoğlu, *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, s. 151.

²¹⁸ Simon Chesterman, "Leading from Behind: The Responsibility to Protect, the Obama Doctrine, and Humanitarian Intervention after Libya", *Ethics & International Affairs*, Vol:25, No: 3, 2011, s. 280 Aktaran; Bayıllıoğlu, s. 151.

²¹⁹ Andrew Garwood-Gowers, "The Responsibility to Protect and the Arab Spring: Libya as the Exception, Syria as the Norm?", *UNSW Law Journal* 36, sy 2 (2013): s. 605.

²²⁰ Garwood-Gowers, s. 616.

²²¹ Hehir, "The Permanence of Inconsistency Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect", s. 152.

BM Güvenlik Konseyi kararının da uluslararası koruma sorumluluğunu içermediğini ifade etmektedir. Welsh bunun nedenini, koruma sorumluluğu yaklaşımının uluslararası boyutuna BM Güvenlik Konseyi'nin bazı üyeleri tarafından hala itiraz edildiği şeklinde açıklamaktadır.²²² Dietrich, Obama ve diğerlerinin Libya olayının bir olağandışı olduğunu ve gelecekteki eylemler için örnek teşkil etmeyeceği yönündeki söylemlerini inceleyerek koruma sorumluluğu yaklaşımının Libya'da kullanılmasının başka örneklerde kullanılmasını zorlaştırdığını belirtmektedir.²²³ Yüksel'e göre ise herhangi bir iç krizin uluslararası, sınır aşan etkileri olmadığı takdirde BM Güvenlik Konseyi'nin bu çatışmaları uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak kabul etmeyeceğini ve Libya'daki durumun sınır aşan bir etkisi olmadığı için yetki aşımı olduğunu iddia etmektedir.

Yüksel, insani krizler ve uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi arasındaki ayrımın netleştirilmesi gerektiğini ve BM bünyesinde tüm insani krizlere müdahale edecek bir mekanizma kurulması gerektiğini önermektedir.²²⁴ Arsava'ya göre, BM Güvenlik Konseyi'nin Libya kararları koruma sorumluluğu yaklaşımına en açık şekilde atıf yapılan kararlardır.²²⁵

5.3.1. BM'nin Libya'ya İlişkin Kararlarında Koruma Sorumluluğu

BM yetkilendirmesi olmadan gerçekleştirilen Kosova müdahalesinin meşru olduğu ancak hukuki olmadığı yönündeki tartışmalara değinmiştik. BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinden Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin müdahaleye karşı bir tutum sergilemesi de müdahalenin insani gerekçelerle yapılmadığına dair şüphe duyulmasına neden olmuştu. ABD Kosova krizinin bölgedeki istikrarı bozduğunu ve Kosova'daki insanları zalimlikten korumak

²²² Jennifer Welsh, "Civilian Protection in Libya: Putting Coercion and Controversy Back into RtoP," *Ethics and International Affairs*, Vol. 25, No. 3 (September 2011), p. 255. Aktaran; Aidan Hehir, "Assessing the influence of the Responsibility to Protect on the UN Security Council during the Arab Spring", *Cooperation and Conflict* 51, sy 2 (2016): s. 170.

²²³ John W. Dietrich, "R2P and Intervention after Libya", *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences* 5, No: 2 (2013): s. 345.

²²⁴ Pınar Yüksel, "Operation Unified Protector and Humanitarian Intervention with Security Council Authorization: Intra Vires", *Ankara Law Review* 9, No: 1 (Summer 2012): s. 66-71; Bayıllıoğlu, *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, s. 153.

²²⁵ Füsün Arsava, "Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 12 (Ocak 2013): s. 87.

gerektiğini ileri sürmüştü. İngiltere Başbakanı Blair Chicago'daki daha sonra Blair Doktrini olarak adlandırılacak olan konuşmasında insani nedenlerin ulusal çıkarlardan daha önde olduğunu vurgulasa da asıl sorun Bosna ve Ruanda krizlerinde zamanında müdahale edilmemesiydi. Fransa Kosovalıları koruma sorumluluğuna vurgu yapmış ancak muhtemel mülteci krizi ve bölge istikrarının bozulmasından endişelenmiştir. Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti, Kosova'ya askeri müdahale seçeneğine karşı tutum sergilemiştir. Çin Halk Cumhuriyeti Kosovalıların askeri müdahale ile korunmasına ve NATO'nun BM yetkilendirmesi olmadan müdahale etmesine karşı çıkmıştır.²²⁶

NATO'nun Kosova müdahalesinden sonra, ICISS'in çalışmasıyla, temel amacı ulusal çıkarlardan insanları korumak olan ve insani müdahaleye hukuki karakterini veren koruma sorumluluğu yaklaşımı kabul edilmiştir. 2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde her ne kadar ilk haline göre farklı olsa da, soykırım, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik ve savaş suçlarına karşı uluslararası toplumun harekete geçme gerekliliği korunmuştu. Bir devlet kendi vatandaşlarını bu suçlardan koruyamıyorsa ya da bu suçları bizzat kendisi işliyorsa uluslararası toplum harekete geçme sorumluluğu bulunmaktaydı.²²⁷

BM Güvenlik Konseyi ilk olarak 22 Şubat 2011'de Libya'daki durumdan endişe duyduğunu açıklamış ve Libya hükümetinin kendi halkını koruması çağrısında bulunmuştur.²²⁸ 29 Şubat 2011'de 1970 sayılı karar ile Libya yönetiminin kendi halkını koruması gerektiği tekrarlanmıştır. Libya'daki olaylar sırasında yaşanan hukuk ihlallerinin UCM'ye götürülmesi²²⁹, Libya'ya her türlü silah, mühimmat satışı, sevkiyatını yasaklayan silah ambargosu kararı, Kaddafi, Kaddafi ailesi ve Libya'nın

²²⁶ Bayıllıoğlu, *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, s. 152-153.

²²⁷ Zehra Funda Savaş, "The Evolution of the 'Responsibility to Protect' Doctrine in the Rhetoric and Actions of the Permanent Members of the United Nations Security Council" (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), s. 156.

²²⁸ "Security Council Meeting Records 6486", Şubat 2011, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20PV%206486.pdf>.

²²⁹ 1970 Sayılı karar ile Libya'daki durum UCM'ye sevk edilmiştir. Soykırım, savaş, suçları, insanlığa karşı suçlar UCM'nin yargı yetkisindedir. bu suçların tespiti için UCM görevlendirilmiş ancak uluslararası toplumun bu gibi durumlardaki sorumluluğuna değinilmemiştir. Bayıllıoğlu, *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, s. 137.

üst düzey yöneticilerinin yer aldığı 16 kişiye getirilen seyahat yasağı, Kaddafi ailesine mensup 6 kişilik listede yer alanların mal varlıklarının dondurulması gibi zorlama tedbirlerini içeren bu karar BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'nde yer verilen kuvvet kullanmayı içermeyen zorlama tedbirlerini içeren 41. maddeye dayandırılmıştır.²³⁰

1970 sayılı karar oybirliği ile kabul edilmiştir. Bu BM Güvenlik Konseyi üyelerinin insani krizlerde önlem almaya istekli olduğunu göstermektedir. Ancak karar alınırken koruma sorumluluğu vurgusunu yalnızca Kolombiya ve Portekiz temsilcileri yapmıştır. Bundan başka koruma sorumluluğuna dair herhangi bir atıf bulunmamaktadır. ABD temsilcisi Rice; zorlama tedbirlerini doğrudan Antlaşma'nın VII. Bölümüne dayandırmıştır. Rusya Federasyonu temsilcisi Churkin ise çatışma taraflarını uluslararası hukuka uygun davranmaya davet etmiş ve 1970 sayılı kararın askeri müdahale kararı olmadığını belirtmiştir. Toplantı tutanakları da kararın koruma sorumluluğu doğrultusunda değil mevcut BM sistemi çerçevesinde alındığını göstermektedir.²³¹

Libya'ya askeri müdahale izni veren 1973 sayılı kararında da koruma sorumluluğuna dair atıf bulunmamaktadır. Libya yönetiminin kendi halkını koruma sorumluluğuna vurgu yapılmıştır. 1973 sayılı karar oybirliği ile değil, üyelere Brezilya, Almanya, Hindistan, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin çekimser kalması neticesinde alınmıştır. Kararla ilgili görüşmelerde Fransa ve Kolombiya temsilcileri Libya yönetiminin halkını koruma sorumluluğunu yerine getiremediği için askeri müdahale izni verildiğini vurgulamıştır.²³² Yani aslında üyeler koruma sorumluluğunun işletilmesi değil sivilin korunması konusunda hemfikir olmuşlardır.²³³ Görüldüğü üzere 1970 ve 1973 sayılı kararların alındığı görüşmelerde

²³⁰ “UN Security Council Resolution 1970”, Şubat 2011, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970%20%282011%29.

²³¹“Security Council Meeting Records 6491”, Şubat 2011, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20PV%206491.pdf>. “Security Council Meeting Records 6491”, erişim 21 Ocak 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20PV%206491.pdf>; Bayilloğlu, *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, s. 133.

²³²“Security Council Meeting Records 6498”, 17 Mart 2011, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20PV%206498.pdf>.

²³³ Arsava, “Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale”, s. 94.

ve kararlarda sınırlı da olsa koruma sorumluluğuna atıf bulunmaktadır. Ancak burada bahsedilen sorumluluk; koruma sorumluluğu anlayışının ilk aşaması olan devletlerin sorumluluğudur. İkinci aşama olan uluslararası toplumun sorumluluğuna herhangi bir vurgu yapılmamış, VII. Bölüm çerçevesinde yaptırım kararı alınmış ve genişletilmiştir.²³⁴

4 Mayıs 2011 tarihli BM Güvenlik Konseyi toplantısında; Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti NATO operasyonunu 1973 sayılı kararda verilen yetkinin aşıldığını belirterek kınamıştır.²³⁵ Ancak toplantıda Fransa temsilcisi Arraud, Libya'daki halkın korunamadığı ve vahşetin bölge istikrarını etkilediğini, böyle durumlarda uluslararası toplumun sorumluluğu olduğunu beyan etmiştir.²³⁶ Fransa benzer bir yorumu 2 Kasım 2011 tarihli BM Güvenlik Konseyi toplantısında da dile getirmiştir.²³⁷ Fransa açıklamalarında koruma sorumluluğuna atıf yapmasına rağmen müdahaleyi gerçekleştiren koalisyon güçlerinden ABD ve İngiltere 'nin bu konuda bir beyanı bulunmamaktadır.²³⁸

16 Eylül 2011 tarihli 2009 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile Libya Geçiş Konseyi Libya'nın resmi temsilcisi olarak tanındı ve Libya'nın yeniden inşa sürecine destek olmak için UNMSIL kuruldu. Bu kararın alındığı toplantıda Lübnan ve Libya temsilcileri koruma sorumluluğunun Libya'da uygulandığını belirtmişlerdir.²³⁹

Kaddafi sonrası Libya hakkında alınan kararlar incelendiğinde; 27 Ekim 2011 tarihli 2016 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında koruma sorumluluğuna Libya

²³⁴ Bayıllıoğlu, *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, s. 134-135; Ülkü Halatçı Ulusoy, "Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 14, sy Temmuz (2013): s. 280.

²³⁵ 1973 sayılı kararın alınmasını takiben Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Putin'in, bu kararın "Herşeye izin veren bir Haçlı Seferi" olduğu şeklindeki yorumu da müdahaleyi desteklemediğini göstermektedir. Ulusoy, "Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu", s. 281.

²³⁶ "Security Council Meeting Records 6528", erişim 07 Mart 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20PV%206528.pdf>.

²³⁷ "Security Council Meeting Records 6647", erişim 07 Mart 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_6647.pdf.

²³⁸ Bayıllıoğlu, *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, s. 137.

²³⁹ "UN Security Council Resolution 2009", erişim 21 Ocak 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20RES%202009.pdf>.

otoritelerinin halkını koruması gerektiği, misilleme, keyfi tutuklama ve insan hakları ihlallerine son vermesi gerektiği şeklinde değinilmiştir. Kuvvet kullanma yetkisi 31 Ekim itibariyle sonlandırılmış ve uçuş yasağı kaldırılmıştır.²⁴⁰

2 Aralık 2011 tarihli 2022 sayılı karar ve 14 Mart 2013 tarihli 2095 sayılı karar ile Libya'da normalleşme sürecine dair kararlar alınmış UNMSIL'in görev süresi uzatılmıştır. Müdahaleye onay veren kararlardan günümüze dek alınan BM Güvenlik Konsey'i kararları, UNMSIL'in görev süresinin uzatılması, Libya'dan gerçekleşen göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti ile mücadele hakkındadır.

Libya meselesinde alınan kararlarda koruma sorumluluğunun ilk sütununa atıf yapılması, devletlerin ve yazarların yorumları incelendiğinde; müdahalenin mevcut BM sistemini teyit edecek şekilde gerçekleştirildiği ifade edilebilir. İnsani felaketi önleme hususunda uluslararası toplumun Libya'daki soruna zamanında ve kuralına uygun müdahale ettiği kabul edilebilir; ancak NATO'nun müdahale sınırını aşması, ilerleyen bölümde inceleneceği gibi uluslararası kamuoyu bakımından, koruma sorumluluğunun siyasi suiistimale açık olan yönünün daha görünür hale gelmesine sebep olmuştur.

²⁴⁰ Bayıllıoğlu, *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, s. 141.

BÖLÜM VI

6. SURİYE KRİZİ ve KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMI

6.1.SURİYE İÇ SAVAŞI

Aralık 2010'da Tunus'ta, Ortadoğu'daki otoriter yönetimlere karşı “demokrasi, özgürlük, adalet ve refah” talepleri ile Arap Baharı adı verilen süreç başlamıştır. Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de iktidar değişimi gerçekleşmiştir. Suriye'de rejim ülkenin bir bölümünde ayakta kalmasına rağmen, devlet dışı aktörlerin dahil olduğu vekalet savaşı halini alan mücadele devam etmektedir.

Suriye'deki kriz, rejim yanlıları ve muhalifler arasında bir çatışmanın ötesinde, diğer ülkelerin ve terör örgütlerinin de Suriye meselesine dahil olduğu, uluslararası sonuçları olan bir savaşa dönüşmüştür. Krizin başından beri Rusya Federasyonu Esad rejiminin yanında yer almaktadır. ABD ise Rusya Federasyonu'nun aksine muhalifleri desteklemektedir. Bu ülkeler destekledikleri tarafları silahlandırarak, eğiterek krizin derinleşmesine neden olmaktadır.²⁴¹ Bu doğrudan desteklerin yanında Rusya Federasyonu'nun BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto yetkisi sayesinde herhangi bir yaptırım kararı alınmasının önü kapatılmakta ve yaşanan insanlık dramında uluslararası toplumun hareketsiz kaldığı görülmektedir.

Suriye'de Esad rejiminin muhaliflere karşı aşırı güç kullanmasının yanında soruna terör örgütlerinin dahil olması krizin kısa zamanda iç savaşa dönüşmesinde etkili olmuştur. ABD 2014, Rusya Federasyonu 2015'ten beri DEAŞ ile mücadele kapsamında Suriye'ye hava saldırılarıyla müdahale etmektedir. Suriye iç savaşı rejime

²⁴¹Soner Karagül ve Çağrı Emin Demirbaş, “Koruma Sorumluluğu Doktrini Açısından Suriye Krizi: Bir ‘İnsancıl Müdahalesizlik’ Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi/ Journal of Administrative Sciences* 15, Sayı 30 (2017): 493.

ve muhaliflere destek veren ülkeler, terör örgütleri ve BM Güvenlik Konseyi'nin hareketsizliği nedeniyle adeta "mini bir dünya savaşı"²⁴² halini almıştır.²⁴³

Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'nin verdiği bilgiye göre Suriye'de krizin başladığı 2011 Mart ayından 2018'e dek yedi yılda yaklaşık 511 bin kişi hayatını kaybetmiş, 14 milyondan fazla insan ise yaralanmış ve yerlerinden edilmiştir.²⁴⁴ Suriye dışında mülteci konumuna düşen insan sayısı ise 5 milyonu geçmiştir.²⁴⁵

21 Temmuz 2011'de BM Soykırımı Önleme ve Koruma Sorumluluğu Ortak Ofisi yaşanan insan hakları ihlallerinin insanlığa karşı suç olarak değerlendirilebileceğine ilişkin bir bildiri yayınlamıştır.²⁴⁶ 29 Kasım 2011'de BM İnsan Hakları Konseyi; infaz, keyfi tutuklama, şüpheli ortadan kaybolma, işkence, cinsel şiddet ve çocuk haklarının ihlali bulgularına yönelik Bağımsız İnceleme Komisyonu Raporu'nu yayınlamıştır. BM İnsan Hakları Konseyi 2 Aralık 2011'de Suriye'de devam eden; yaygın, sistematik, ağır ve kapsamlı insan hakları ihlallerini kınamıştır. Aynı bildiride ilk defa Suriye rejiminin vatandaşlarını koruma sorumluluğu hatırlatılmıştır.²⁴⁷

Libya krizinde de tepkisini ortaya koyan Arap Ligi ilk olarak 12 Kasım 2011'de Suriye'yi üyelikten çıkartmıştır. 16 Kasım'da ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlanmış, 19 Aralıkta da Suriye'ye insan hakları gözlemcilerini göndermiştir. BM Genel Kurulu 16 Şubat 2011'de Suriye'de yaşanan yaygın ve

²⁴² Liz Sly, "A mini world war rages in the fields of Aleppo", *Washington post*, 14 Şubat 2016, https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/a-mini-world-war-rages-in-the-fields-of-aleppo/2016/02/14/d2dfff02-d340-11e5-a65b-587e721fb231_story.html?noredirect=on&utm_term=.f4a32981caf8.

²⁴³ Karagül ve Demirbaş, "Koruma Sorumluluğu Doktrini Açısından Suriye Krizi: Bir 'İnsancıl Müdahalesizlik' Örneği", 499.

²⁴⁴ "During 7 Consecutive Years... about 511 Thousand People Killed since the Start of the Syrian Revolution in 2011 • The Syrian Observatory For Human Rights", 12 Mart 2018, <http://www.syriahr.com/en/?p=86573>.

²⁴⁵ "UN: Number of Syrian refugees passes five million", 30 Mart 2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/03/number-syrian-refugees-passes-million-170330132040023.html>.

²⁴⁶ United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect, "OSAPG Statement Syria", 22 Temmuz 2011, www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/OSAPG%20statement%20Syria%2022%20July%202011%20FINAL.pdf.

²⁴⁷ Konuyla ilgili dökümanlara şu adresten ulaşılabilir. "OHCHR Press Releases and Meeting Summaries", erişim 11 Ocak 2018, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/IICISyria/Pages/PressReleases.aspx>.

sistematik insan hakları ihlallerini kınamış ve şiddetin derhal son bulmasını talep etmiştir.²⁴⁸

Öncelikle Suriye krizinde BM'nin müdahale kararı dahil olmak üzere yaptırım öngören bir çok kararı alamadığını ve yaşanan insani felakette hareketsiz kaldığını belirttikten sonra BM Güvenlik Konseyi'nin krize yaklaşımını incelemek yerinde olacaktır.

6.2.BM'NİN SURİYE KRİZİNE YAKLAŞIMI

BM'nin Suriye krizinde, Libya'da olduğu gibi hızlı ve kesin kararlar alamıyor olması tartışılmaktadır. BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin konuya kendi çıkarları doğrultusunda yaklaşımları ve veto mekanizmasının da karar almayı önleyici rolü nedeniyle, yedi yıldır devam eden Suriye krizinin çözümünde BM'nin etkin bir rol oynamadığı ifade edilebilir.

Suriye rejimi ve muhaliflerin küresel ve bölgesel güçler tarafından desteklenmesi sorunun çözümünü engellemekte ve barışın tesisi ile ilgili görüşmelerden sonuç alınamamaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin, daha önce de belirtildiği gibi, BM Antlaşması'nın 39. maddesine göre uluslararası barış ve güvenliğin bozulduğu tespitini yapması halinde, 41. ve 42. maddeler devreye sokularak kuvvet kullanmayı da içeren zorlama tedbirlerinin alınması kararlaştırılmaktadır. Yine BM Antlaşması'nın BM Güvenlik Konseyi'nin karar alma prosedürünü düzenleyen 27. maddesine göre, BM Güvenlik Konseyi'nin usul konuları dışındaki bütün kararları daimi üyelerin olumsuz oy vermediği, dokuz üyenin olumlu oyu ile alınmaktadır.²⁴⁹ Bir uyuşmazlığa taraf olan üyenin oyu dikkate alınmamaktadır. Bu hükümlerle daimi üyelerin istemedikleri kararların çıkmasını engelleyebilecek veto yetkisi kabul edilmektedir. Soğuk Savaş'ın çıkmasıyla birlikte

²⁴⁸ Tuba Eldem, “‘Koruma Sorumluluğu’ Normunun Libya ve Suriye Krizleri Bağlamında İşlevselliği”, *Uluslararası Hukuk ve Politika* 11, Sayı 43 (2015): 19.

²⁴⁹ BM Antlaşması 23. maddeye göre BM Güvenlik Konseyi 15 üyeden oluşmaktadır. ABD, Rusya, Çin, Fransa ve İngiltere daimi üyelerdir. Diğer on üye ise adil coğrafi dağılım dikkate alınarak uluslararası barış ve güvenliğe katkıları dikkate alınarak Genel Kurul tarafından iki yıllığına seçilmektedir. “Birleşmiş Milletler Antlaşması”, 26 Haziran 1945, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_01.pdf.

veto yetkisi karar alınmasını engellemek ve BM Güvenlik Konseyi'nin etkisini azaltmak için kullanılmaya başlanmıştır.

Suriye'deki kriz, ilk kez 21 Nisan 2011'de İngiltere, Fransa ve Almanya'nın önerisiyle, Suriye'deki protestoculara karşı uygulanan şiddetin çözülmesi önerisi ile BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getirildi. Ancak Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti bunu ülkenin iç işlerine karışmak olacağını belirterek karşı çıktılar. 27 Nisan'da Suriye'deki şiddetin kınanması ve sonlandırılması çağrısı yapılması kararına Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti mevcut durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmediği gerekçesiyle karşı çıkmıştır.²⁵⁰

BM Güvenlik Konseyi'nin 3 Ağustos 2011 tarihli açıklamasında; Konsey'in Suriye'deki durumdan endişelendiğini, ölümlerden derin üzüntü duyduğunu, Suriye otoritelerinin sivil halka kuvvet kullanmasını ve yaşanan yaygın insan hakları ihlallerini kınadığını, şiddetin sonlandırılmasını ve tarafların misillemeden vazgeçmesini, hükümet binalarına saldırmamalarını, Suriye rejiminin de insan haklarına saygılı olmasını ve uluslararası yükümlülüklerine uyması gerektiğini tavsiye edilmiştir.²⁵¹

5 Nisan 2012 tarihli BM Güvenlik Konseyi açıklamasında; Suriye rejiminin bir an önce yükümlülüklerini yerine getirmesini, yerleşim yerlerinden kuvvetlerini ve ağır silahlarını çekmesini ve ağır silahları bu bölgelere kullanmamasını, muhalifler de dahil olacak şekilde tüm tarafların 48 saat içinde çatışmaya son vermelerini, BM özel temsilcisinin altı maddelik çözüm planı doğrultusunda anlaşma sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.²⁵²

Soruna çözüm bulmak adına 30 Haziran 2012'de BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin yanında, Türkiye, Katar, Irak, Kuveyt temsilcileri ile dönemin BM

²⁵⁰ "Security Council Meeting Records 6524", erişim 19 Ocak 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S%20PV%206524.pdf>.

²⁵¹ "Security Council Presidential Statements 2011/16", erişim 19 Ocak 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Golan%20Heights%20SPRST%202011%2016.pdf>.

²⁵² "Security Council Presidential Statements 2012/10", erişim 19 Ocak 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SPRST%202012%2010.pdf>.

ve Arap Birliği'nin Suriye temsilcisi Kofi Annan, AB Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton ve Genel Sekreter Ban Ki Moon'un katılımıyla Cenevre I Konferansı düzenlenmiştir. Konferansta; Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, ülkede bir geçiş hükümeti kurulması, ülkenin geleceğine tüm halkın karar vereceği ve tüm tarafların ülkedeki şiddetin durması için kurulması öngörülen hükümetle ortak hareket etmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Ancak bu kararlar uygulanamamıştır.

Cenevre I Konferansı'nın uzlaşmayı sağlayamaması üzerine Ocak 2014'te Cenevre II görüşmelerine başlanmıştır. Suriye'deki savaşın sona erdirilmesi için planlanan görüşmelerde de istenen uzlaşma sağlanamamıştır.

4 Ekim 2011'de BM Güvenlik Konseyi; Suriye'deki şiddetin sonlandırılması, Suriye yönetiminin kınanması, BM Antlaşması VII. Bölümü kapsamında yaptırım kararı alınması ve suçluların UCM'de yargılanmasını öngören ilk karar taslağını hazırlamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Suriye'nin Roma Statüsü' ne taraf olmadığı için söz konusu yargılamaların ancak BM Güvenlik Konseyi'nin suçluları UCM'ye havalesi ile gerçekleştirilebileceğidir.²⁵³ Taslak kararda; Suriye yönetiminin sivillere uyguladığı ağır ve kapsamlı insan hakları ihlalleri kınanmış, tarafların şiddete son vermesi gerektiği vurgulanmış, Suriye yönetiminin 30 gün içinde sivillere karşı uyguladığı şiddete son vermesini, insan hakları ve özgürlüklerinin sağlanması ve yerinden edilenlerin güvenli bir şekilde dönmelerini sağlaması istenmiş aksi takdirde Antlaşma'nın kuvvet kullanmayı içermeyen yaptırımlar öngören 41. maddesinin uygulanabileceği ifade edilmiştir. Karar Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından veto edilmiş, Brezilya, Hindistan, Güney Afrika ve Lübnan ise çekimser kalmıştır. Veto kararlarının gerekçesi olarak Rusya Federasyonu askeri müdahaleye zemin hazırlayan bir kararı kabul etmeyeceklerini beyan etmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti veto gerekçesini müdahale etmeme ilkesine dayandırmış ve devlet egemenliğinin korunması gerektiğine vurgu yapmıştır.²⁵⁴

²⁵³ Suriye, Roma Statüsü'nü 29 Kasım 2000 tarihinde imzalamıştır. Ancak belirtilen tarihte henüz Roma Statüsü'ne taraf olmamıştır. Uğur Bayıllıoğlu, *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), s.159.

²⁵⁴ "Security Council Meeting Records (S/2011/612)", erişim 19 Ocak 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Golan%20Heights%20S%20PV%206627.pdf>.

4 Şubat 2012’de bir önceki karar taslağına benzer içerikli, Suriye otoritelerini yaşanan yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri nedeniyle kınayan bir karar alınmak istenmiş ancak S/2012/77 sayılı bu karar tasarısı da Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından veto edilmiştir. Bir önceki taslağın aksine bu taslak kararda Antlaşma’nın 41. maddesine atıf yapılmamış ve müdahaleye zemin hazırlayabilecek olan 42. maddeden bahsedilmediği belirtilmiştir.²⁵⁵ Rusya Federasyonu temsilcisi Vitaly Churkin; Rusya Federasyonu’nun krize çözüm bulmak için çabaladığını, ancak bazı uluslararası toplum üyelerinin rejim değişikliği konusundaki desteklerinin çözümü engellediğini savunmuştur. Kararın saldırıları sonlandıracak önlemler getirmediği gerekçesiyle kararı veto ettiklerini belirtmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti temsilcisi LiBadong ise şiddete son verilmesi için çabaları desteklediklerini ancak ülkenin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir. ABD temsilcisi Susan Rice; sadece Arap Birliği’nin barışçıl çözüm planına destek olduğunu, vetocu üyelerin BM Güvenlik Konseyi’ni rehin tuttuğunu iddia etmiştir.²⁵⁶ 23 Şubat 2012’de BM Güvenlik Konseyi ve Arap Ligi ortak özel elçi olarak Kofi Annan’ı görevlendirmiştir. Annan’ın hazırladığı ateşkesi öngören altı maddelik plan kabul edilmiştir.²⁵⁷ Konsey 14 Nisan 2012’de 30 askeri gözlemcinin Suriye’ye gönderilmesini öngören 2042 sayılı kararını almıştır.²⁵⁸ 21 Nisan 2012’de 2043 sayılı karar ile BM Suriye Gözetleme Misyonu (United Nation Supervision Mission in Syria-UNSMIS) kurulmuştur.²⁵⁹

19 Temmuz 2012’de Fransa, Almanya, Portekiz, İngiltere ve ABD’nin öncülüğünde hazırlanan S/2012/538 sayılı taslak karara göre; UNSMIS’in görev süresinin uzatılması, şiddetin durdurulması, tarafların BM Özel Temsilcisiyle çalışmasını, Suriye ordusunun şehir ve kasabalardan çekilmesini, keyfi tutuklananların

²⁵⁵ “Security Council Meeting Records 2012/77”, erişim 19 Ocak 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2012%2077.pdf>.

²⁵⁶ Mehmet Dalar, “Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin Suriye Krizindeki Tutumu”, içinde *Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk*, ed. Fatma Taşdemir, 1. Basım (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2016), s. 18.

²⁵⁷ Eldem, “‘Koruma Sorumluluğu’ Normunun Libya ve Suriye Krizleri Bağlamında İşlevselliği”, s. 20.

²⁵⁸ “UN Security Council Resolution 2042”, erişim 19 Ocak 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SRES%202042.pdf>.

²⁵⁹ “UN Security Council Resolution 2043”, erişim 19 Ocak 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SRES%202043.pdf>.

serbest bırakılması öngörülüyordu. Ayrıca belirtilen yükümlülükler yerine getirilmediği takdirde BM Antlaşması'nın yaptırımlara izin veren 41. maddesinin uygulanabileceği öngörülüyordu. Suriye'deki durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiği tespit ediliyor ve bu taslak, Antlaşma'nın VII. Bölümü'ne dayandırılıyordu. Ancak Pakistan ve Güney Afrika'nın çekimser kaldığı karar Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından veto edildi. Rusya Federasyonu temsilcisi Vitaly Churkin; bu kararın BM Antlaşması'nın VII. Bölümü doğrultusunda Suriye'ye yaptırım ve müdahaleyi desteklediği gerekçesiyle veto edildiğini belirtmiştir. Pakistan ve Güney Afrika ise çözümü desteklemekle birlikte krizin daha fazla askerileşmemesi gerektiğini vurgulamışlardır. Karar 41. maddeye atıf yaparak askeri müdahaleye varmayan zorlama tedbirlerinin kararlaştırılmasını öngörmekteydi. Ancak Rusya Federasyonu bu kararın askeri müdahaleye zemin hazırlayabileceği düşüncesiyle kararı veto etti.²⁶⁰

BM Güvenlik Konseyi Suriye'de yaşananların insanlık suçu olduğu ve UCM'ye sevk edilmesi gerektiği konusunda 22 Mayıs 2014'teki görüşmelerde karar almak istemiştir. Suriye UCM'ye taraf olmamasına rağmen eylemlerinin BM Antlaşması'nın VII. Bölümü kapsamında soruşturulması mümkündür. Ancak bu karar da Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından veto edilmiştir. Rusya Federasyonu dışarıdan askeri müdahale için Mahkeme'nin kullanıldığını iddia etmiş ve Libya'da aynı uygulamanın durumu daha da çıkmaza sürüklediğini hatırlatmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti temsilcisi Wang Min ise Suriye'deki insani felakete karşı çıkıldığını ancak sorunun UCM'ye götürülmesi halinde ilgili devletin egemenliğine ve mahkemenin tamamlayıcılık ilkesine²⁶¹ zarar vermemesi gerektiğini belirterek sorunun dışardaki mahkemeye götürülmemesi gerektiğini ifade etmiştir.²⁶²

²⁶⁰ "Security Council Meeting Records 2012/538", erişim 19 Ocak 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2012%20538.pdf>.

²⁶¹ Kişilerin aynı dava nedeniyle iki defa yargılanmaması ilkesini benimseyen UCM, devletlerin egemenlik alanına müdahale etmemek adına, mahkemenin yetkisine giren suçlar hakkında yargılama yapan diğer mahkemelerle çatışmamak için tamamlayıcılık ilkesini benimsemiştir. Böylece ulusal mahkemelerin göstermelik yargılama yapmaları durumunda UCM'nin yargı yetkisi işleyecektir. Dalar, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Suriye Krizindeki Tutumu", s. 24-25.

²⁶² "Security Council Meeting Records 7180", erişim 19 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7180.pdf.

5 Aralık 2016'da Mısır, Yeni Zelanda ve İspanya'nın önerisiyle bir karar taslağı hazırlandı. Taslağı göre yedi gün içinde Halep'te şiddetin sona erdirilmesi öngörülüyordu. Taslak Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından veto edildi, Venezuela hayır oyu verirken Angola çekimser kaldı. Rusya Federasyonu veto gerekçesini Halep'teki savaşçıların geri çekilmesi sürecinin savaşçıları tarafından sömürüleceği ve kötüye kullanılacağı iddiasıyla açıkladı. ABD ise Rusya Federasyonu'nun veto yetkisini kullanmasına tepki göstererek, Rusya Federasyonu'nun mevcut askeri kazanımlarını korumayı Halep'teki sivilleri korumaktan daha önemli bulduğunu iddia etti.²⁶³

28 Şubat 2017'de kimyasal silah kullanımı ile ilgili bir taslak karar hazırlandı. Taslak, sorumluların yargılanması, terörist gruplara karşı önlemler alınması, rejime özgü yaptırımlar uygulanmasını ve Antlaşma'nın VII. Bölümü bağlamında önlem alınmasını öngörüyordu. Bolivya, Çin Halk Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu taslağı veto ederken; Mısır, Etiyopya ve Kazakistan çekimser kaldı. Rusya Federasyonu veto gerekçesi olarak taslağın Batı'nın rejim karşıtı öğretisine dayandığını ve ikna edici gerekçeler barındırmadığını öne sürdü.²⁶⁴ Suriye meselesinin, Rusya Federasyonu'nun ABD'ye karşı kullandığı bir koz halini aldığı iddia edilmektedir. Rusya Federasyonu tarafından Suriye rejimine verilen desteğin arkasında bölgesel çıkarlarının yanında, ABD'nin Ortadoğu'daki nüfuzunu dengeleme amacını taşıdığı ifade edilmektedir.²⁶⁵

12 Nisan 2017'de toplanan BM Güvenlik Konseyi Suriye'de yaşanan Khan Shaykun saldırısının²⁶⁶ kınanması için bir taslak karar hazırladı. Ancak karar yine Rusya Federasyonu tarafından veto edildi. Bolivya karara karşı çıkarken, Çin Halk

²⁶³ "Security Council Meeting Records 7825", erişim 19 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7825.pdf.

²⁶⁴ "Security Council Meeting Records 7893", erişim 19 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7893.pdf.

²⁶⁵ Emre Erşen, "Rusya'nın Arap Baharı Politikası", *Ortadoğu Analiz* 6, Sayı 61 (Nisan 2014): s. 81.

²⁶⁶ "BM: Han Şeyhun'daki Kimyasal Saldırı Esad Güçlerince Düzenlendi", *BBC Türkçe*, 27 Ekim 2017, böl. Dünya, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41772196>; 4 Nisan 2017'de Suriye'nin İdlib kentindeki Han Şeyhun kasabasında düzenlenen saldırıda en az 87 kişi hayatını kaybetmiştir. Saldırının Suriye yönetimi tarafından gerçekleştirildiği ve kimyasal Sarin gazı kullanıldığı 27 Ekim'de BM tarafından doğrulanmıştır. "OPCW: Han Şeyhun Saldırısında Sarin Gazı Kullanıldı", *BBC Türkçe*, 20 Nisan 2017, böl. Dünya, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39650002>.

Cumhuriyeti, Etiyopya ve Kazakistan çekimser kalmıştır.²⁶⁷ Suriye krizinde veto edilen kararlar Konsey'in hareketsiz kalmasına neden olmaktadır. Aşağıda yer verildiği şekilde Konsey onayından geçen karar sayısı ve karar içerikleri yaşanan insani felaketi sonlandırmaya yetmemektedir.

Suriye meselesinde 2011'den günümüze kadar geçen sürede BM Güvenlik Konseyi onayından geçebilen karar sayısı oldukça azdır. Kabul edilen kararlar yaptırım ve müdahaleyi öngörmeyen genellikle kimyasal silahların kullanımının yasaklanmasına ve terörist faaliyetlerin önlenmesine ilişkin kararlardır.

21 Nisan 2011'de 2043 sayılı karar ile UNSMIS kurulmuştur. 27 Eylül 2013'de kimyasal silahların imhasını öngören 2118 sayılı karar²⁶⁸ alınmıştır. Aynı konuda 22 Şubat 2014'te 2139 sayılı karar²⁶⁹ ve 14 Temmuz 2014'te 2165 sayılı²⁷⁰, 17 Aralık 2014'te 2191 sayılı²⁷¹, 22 Aralık 2015'te 2258 sayılı²⁷² kararlar alınmıştır. 15 Ağustos 2014 tarihinde 2170 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile Suriye ve Irak'taki El-Kaide bağlantılı El Nusra Cephesi ile DEAŞ'ın terörist faaliyetleri kınanmış, bu faaliyetlerle mücadeleye yönelik yaptırımı da barındıran düzenlemeler kabul edilmiştir. 2170 sayılı karar Antlaşma'nın VII. Bölümü'ne dayandırılan, bireysel yaptırımlar öngören terör karşıtı kararlardan biridir.²⁷³ 7 Ağustos 2015'te 2235 sayılı karar ile Suriye'de kimyasal silahların kullanılmasına ilişkin sorumluluğun belirlenmesi için bir BM-OPCW (Organization for Prohibition of Chemical Weapons)

²⁶⁷ "Security Council Meeting Records 7922", erişim 21 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7922.pdf.

²⁶⁸ "UN Security Council Resolution 2118", erişim 19 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2118.pdf.

²⁶⁹ "UN Security Council Resolution 2139", erişim 19 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2139.pdf.

²⁷⁰ "UN Security Council Resolution 2165", erişim 19 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2165.pdf.

²⁷¹ "UN Security Council Resolution 2191", erişim 19 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2191.pdf.

²⁷² "UN Security Council Resolution 2258", erişim 19 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2258.pdf.

²⁷³ Bayılıoğlu, *İnsani Müdahale Çıkamazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, s. 231.

Ortak Soruşturma Mekanizmasının (Joint Investigate Mechanism-JIM) kurulması kararlaştırılmıştır.²⁷⁴

18 Aralık 2015'te 2254 sayılı karar ile ilk defa Suriye krizine siyasi bir çözüm bulmaya, ateşkese ve barışın tesisine odaklanıldı²⁷⁵. İlerleyen dönemde alınan kararlarda da yaptırım ve uluslararası müdahaleye yer vermeyen, insani yardım, gözlem gibi görevlere yer veren kararlar alındığı görülmektedir.

6.3.SURİYE'DE KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMININ UYGULANABİLİRLİĞİ

Koruma Sorumluluğu kavramı, BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nin 138. ve 139. paragraflarında nihai halini almış ve kapsamı soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik olarak belirlenmiştir. 138. paragrafta göre ilk aşamada devletlerin sorumluluğunu "sorumluluk olarak egemenlik" şeklinde tanımlamıştır. 139. paragrafta ise devletlerin kendi halklarını koruyamadığı hallerde uluslararası toplumun önleme ve tepki verme sorumluluğunun devreye gireceği öngörülmüştür. Bu uluslararası sorumluluk adı geçen dört suçun tespiti ve BM Güvenlik Konseyi kararına bağlanmıştır.²⁷⁶ Yukarıda detaylarıyla verildiği gibi, Suriye konusunda koruma sorumluluğunun uluslararası topluluğun sorumluluğu boyutu işletilememektedir. Yaptırım ve yaptırım kararlarına uyulmaması neticesinde askeri müdahaleye onay veren bir BM Güvenlik Konseyi kararı bulunmamaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nden Suriye için, Libya'daki durumun aksine, bir müdahale kararı çıkmamasında NATO'nun Libya müdahalesinde yetkisini aştığının düşünülmesi de etkilidir.²⁷⁷

Libya müdahalesi sonrasında literatürde BM Güvenlik Konseyi'nin insani sorunları da gündemine aldığı ve bunun Suriye'de de aynı uygulamanın olacağı

²⁷⁴ "UN Security Council Resolution 2235", erişim 19 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2235.pdf.

²⁷⁵ "UN Security Council Resolution 2254", erişim 19 Ocak 2018, http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2254.pdf.

²⁷⁶ Pınar Gözen Ercan, "Onuncu Yılından Ardından 'Koruma Sorumluluğu'nun Kavramsal Gelişimine Feminist Bir Eleştiri", *Alternatif Politika* 9, Sayı 3 (2017): s. 390.

²⁷⁷ Ramesh Thakur, "Syria and the Responsibility to Protect", içinde *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis*, ed. Robert W. Murray ve Alasdair McKay (Bristol, UK: E-International Relations, 2014), s. 39; Ayrıca bkz. Thakur, "R2P After Libya and Syria: Engaging Emerging Powers".

beklentisi hakimdi. 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı sivillerin korunması bağlamında, koruma sorumluluğunun normatif gelişiminin bir kanıtı olarak görülüyordu.²⁷⁸ 2011 Libya müdahalesinin koruma sorumluluğunun başarılı bir uygulaması olarak kabul edilmesine karşın aynı sürecin müdahale etme eşiğini aştığı düşünülen Suriye’de uygulanmaması “koruma sorumluluğunun sonu mu?” tartışmalarına neden olmaktadır. Koruma sorumluluğunun uluslararası hukukun bağlayıcı olmayan nitelikte bir norm olarak varlığını koruduğunu düşünen yazarlar²⁷⁹ bu varlığı üç temel nedene dayandırmaktadır. Aşağıda detaylandırılacak olan bu nedenler; Suriye’deki durumun kendine özgü koşulları olması, koruma sorumluluğu yaklaşımı bağlamında yeni gelişmeler yaşanması ve BM Güvenlik Konseyi’nin giderek koruma sorumluluğuna daha fazla atıfta bulunması olarak sıralanabilir.²⁸⁰

Koruma sorumluluğu yaklaşımının temelini oluşturan ICISS Raporu’na göre; planlanan müdahale insani amaçlar taşısa bile, durumu daha kötüye götürme ya da daha büyük çatışmalara neden olma ihtimali varsa meşru kabul edilmeyeceği ifade edilmektedir.²⁸¹ Aynı şekilde 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi’nin 139. Paragrafı da her olayın kendine özgü koşullarının değerlendirilmesi gerektiğini teyit etmektedir.²⁸² Suriye’ye karşı gerçekleştirilecek bir müdahalenin faydadan çok zarar getireceği anlayışı hakimdir. Bunun nedeni olarak Suriye’nin Libya’dan farklı, kendine özgü koşulları olduğu savunulmaktadır.

Carnegie Uluslararası Barış Vakfı araştırmacılarından Moises Naim, Libya ve Suriye’deki koşulları karşılaştırarak Suriye’deki soruna müdahale edilmemesinin nedenlerine dair tespitlerde bulunmuştur. İlk olarak Suriye ordusunun Libya’dan

²⁷⁸ Robert W. Murray, “Rationality and R2P: Unfriendly Bedfellows”, içinde *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis*, ed. Robert W. Murray ve Alasdair Mckay (Bristol, UK: E-International Relations, 2014), s. 68-69.

²⁷⁹ Gareth Evans, “The Consequences of Non-Intervention in Syria: Does the Responsibility to Protect Have a Future?”, içinde *Into the Eleventh Hour R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis* (Bristol, UK: E-International Relations, 2014); Ramesh Thakur, “Syria and the Responsibility to Protect”, içinde *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis*, ed. Robert W. Murray ve Alasdair Mckay (Bristol, UK: E-International Relations, 2014); Ramesh Thakur, “R2P After Libya and Syria: Engaging Emerging Powers”, *The Washington Quarterly*, y.y., 61–76; Thomas G. Weiss, “After Syria, Whither R2P?”, içinde *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis*, ed. Robert W. Murray ve Alasdair Mckay (Bristol, UK: E-International Relations, 2014)

²⁸⁰ Eldem, “‘Koruma Sorumluluğu’ Normunun Libya ve Suriye Krizleri Bağlamında İşlevselliği”, s.22.

²⁸¹ “Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty”, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>.

²⁸² “2005 UN World Summit Outcome”, s. 30.

farklı olarak daha donanımlı ve eğitimli olduğunu ve kimyasal silahlara sahip olduğunu belirtmektedir. ABD'nin savaş yorgunluğuna bağlı olarak Suriye krizinde müdahaleye isteksiz olduğunu, Suriye'nin komşularının Libya'nın komşularına kıyasla istikrarsız ülkeler olduklarını, Kaddafi'nin iç ve dış destekten yoksun olmasına karşın, Suriye'ye iç ve dış desteğin olduğunu ve son olarak Esad yönetimine karşı muhalefetin dağınık ve destekçilerinin belirsiz olduğunu tespit etmektedir. Bütün bu nedenler Naim'e göre Suriye'de insani müdahaleyi imkansız kılmaktadır.²⁸³

Cronogue da Naim'le aynı doğrultuda tespitler yapmaktadır. Yazara göre Suriye'ye müdahale edilememesinin en önemli nedeni veto yetkisidir. Kaddafi siyasi olarak tecrit edilmişken, Esad'ın Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti ile güçlü bağları bulunmaktadır. Suriye'ye yapılacak bir müdahalenin, Libya'dakinden çok daha güçlü uluslararası siyasi etkileri olacaktır ve bu nedenle Suriye'ye müdahale edilememektedir.²⁸⁴ Cronogue, Suriye krizinde Libya'da olduğu gibi müdahale edilememesini "Libya bir kuraldan çok istisnadır" ifadesiyle açıklamaktadır. AB, Arap Ligi, Katar ve ABD'nin Suriye rejimini en çok eleştiren taraflar olduğunu, bu tarafların rejime karşı yaptırımlar uygulanmasında başarılı olduğunu ancak BM Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanımı konusunda isteksiz olduğunu belirtmektedir.²⁸⁵

İnsani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımını destekleyen yazarlardan Thomas G. Weiss de benzer nedenlerle müdahalenin gerçekleştirilemediğini, Suriye'de jeopolitik hesapların koruma sorumluluğu doktrininin önüne geçtiğini ve Libya'daki müdahaleye uygun koşulların Suriye'de oluşmadığını ifade etmektedir²⁸⁶

Aidan Hehir de Libya ve Suriye'deki koşulların farklı olduğunu, ABD'nin Suriye'ye müdahale konusunda isteksiz olduğu, Arap Ligi'nin Libya'da müdahale kararlarını kabul eden yaklaşımları olduğunu, Rusya Federasyonu ve Çin Halk

²⁸³ Karagül ve Demirbaş, "Koruma Sorumluluğu Doktrini Açısından Suriye Krizi: Bir 'İnsancıl Müdahalesizlik' Örneği", s. 497-98.

²⁸⁴ Cronogue, "Responsibility to Protect: Syria The Law, Politics, and Future of Humanitarian Intervention Post-Libya", s. 152.

²⁸⁵ Cronogue, s. 146.

²⁸⁶ Thomas G. Weiss, "Military Humanitarianism: Syria Hasn't Killed It", *The Washington Quarterly* 37, No: 1 (2014): s. 13., Weiss, "After Syria, Whither R2P?", s. 36.

Cumhuriyeti'nin de Suriye'deki tutumlarının aksine Libya'da müdahaleye karşı olmadıklarını bu nedenle Suriye'ye müdahale edilemediğini savunmaktadır.²⁸⁷

Robert W. Murray, Libya'da koruma sorumluluğu çerçevesinde değil, NATO'nun stratejik amaçları çerçevesinde kararlar alındığını iddia etmektedir. Murray, Libya zayıf bir orduya sahip olduğu için, bölgesel örgütlerin müdahale çağrısı yaptıklarına dikkat çekmektedir. Murray'e göre, Suriye'de güçlü ve kimyasal silaha sahip bir ordunun olması müdahalesizliğin gerekçelerinden biri olarak sıralanmaktadır.²⁸⁸

Ramesh Thakur'a göre, Suriye'de "istikrarsız ve karmaşık içsel durum; isyancıların kimlik, niyet ve yöntemleri hakkındaki soru işaretleri; rejimin çökmesi durumunda azınlıklara karşı girişilebilecek katliam ihtimali; Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve İran'la ilişkiler, Orta Doğu'da tüm İslami hilal etrafındaki Sünni-Şii ayrımının derinleşmesi, dışarıdan gerçekleştirilecek bir müdahalenin sonuçlarının dengesini güvenilir bir biçimde değerlendirmeyi imkansız hale getirmektedir."²⁸⁹

Yukarıda bahsedilen gerekçeler koruma sorumluluğu normunun önemini yitirmediğini; ancak Suriye'deki durumun söz konusu normun uygulanmasına elverişli olmadığını ortaya koymaktadır. Koruma sorumluluğunun bir uluslararası norm olarak varlığını sürdürdüğünü ancak bazı durumlarda, Suriye örneğinde olduğu gibi, büyük güçlerin çıkarlarının ön plana geçmesinin normu değersizleştirmede kabul edilmektedir.²⁹⁰ Ayrıca Eldem'e göre, uluslararası tartışmanın koruma sorumluluğunun normatif statüsünden pratikte nasıl daha iyi uygulanabileceğine doğru yönelmesi, koruma sorumluluğunun uluslararası bir norm olarak kabul edildiğinin de bir göstergesidir. Bu yönde, Libya müdahalesinden sonra, koruma sorumluluğunun özellikle üçüncü sütunundaki eksiklikleri gidermek adına yeni kavramlar ortaya atılmıştır.²⁹¹ Brezilya tarafından oluşturulan "korurken sorumluluk" (Responsibility

²⁸⁷ Aidan Hehir, "Syria and the Dawn of a New Era", içinde *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis*, ed. Robert W. Murray ve Alasdair McKay (Bristol, UK: E-International Relations, 2014), s. 73-74.

²⁸⁸ Murray, "Rationality and R2P: Unfriendly Bedfellows", s. 69.

²⁸⁹ Thakur, "Syria and the Responsibility to Protect", s. 40; Aktaran; Karagül ve Demirbaş, "Koruma Sorumluluğu Doktrini Açısından Suriye Krizi: Bir 'İnsancıl Müdahalesizlik' Örneği", s. 499.

²⁹⁰ Eldem, "'Koruma Sorumluluğu' Normunun Libya ve Suriye Krizleri Bağlamında İşlevselliği", s. 23.

²⁹¹ Pınar Gözen Ercan, "R2P: From Slogan to an International Ethical Norm", *Uluslararası İlişkiler* 11, Sayı 43 (Güz 2014): s. 48.

While Protecting, RWP) kavramı ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ortaya çıkardığı “sorumlu koruma” (Responsible Protection-RP) kavramları da normdan vazgeçildiğini değil, geliştirilmeye çalışıldığını göstermektedir.²⁹² Literatürde, korurken sorumluluk kavramı ile Batının insan hakları odaklı girişimlerdeki tekeli sona ermiştir ve Suriye'deki müdahalesizlikten yeni, çok kutuplu bir çağın başladığı tespiti de yapılmaktadır.²⁹³

Literatürde, koruma sorumluluğu anlayışının Suriye krizinde sona erdiği yönünde tartışmalar yapılsa da genel itibariyle BM'nin koruma sorumluluğuna yaptığı atıflar artmaktadır. Özellikle Libya müdahalesi sonrasında gerek BM Güvenlik Konseyi'nin Başkanlık açıklamalarında gerekse BM Güvenlik Konseyi kararlarında kendine daha fazla yer bulduğu görülmektedir.²⁹⁴

6.4.KORUMA SORUMLULUĞU YAKLAŞIMININ GELECEĞİ

2011'de Libya müdahalesine olanak veren 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ve aynı doğrultuda alınan 30 Mart 2011 tarihli 1975 sayılı Fildişi Sahili kararı²⁹⁵ koruma sorumluluğu yaklaşımının müdahaleyi öngören üçüncü sütunu kapsamında başarılı uygulamalar olarak kabul edilmektedir. Ancak müdahale yetkisi veren bu kararlar temelde BM Antlaşması'nın VII. Bölümüne dayandırılarak, uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi tespiti yapılarak alınmıştır. Kararlarda koruma sorumluluğunun ilk sütunu, devletlerin vatandaşlarını koruma sorumlulukları, hatırlatılmıştır.²⁹⁶ Koruma sorumluluğunun başarılı kabul edilen örneklerinde bile uluslararası toplumun sorumluluğuna yapılan atıfların sınırlı olması, ilerleyen dönemde Suriye örneğinde ise uluslararası toplumun sorumluluğuna hiç atıf yapılmamış olması normun uluslararası hukukta içselleştirilmediğini ve hukuki bir normdan ziyade etik bir norm olarak kabul edildiğini göstermektedir. Burada koruma sorumluluğunun yerini anlamamız açısından BM Genel Sekreteri'nin Koruma Sorumluluğu Özel Danışmanı Edward Luck'ın açıklaması önemlidir. Luck; koruma sorumluluğunun amacının yeni bir hukuk

²⁹² Eldem, “‘Koruma Sorumluluğu’ Normunun Libya ve Suriye Krizleri Bağlamında İşlevselliği”, s. 24.

²⁹³ Hehir, “Syria and the Dawn of a New Era”, s. 74.

²⁹⁴ Eldem, “‘Koruma Sorumluluğu’ Normunun Libya ve Suriye Krizleri Bağlamında İşlevselliği”, s. 27.

²⁹⁵ “UN Security Council Resolution 1975”, erişim 14 Mart 2018, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cote%20d'Ivoire%20SRES%201975.pdf>.

²⁹⁶ Gözen Ercan, “İkinci On Yılına Giren Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P”, s. 173.

normu oluşturmak olmadığını, BM Güvenlik Konseyi'nin karar alma mekanizmalarını değiştirmeyi öngörmediğini ve kavramın uluslararası hukuka ve BM Antlaşması'na dayanan siyasi bir kavram olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁷

Koruma sorumluluğu uluslararası hukukta kendisine ait bir statü kazanamamış ve BM sistemine yeni unsurlar katmamıştır. Hukuki bir normdan ziyade uluslararası etik bir norma dönüşmüştür. Koruma sorumluluğu ahlaki ya da politik gerekçeler olarak kullanılsa da mevcut BM sistemini değiştirmemiştir. Hukuki statüye sahip olamamasının nedeni olarak istikrarsız ve seçici uygulamalar gösterilebilir.²⁹⁸

Koruma sorumluluğu uygulamalarındaki seçicilik aslında kavramı ortaya çıkartan ICISS raporundan ve Sonuç Belgesi'nden, mevcut uluslararası sistemden ve BM'nin yapısından kaynaklanan bir seçiciliktir. ICISS Raporu'nda ve Sonuç Belgesi'nde bahsedilen seçicilik her olayın kendi koşullarında değerlendirilmesi ve müdahalelerde başarı şansının gözetilmesi noktasında ortaya çıkmaktadır.²⁹⁹ Koruma sorumluluğu anlayışının BM sistemine bağlı olarak uygulanabilir olması da seçiciliğin bir diğer nedenidir. BM Güvenlik Konseyi neticede politik bir organdır ve tüm devletlerin kısmi yetki devri yaptığı ulus-üstü bir yapı değildir. Konsey'deki her üye kendi devletini temsil etmekte ve dolayısıyla da ulusal çıkarlarını gözetmektedir.³⁰⁰

Murray'a göre koruma sorumluluğu, devletlerin insani korumayı ve insan güvenliğini kendi ulusal çıkarlarının bir parçası olarak göreceğini varsayan bir epistemolojik bir çerçeve üzerine kuruludur. Kavram teoride iyi olsa da pratikte devletlerin uluslararası sistemdeki güç konumlarından vazgeçmek istemedikleri için sorunludur. Devletler uluslararası çıkarlarını insancılık ya da sorumluluk olarak değil hayatta kalma ve güç üzerinden tanımlamaktadırlar.³⁰¹ Ancak uygulamadaki

²⁹⁷ Gözen Ercan, "İkinci On Yılına Giren Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P", s. 175.

²⁹⁸ Gözen Ercan, *Debating the Future of the "Responsibility to Protect" The Evolution of a Moral Norm*, s. 104; Gözen Ercan, "İkinci On Yılına Giren Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P", s. 176; Gözen Ercan, "R2P: From Slogan to an International Ethical Norm", s. 46.

²⁹⁹ Bayılıoğlu, *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*, s. 243.

³⁰⁰ Bayılıoğlu, s. 244; Gözen Ercan, "İkinci On Yılına Giren Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P", s. 172-173.

³⁰¹ Murray, "Rationality and R2P: Unfriendly Bedfellows", s. 70.

başarısızlık normun bütünüyle başarısız olduğunu göstermemektedir, normun içselleştirilmesi için ele alınması gereken eksik yönlerini göstermektedir.³⁰²

Koruma sorumluluğunun etik bir norm haline gelmesi olumlu bir adım olsa da başarılı ve istikrarlı uygulamalar için BM'nin yapısal dönüşümü gerekmektedir.³⁰³ Koruma sorumluluğunun etkin bir şekilde uygulanmama nedeni uluslararası toplumun bu konuda bir yükümlülüğünün olmaması ve koruma sorumluluğunun uygulanmasını denetleyecek, uygulanmadığında yaptırımlar uygulayabilecek bir mekanizma olmaması da etkilidir. Öncelikle koruma sorumluluğunun uygulanması gündeme geldiğinde, daimi üyelerin ulusal çıkarları doğrultusunda kullandıkları veto hakları askıya alınmalıdır. Uygulama BM Güvenlik Konseyi tekelinden çıkartılmalı ve UAD, UCM gibi hukuki yapılarla ilişkilendirilmelidir. UCM koruma sorumluluğu kapsamında iki şekilde işletilebilir; insan hakları ihlallerinde uluslararası toplumun sorumluluğunun doğduğunu tespit edebilir ve iddia edilen suçlarla ilgili yargı sürecini başlatabilir. Böylece koruma sorumluluğunun ilk sütunu olan devletlerin sorumluluğu daha etkin bir şekilde işletilebilecek ve suçun ispatlanması ve ceza verilmesi halinde caydırıcılık oluşabilecektir.³⁰⁴

³⁰² Gözen Ercan, *Debating the Future of the "Responsibility to Protect" The Evolution of a Moral Norm*, s. 104.

³⁰³ Gözen Ercan, s. 119.

³⁰⁴ Gözen Ercan, "İkinci On Yılına Girerken Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P", s. 177-179.

BÖLÜM VII

7. SONUÇ

İnsani müdahalenin; kuvvet kullanma yasağı, egemenlik ve insan hakları ile ilişkisi Kosova müdahalesinden sonra literatürde yoğun tartışmalara neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde artan iç savaşlar ve müdahaleler insani müdahale ve uluslararası hukuk ilişkisinin de sorgulanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda insani müdahale, kuvvet kullanma yasağının BM Antlaşması'nda belirtilen istisnalarından biri değildir. İnsani müdahale ve egemenlik arasındaki ikilem ise, insan hakları ihlallerinin bir ülkenin egemenliğine karşı kuvvet kullanımının önünü açamayacağı noktasında oluşmaktadır. Klasik egemenlik anlayışının değiştiği günümüzde, insan hakları ihlalleri artık bir ülkenin iç meselesi olarak görülmemektedir ve devletler vatandaşlarını korumakla yükümlü kabul edilmektedir.

1999 yılına gelindiğinde, önceki başarısız insani müdahale örneklerinden çıkarılan dersler, Kosova'daki iç savaş karşısında en azından NATO üyesi devletlerin sessiz kalmamalarına sebep olmuştur. NATO 24 Mart 1999'da BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmadan Kosova'ya askeri müdahalede bulunmuştur. NATO'nun Kosova'ya BM Güvenlik Konseyi yetkilendirmesi olmadan müdahalede bulunması, devlet egemenliği, müdahale yasağı ve insan haklarının korunması bağlamında tartışılmış, yasal olmayan ancak meşru bir müdahale olarak kabul edilmiştir. Bu müdahale insan güvenliğinin klasik egemenlik anlayışının önüne geçebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

NATO 1991 Roma Zirvesi ve 1999 Washington Zirve'sinde iki yeni stratejik konsept açıklamıştır. Washington Zirvesi'nde ilan edilen stratejik konsept ile NATO, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın öngördüğü görev alanlarının dışında da görevler üstlenerek Soğuk Savaş sonrası varlığını sürdürmeyi amaçlamıştır. Bu belgede, Avrupa-Atlantik Bölgesi'nin ortak savunmasının yanında, politik, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerin önemini kabul eden geniş bir görev tanımı yapılmıştır. Terörizm, etnik çatışmalar, insan hakları ihlalleri, siyasi istikrarsızlık, ekonomik kırılganlık, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların yayılması yeni riskler olarak

belirlenmiştir.³⁰⁵ 1995-1999 yılları arasında görev yapan NATO Genel Sekreteri Javier Solana, insan güvenliğinin NATO'nun stratejisine yerleştirildiğini ve bu durumun güvenlik anlayışını genişleterek Kosova müdahalesi için bir yol oluşturduğunu iddia etmektedir. Solana'nın; “otoriter bir rejimin, 20. yüzyılın sonlarında, Avrupa'daki insanları baskı altında tutmasını sonlandırmalıyız. Bunu yapmak için ahlaki bir görevimiz var. Sorumluluk omuzlarımızda ve bunu yapacağız” söylemi ise Kosova'daki insanları korumanın NATO tarafından ahlaki bir görev olarak algılandığını göstermesi bakımından önemlidir.³⁰⁶ Bu bağlamda Kosova müdahalesi NATO'nun 1999'da ilan ettiği stratejik konsept ile belirlediği görevlere uygun bir müdahaledir.

Kosova müdahalesi, insani müdahale kavramının herkes tarafından kabul gören genel sınırlarının çizilmesine duyulan ihtiyacı göstermesi açısından önemlidir. ICISS'in hazırladığı koruma sorumluluğu raporu ile bir ülkedeki insanların güvenliğini sağlamanın devletlerin sorumluluğu olduğu vurgusu yapılmıştır. ICISS müdahale kararının alınmasını 6 kriterin gerçekleşmiş olması koşuluna bağlamıştır. Bu kriterler; haklı neden, doğru amaç, son çare, orantılılık, olumlu sonuç beklentisi ve doğru otoritedir. ICISS doğru otorite kriteri bağlamında, müdahale kararını verecek tek yetkili organ olarak BM Güvenlik Konseyi'ni belirlemiştir. Koruma sorumluluğu yaklaşımı 2005 BM Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde de yer verilerek devletlerin vatandaşlarını soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından korumakla yükümlü olduğu kabul edilmiştir. Buna göre, bir devlet vatandaşlarını bu dört suçtan koruyamıyor veya kendisi bu suçları işliyorsa, uluslararası toplumun sorumluluğu gündeme gelmektedir.

Tunus'ta başlayan halk hareketinin 2011'de Libya'da etkili olması ve iç savaşa dönüşmesi uluslararası toplumu harekete geçirmiştir. İlk defa Libya'ya ilgili devletin rızası olmadan, insani amaçlarla müdahale edilmiştir. Libya'ya gerçekleştirilen askeri müdahale amacını aştığı yönünde eleştirilse de, koruma sorumluluğu yaklaşımının

³⁰⁵ NATO, “Strategic Concepts”, NATO, erişim 04 Nisan 2018, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.

³⁰⁶ Solana, J., 1999. World: Europe Text of Solana's statement, BBC News, Wednesday, March 24, Available from: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/302281.stm> Aktaran; Alkopher Tal Dingott, “From Kosovo to Syria: the transformation of NATO Secretaries General's discourse on military humanitarian intervention”, *European Security* 25:1 (2015): s. 55.

hukuki bir kabulü anlamına gelmektedir ve yaklaşımın ilk başarılı uygulaması olarak kabul edilmektedir.

Koruma sorumluluğu yaklaşımının baraj kriteri olarak kabul edilen haklı neden kriterinin Libya’da olduğu görülmektedir. Çatışmaların şiddetinin giderek artması, Kaddafi’nin yeni saldırı planları yaptığı haberleri haklı neden olarak görülmüştür. Bir müdahalenin zulüm gören halkı korumak dışında başka bir amacın olmaması doğru niyet kriterine uyulduğunu gösterir. Libya müdahalesinin zulüm gören halkı şiddetten kurtardığı kabul edilebilir. Ancak, Kaddafi güçlerinin geri çekilmeye başlamasına rağmen, NATO’nun komuta ettiği operasyonla Kaddafi’nin ele geçirilmesi ve öldürülmesi, operasyonun amacını aştığı ve NATO’nun çatışmalarda taraf olduğu eleştirilerine sebep olmuştur. Bu bağlamda NATO Genel Sekreteri Rasmussen’in 2011 tarihli; “NATO’nun Libya operasyonunu üstlenme nedeni NATO topraklarının çıkarlarını korumak, Kuzey Afrika’da oluşan istikrarsızlığın NATO müttefiklerini olumsuz etkilemesini önlemektir. Buna insani müdahale diyebilirsiniz ancak bu ülkelerimizin ve nüfuslarımızın çıkarlarını korumak, bölgesel savunmayı sağlamak içindi”³⁰⁷ açıklaması da müdahaledeki doğru amaç kriterine ve müdahalenin meşruluğuna gölge düşürmektedir.

Libya müdahalesinin hukuki temeli, BM Antlaşması’nın VII. Bölümü kapsamında, 17 Mart 2011 tarihinde alınan 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıdır. Bu yetkilendirme ICISS’in belirlediği doğru otorite kriterine uygundur. Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Almanya, Hindistan ve Brezilya 1973 sayılı kararın oylamasında çekimser kalmıştır. Bu durum insan haklarının çiğnenmesine karşı oldukları ancak askeri müdahale seçeneğine sıcak bakmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Çin Halk Cumhuriyeti çekimser kalma gerekçesi olarak Libya’nın toprak bütünlüğüne vurgu yapmış, Rusya Federasyonu ise 27 Şubat 2011’de alınan 1970 sayılı yaptırım kararında öngörülen yaptırımların tam anlamıyla uygulanmadığını ifade etmiş ve gelecekte yaşanması muhtemel krizlere müdahalenin önünü açabileceğinden endişe etmiştir. Ancak Genel Sekreter Ban Ki Moon 2012

³⁰⁷ Rasmussen,A.F., Towards NATO’s Chicago Summit. Speech by NATO secretary general Anders Fogh Rasmussen at the European Policy Centre, Brussels, 30 September. Available from: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_78600.htm Aktaran; Alkopher, s. 61.

tarihli “Koruma Sorumluluğu: Zamanında ve Kararlı Tepki (Responsibility to protect: timely and decisive response)” başlıklı uygulama raporunda Libya’ya askeri müdahale kararının bir çok devletin barışçıl yöntemlerin işe yaramadığını kabul etmesi neticesinde alındığını ifade etmiştir.³⁰⁸ 1973 sayılı karar alınırken çekimser kalınarak veto edilmemesi, insan güvenliğini sağlamanın bir müdahale hakkı oluşturmak yerine devletlere sorumluluk yüklediği görüşünün kabul edildiğini göstermektedir. Arap Birliği’nin Libya’nın üyeliğini askıya alması ve Afrika Birliği’nin Kaddafi yönetiminin uygulamalarını kınayan açıklamaları uluslararası sorumluluk bağlamında bölgesel örgütlerin önemini göstermektedir.³⁰⁹

Libya müdahalesi yukarıda da ifade edildiği gibi, müdahale kararının alınışı itibariyle koruma sorumluluğunun başarılı bir uygulaması olarak değerlendirilebilir. Ancak uygulamada, operasyonun rejim değişikliğine neden olması, insani müdahalenin tartışılan siyasi ve suiistimale açık yönünün koruma sorumluluğu yaklaşımında da bulunduğunu göstermiştir. Alınan BM Güvenlik Konseyi kararlarında sadece koruma sorumluluğu yaklaşımının ilk sütunu olan devletlerin sorumluluğuna vurgu yapılması, koruma sorumluluğunun bir norm olarak benimsenmediğini göstermektedir. Müdahale sonrası Libya’da istikrarın sağlanamaması, ekonomik durgunluk, oluşan güç boşluğu, terör örgütlerinin faaliyetleri müdahalenin başarısının sorgulanmasına neden olmaktadır. Dönemin ABD Başkanı Obama 2016’da yaptığı açıklama ile NATO’nun en başarılı müdahale örneği olarak gösterilen Libya müdahalesinin, müdahale sonrasında planlaması açısından aslında bir hata olduğunu kabul etmiştir.³¹⁰ Eleştirilen yönlerini bir kenara bıraktığımızda Libya müdahalesi, bir insani felaket karşısında uluslararası toplumun zamanında harekete geçebildiğini ve kısa sürede sonuç alınabildiğini göstermesi bakımından önemli bir örnektir.

³⁰⁸ “UNSG Report_timely_and_decisive_response.pdf”, erişim 05 Nisan 2018, [http://www.responsibilitytoprotect.org/UNSG%20Report_timely%20and%20decisive%20response\(1\).pdf](http://www.responsibilitytoprotect.org/UNSG%20Report_timely%20and%20decisive%20response(1).pdf).

³⁰⁹ Afrika Birliği, üye ülkelerinde gerçekleşen savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçlar karşısındainsani müdahalede bulunabileceğini, kayıtsız kalmama ilkesi adı altında kurucu antlaşmasına yerleştiren tek uluslararası örgüttür. Tekin, “İnsani Müdahale Kavramı ve Libya’nın Geleceği”, s. 17.

³¹⁰ “President Obama: Libya aftermath ‘worst mistake’ of presidency - BBC News”, erişim 05 Nisan 2018, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-36013703> Aktaran; Mirlind Behluli, “Uluslararası Müdahalelerin Etkinliği: Libya ve Kosova İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz” (İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), s. 71.

Suriye’de 15 Mart 2011’de başlayan isyanlara karşı Esad rejiminin aşırı güç kullanımını ve soruna terör örgütlerinin dahil olması çatışmaları kısa sürede uluslararası sonuçları olan bir iç savaşa dönüştürmüştür. Savaşın başladığı tarihten günümüze kadar geçen sürede yaklaşık 500 bin kişi hayatını kaybetmiş, 14 milyondan fazla insan çatışmalardan yaralı kurtulmuş veya yerlerinden edilmiştir. Çatışmalar başladıktan 3 ay sonra BM Soykırım Önleme ve Koruma Sorumluluğu Ortak Ofisi yaşanan ihlallerin insanlığa karşı suç olarak nitelendirilebileceğini ifade etmiştir. Koruma sorumluluğu yaklaşımının temel kriteri olan haklı neden kriteri yedi yıl önce oluşmuş olmasına rağmen Suriye’deki insani felakete son verilememektedir. Bu durum, Libya müdahalesinde, NATO’nun müdahale yetkisini aşarak rejim değişikliğine neden olmuş olması, Suriye krizinde müdahale seçeneğine önyargıyla yaklaşılmasından kaynaklanmaktadır.

Sömürge geçmişi olan ülkelerin (Libya müdahalesinden sonra) benzer müdahalelerin güçlünün zayıf üzerinde hakimiyet sağlamasına yol açabileceği ve kuvvet kullanma yasağını aşındıracağı yönündeki endişeleri artmıştır. Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti ise Libya’da koruma sorumluluğuna çekimser kalarak verdikleri zımni onayın kötüye kullanıldığını düşünmektedirler. Bu nedenle BM Güvenlik Konseyi’nde alınmak istenen Suriye’ye yaptırım öngören kararları veto etmektedirler. Onaylanan kararlar kimyasal silahların imha edilmesi, insani yardımların ulaştırılması gibi yaptırım içermeyen kararlardır. Çin Halk Cumhuriyeti veto gerekçesi olarak geleneksel söylemine bağlı kalarak Suriye’nin toprak bütünlüğüne vurgu yaparak sorunun barışçıl yollarla çözülmesini istemektedir. Rusya Federasyonu, veto açıklamalarında net bir tavır sergileyerek Suriye’ye herhangi bir askeri müdahale kararına izin vermeyeceklerini ifade etmektedir. Rusya Federasyonu’nun bu net tavrı Suriye ile olan ilişkileriyle açıklanmaktadır. İki ülke arasında güçlü bir ekonomik ilişki bulunmaktadır. Suriye Rusya Federasyonu için silah ve enerji alanında önemli bir pazarıdır. Sadece 2005-2010 döneminde Rusya Federasyonu’nun Suriye’ye yaklaşık üç milyar dolar tutarında silah sattığı iddia edilmiştir.³¹¹ Ayrıca Rusya Federasyonu’nun Suriye’de Tartus ve Hmeymim olmak üzere iki adet askeri üssü bulunmaktadır.

³¹¹ Erşen, “Rusya’nın Arap Baharı Politikası”, s. 80.

Suriye krizindeki hareketsizlik, koruma sorumluluğu yaklaşımının teoride kabul edildiğini ancak uygulamada tüm devletler tarafından içselleştirilmediğini ve bir sorumluluk olarak benimsenmediğini göstermektedir. Suriye krizinde devletler, Kosova ve Libya örneklerinin aksine, devlet çıkarlarını insan güvenliğine kıyasla ön planda tutmuşlardır. Kosova’da NATO’nun insanları korumanın ahlaki bir görev olduğuna dair söylemleri, Libya’da koruma sorumluluğuna yapılan atıflar ve kısa sürede gerçekleştirilen müdahale, Suriye’de yerini hareketsiz bir uluslararası topluma bırakmıştır. Bunun yanında, Suriye’ye olası bir müdahalenin Libya’daki kadar başarı getirmeyeceği, Suriye’nin kendine özgü koşulları olduğu için müdahale edilemediğini iddia eden yazarlar bulunmaktadır.³¹²

Uluslararası sistemin anarşik olduğu kabulünden hareketle, devletleri tümüyle sınırlayan bir üst yapının olmayışı, devletlerin davranışlarını belirli bir ölçüde sınırlayan, BM gibi, uluslararası kurumlarda yine kendi ülkelerini temsil ediyor olmaları, bizi devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri sonucuna ulaştırmaktadır. Her olayı kendi koşullarıyla değerlendirmek, kimi insani felakete kısa sürede askeri müdahalede bulunurken kimisine zorlama tedbirlerinin bile uygulanamaması seçicilik eleştirisine neden olmaktadır. Gerçekleştirilen müdahalelerde müdahaleyi destekleyen ülkelerin Batılı ülkeler olarak karşımıza çıkması, NATO’nun Kosova, Libya müdahaleleri ve Suriye krizinde değişkenlik gösteren insan güvenliği söylemi, insani müdahalenin eleştirilen ve kötüye kullanılmaya müsait yönlerinin koruma sorumluluğu yaklaşımıyla giderilemediğini göstermektedir. Libya müdahalesi sonrası ortaya çıkan eksiklikler ve Suriye’de koruma sorumluluğunun sonunun geldiği eleştirileri yeni önerileri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Brezilya, 21 Eylül 2011’de “korurken sorumluluk-responsibility while protecting” kavramını önermiştir.³¹³ Korurken sorumluluk kavramı ile operasyonların uygulanması esnasında bağımsız bir denetime tabii tutulması öngörülmüştür. Çin Halk Cumhuriyeti de 2012 yılında “sorumlu koruma-responsible protection” kavramını geliştirmiştir. Kavram ICISS’in belirlediği kriterlere uyulmasını ve müdahale yetkisi kullanılırken BM Güvenlik Konseyi

³¹² Thakur, “R2P After Libya and Syria: Engaging Emerging Powers”; Thakur, “Syria and the Responsibility to Protect”; Weiss, “After Syria, Whither R2P?”

³¹³ “Letter dated 9 November 2011 from the Permanent Representative of Brazil to the United Nations addressed to the Secretary-General A/66/551 - E”, erişim 06 Nisan 2018, <http://undocs.org/A/66/551>.

üyelerinin görüşlerine başvurulmasını önermektedir. Koruma sorumluluğu yaklaşımı 1999 yılında ortaya çıktığında yapılan tartışmalar kavramın hukuksal boyutunu ön plana alıyordu. Ancak Suriye krizinde bu tartışmalar güç dengelerindeki değişime bağlı olarak, kavramın siyasi boyutuna yoğunlaştı. Koruma sorumluluğu yaklaşımı insani yönü vurgulanan iyi niyetli bir kavram olarak görülse de, konjonktüre bağlı olarak değişen siyasi içerikli bir kavramdır. Bu nedenle, koruma sorumluluğu yaklaşımının kısa ve orta vadede herkes için bağlayıcı olan bir uluslararası hukuk kuralı halini alması mümkün görünmemektedir. Ancak koruma sorumluluğu yaklaşımına getirilen yeni öneriler, eleştirilen yönlerine rağmen koruma sorumluluğu kavramının tamamen reddedilmediğini ve gelişmekte olan bir norm olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Z. S. (2015). *NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve "İnsani Müdahale" Kavramından "Koruma Sorumluluğu"na Geçiş*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Ağır, B. S. (2012). İnsani Müdahale Tartışmaları ve Kuvvet Kullanma Hukuku Çerçevesinde NATO'nun 1999 Kosova Müdahalesi. M. Saraçlı (Ed.), *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları* içinde (1.baskı.). Ankara: Big Bang Yayınları.
- Alkopher, T. D. (2015). From Kosovo to Syria: the transformation of NATO Secretaries General's discourse on military humanitarian intervention. *European Security*, 25:1, 49–71.
- Alpkaya, G. (1999). *NATO Müdahalesi Üzerine* (Tartışma Metinleri no:15). SBF Basımevi.
- Armaoğlu, F. (2009). *20.yy Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Arsava, A. F. (2011). Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XV(1), 101–124.
- Arsava, F. (2013). Libya Örneğinde İnsan Haklarının Korunması İçin Yapılan Askeri Müdahale. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (Yıl: 4, Sayı: 12), 81-97.
- Asgarov, H. (2008). *Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ayhan, V. (2011). Libya İç Savaşı: Kabileler Arası İktidar Mücadelesi. *Ortadoğu Analiz*, 3(27), 8-14.
- Ayhan, V. (2012). *Arap Baharı İsyenlar, Devrimler ve Değişim*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Aytaç, G. B. (2013). *Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Bağbaşıoğlu, A. (2004). *ABD'nin Afganistan'a Düzenlediği Askeri Müdahalenin Hukuksal Dayanaklarının Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bağbaşıoğlu, A. (2011). *NATO'nun Genişlemesi ve Balkanlar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Bağbaşıoğlu, A. (2012). NATO'nun Alan Dışı Algılamasındaki Değişiminin Kuvvet Kullanma Hukuku'na Etkisi Üzerine bir Değerlendirme. M. Saraçlı (Ed.), *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları* içinde (1.baskı.). Ankara: Big Bang Yayınları.

- Bağbaşıoğlu, T. (2016). İnsani Müdahalenin Meşruiyeti ve Kosova Müdahalesini Yeniden Düşünmek. E. Akıllı (Ed.), *Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar* içinde (1.baskı.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bağbaşıoğlu, T. (2017). İnsani Müdahale Sorunu Bağlamında Egemenlik ve Kozmopolitanizm. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi- Journal of the Human and Social Science Researches*, 6(5), 3047-3064.
- Balcı, A. (2010). Kosova Arnavut Sorununun Kilit Bölgesi. *Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları* içinde (3. Baskı, C. 1). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Başer, M. (2014). *İnsancıl Hukuk Yeni Savaşlar, Yapısal Sorunlar ve Korunmayan İnsan Hakları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Başeren, S. H. (2013). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları* (1.baskı.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Bayılıoğlu, U. (2016). *İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu Libya ve Suriye Örnek(sizlik)leriyle*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Behluli, M. (2017, Ekim). *Uluslararası Müdahalelerin Etkinliği: Libya ve Kosova İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bellamy, A. J. ve Williams, P. D. (2011). The new politics of protection? Côte d’Ivoire, Libya and the responsibility to protect. *International Affairs*, (87), 825-850.
- Bellamy, Alex J., Williams, P. ve Griffin, S. (2004). *Peacekeeping After The Cold War. Understanding Peacekeeping* içinde (First Published.). Cambridge, UK: Blackwell Publishing.
- Bideleux, R. ve Jeffries, I. (2007). *A History of Eastern Europe Crisis and Change* (Second Edition.). USA: Routledge.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(14), 69-96.
- Bozkurt, E. (2006). *Uluslararası İnsan Hakları Hukuku* (2.baskı.). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Brownlie, I. (1961). *The Use of Force in Self Defence*. British Year Book of International Law.
- Brownlie, I. (1963). *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: The Clarendon Press.

- Brownlie, I. (2003). *Principles of Public International Law* (Sixth Edition.). New York: Oxford University Press.
- Ciğer, M. (2013). *Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Crampton, R. J. (2007). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar* (1. Basım.). İstanbul.
- Cronogue, G. (2012). Responsibility to Protect: Syria The Law, Politics, and Future of Humanitarian Intervention Post-Libya. *Intemationat Humanitarian Legat Studi*, 3, 124-159.
- Çağırın, M. E. (2011a). Birleşmiş Milletler Zorlama Tedbirleri ve Libya. *Ortadoğu Analiz*, cilt:3(27), 15–21.
- Çağırın, M. E. (2011b). Güvenlik Konseyinin Libya'ya Askeri Müdahale Kararı. *Ortadoğu Analiz*, 3(28), 42-48.
- Çevikbaş, A. (2011). Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarından Değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(2), s. 18-57.
- Dalar, M. (2016). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Suriye Krizindeki Tutumu. F. Taşdemir (Ed.), *Suriye Çatışma ve Uluslararası Hukuk* içinde (1. Basım.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dannreuther, R. (2001). War in Kosovo: History, Development and Aftermath. *Kosovo Perceptions of War and its Aftermath* içinde (First Published.). New York: Continuum.
- Davutoğlu, A. (2012). *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (78. Basım.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Demiralp, E. (2014). *Evaluation of Libya Intervention on the Grounds of International Law*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Demirel, N. (2013). Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu The Question of Humanitarian Intervention in International Law and the Problem of Legitimacy. *FSM İlmî Araştırmalar ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1, 1–21.
- Denk, E. (2015). *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi* (1. Baskı.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dietrich, J. W. (2013). R2P and Intervention after Libya. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, 5(2), 323-352.

- Eldem, T. (2015). ‘Koruma Sorumluluğu’ Normunun Libya ve Suriye Krizleri Bağlamında İşlevselliği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11(43), 1-38.
- Emiroğlu, H. (2010). *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu (1989-2000)*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Ereker, F. A. (2004). İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 1(3), 1–36.
- Erşen, E. (2014). Rusya’nın Arap Baharı Politikası. *Ortadoğu Analiz*, 6(61), 4.
- Evans, G. (2014). The Consequences of Non-Intervention in Syria: Does the Responsibility to Protect Have a Future? *Into the Eleventh Hour R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis* içinde . Bristol, UK: E-International Relations.
- Garwood-Gowers, A. (2013). “The Responsibility to Protect and the Arab Spring: Libya as the Exception, Syria as the Norm? *UNSW Law Journal*, 36(2), 594-618.
- Gözen Ercan, P. (2014). R2P: From Slogan to an International Ethical Norm. *Uluslararası İlişkiler*, 11(43), 35-52.
- Gözen Ercan, P. (2015). İkinci On Yılına Girerken Koruma Sorumluluğunu Yeniden Düşünmek: Lex Ferenda Olarak R2P. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 165-182.
- Gözen Ercan, P. (2016). *Debating the Future of the “Responsibility to Protect” The Evolution of a Moral Norm*. Palgrave Macmillan.
- Gözen Ercan, P. (2017). Onuncu Yılından Ardından “Koruma Sorumluluğu ”nun Kavramsal Gelişimine Feminist Bir Eleştiri. *Alternatif Politika*, 9(3), 385-408.
- Grotius H. Çeviren: Seha L. Meray, H. (2011). *De lure Belli / Savaş ve Barış Hukuku*. (S. L. Meray, Çev.) (1. Baskı.). İstanbul: Say Yayınları.
- Hehir, A. (2013). The Permanence of Inconsistency Libya, the Security Council, and the Responsibility to Protect. *International Security*, 38(1), 137-159.
- Hehir, A. (2014). Syria and the Dawn of a New Era. R. W. Murray ve A. McKay (Ed.), *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis* içinde . Bristol, UK: E-International Relations.
- Hehir, A. (2016). Assessing the influence of the Responsibility to Protect on the UN Security Council during the Arab Spring. *Cooperation and Conflict*, 51(2), 166-183.

- İren, A. A. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Bir Kuvvet Kullanma Aracı Olarak Koruma Sorumluluğu: Darfur ve Libya Örnek Olay İncelemeleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Jubilut, L. L. (2012). Has the 'Responsibility to Protect' Been a Real Change in Humanitarian Intervention? An Analysis from the Crisis in Libya. *International Community Law Review*, 14, 309-335.
- Judah, T. (2008). *Kosovo What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press.
- Karagül, S. ve Demirbaş, Ç. E. (2017). Koruma Sorumluluğu Doktrini Açısından Suriye Krizi: Bir "İnsancıl Müdahalesizlik" Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi/ Journal of Administrative Sciences*, 15(30), 481-510.
- Kaygusuz, Ö. (2014). Egemenlik ve Vestfalyan Düzen. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (1. Baskı.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler* (C. 68). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi:4.
- Keskin, F. (2002). BM ve Kuvvet Kullanımı. *Avrasya Dosyası*, 8(1), 149-174.
- Keskin, F. (2007). İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum. *Uluslararası İlişkiler, Kış 2006-2(2)*, 49-70.
- Murray, R. W. (2014). Rationality and R2P: Unfriendly Bedfellows. R. W. Murray ve A. Mckay (Ed.), *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis* içinde . Bristol, UK: E-International Relations.
- Örnek, S. (2013). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı: 1991 ve 2003 Irak Harekatları* (1.baskı.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özçelik, A. O. ve Artokça, İ. (2016). İnsani Yardımlar Bağlamında Koruma Sorumluluğu. E. Akıllı (Ed.), *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar* içinde (1.baskı.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özçelik, S. (16). Koruma Sorumluluğu ile İnsani Güvenlik Bağlamında İnsani Diplomasi, Dış Yardımlar ve Libya Örnek Olayı. E. Akıllı (Ed.), *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar* içinde (1.baskı.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Pazarcı, H. (2010). *Uluslararası Hukuk* (9. bs.). Ankara: Turhan Kitabevi.

- Ramet, S. P. (2002). *Balkan Babel the disintegration of Yugoslavia from the death of Tito* (4th Edition.). USA: Westview Press.
- Sak, Y. (2015). Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye’de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler. *Uluslararası İlişkiler*, 11(44), s.121–153.
- Savaş, Z. F. (2013). *The Evolution of the “Responsibility to Protect” Doctrine in the Rhetoric and Actions of the Permanent Members of the United Nations Security Council*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Talal, E. H. bin ve Schwarz, R. (2013). The Responsibility to Protect and the Arab World: An Emerging International Norm? *Contemporary Security Policy*, 34(1), 1-15.
- Tangör, B. (2008). *Avrupa Güvenlik Yönetişimi Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri* (1. Baskı.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tangör, B. (2012). Kuramsal Tartışmalar Işığında İnsan Güvenliği ve Politikaları. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(30), s. 59-92.
- Taşdemir, F. (2005). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Ülkeleri Dışında Münferiden Kuvvete Başvurma Yetkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Taşdemir, F. (2009). *Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalar Hukuku* (1. Baskı.). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Taşdemir, F. ve Albayrak, G. (2012). Kosova’nın Bağımsızlık İlanı ve Self Determinasyon Hakkı. M. Saraçlı (Ed.), *Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları* içinde (1. bs.). Ankara: Big Bang Yayınları.
- Taşdemir, F. ve Yürür, P. (1999). Kosova Sorunu Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme, *1*(3), 135-152.
- Tekin, S. (2011). İnsani Müdahale Kavramı ve Libya’nın Geleceği. *SDE Analiz*.
- Telli, A. (2012). İnsani Müdahaleden Koruma Sorumluluğuna Geçiş: Eski Sorun, Yeni Kavram. *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 206–220.
- Thakur, R. (2013). R2P After Libya and Syria: Engaging Emerging Powers. *The Washington Quarterly*, 36(2), 61–76.
- Thakur, R. (2014). Syria and the Responsibility to Protect. R. W. Murray ve A. Mckay (Ed.), *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis* içinde . Bristol, UK: E-International Relations.

- The Independent International Commission on Kosovo. (2000). Documentation on Human Rights Violations. *The Kosovo Report, Conflict, International Response, Lessons Learned* içinde . New York: Oxford University Press.
- Toluner, S. (1989). *Milletlerarası Hukuk Dersleri (Devletin Yetkisi)*. İstanbul: Beta Basım-Yayım.
- Tosun, F. (2009). Uluslararası Hukuk'ta Kuvvet Kullanma ve Karışma Kavramlarının Değişen Anlamı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (9), 89-118.
- Ulusoy, Ü. H. (2013). Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 14(Temmuz), 269–297.
- Weiss, T. G. (2014). After Syria, Whither R2P? R. W. Murray ve A. Mckay (Ed.), *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis* içinde . Bristol, UK: E-International Relations.
- Weiss, T. G. (2014). Military Humanitarianism: Syria Hasn't Killed It. *The Washington Quarterly*, 37(1), 7-20.
- Wheeler, N. J. (2000). *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Williams, C. (2001). Kosovo A Fuse For The Lighting. *The Kosovo Crisis The Last American War in Europe?* içinde (1. Baskı.). Great Britain: Pearson Education Limited.
- Yavlal, N. (2011). *İnsancıl Müdahalede Etik, Hukuksal ve Siyasal Sorunlar*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yüksel, P. (2012). Operation Unified Protector and Humanitarian Intervention with Security Council Authorization: Intra Vires. *Ankara Law Review*, 9(1).
- Zıfcaak, S. (2012). The Responsibility to Protect After Libya and Syria. *Melbourne Journal of International Law*, 13(1), 59-93.

Çevrimiçi Kaynaklar

- “As Côte d'Ivoire Plunges into Violence, Secretary-General Says United Nations Undertakes Military Operation to Prevent Heavy Weapons Use Against Civilians”. Meetings Coverage and Press Releases. (2011, 4 Nisan). <https://www.un.org/press/en/2011/sgsm13494.doc.htm> .

Birleşmiş Milletler Antlaşması. (26 Haziran 1945).

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_01.pdf

“BM: Han Şeyhun’daki kimyasal saldırı Esad güçlerince düzenlendi”. (2017, 27 Ekim).*BBC Türkçe*. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41772196> .

Corfu Channel Case. (International Court of Justice Nis. 9, 1949).

<http://www.icj-cij.org/files/case-related/1/001-19490409-JUD-01-00-EN.pdf>

“During 7 consecutive years... about 511 thousand people killed since the start of the Syrian revolution in 2011” The Syrian Observatory For Human Rights. (2018).

<http://www.syriahr.com/en/?p=86573>

“Gaddafi’s death: growing revulsion at the treatment of the dictator’s body”. (2011, 22 Ekim). <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/22/libya-gaddafi-dead-body-treatment> .

Golovnina, M. ve Vornsnip, P. (2011, 18 Mart). “U.N. approves military force; Gaddafi threatens rebels”. <http://in.reuters.com/article/idINIndia-55674620110318> .

ICISS. (2001). “*Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*”. Kanada. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> .

Kuzey Atlantik Antlaşması. (1949).

https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr

“Letter dated 9 November 2011 from the Permanent Representative of Brazil to the United Nations addressed to the Secretary-General A/66/551” <http://undocs.org/A/66/551> .

“Libyan forces “capture Gaddafi”. (2011, 20 Ekim). <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15385955> .

Milletler Cemiyeti. Milletler Cemiyeti Misakı (1920).

<http://www.erdemdenk.com/mcmisaki.doc>

NATO. (2011a, 24 Mart). “NATO Secretary General’s statement on Libya no-fly zone”. NATO. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_71763.htm .

NATO. (2011b, 31 Mart). “NATO takes command in Libya air operations”. http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_71867.htm .

NATO. Strategic Concepts. NATO. http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm .

- NATO & Kosovo: Military Technical Agreement. (1999, 9 Haziran).
<https://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm> .
- NATO and Libya. (2015, 9 Kasım).
https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_71652.htm.
- NATO Press Release (99)12. (1999, 30 Ocak).
<https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-012e.htm> .
- NATO Press Release (99)020. (1999, Şubat).
<https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-020e.htm> .
- NATO Press Release (99)21. (1999,Şubat).
<https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-021e.htm> .
- NATO Press Release (1999)041. (1999, 24 Mart).
<https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-041e.htm> .
- NATO Press Release (1999)042. (1999, 25 Mart).
<https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-042e.htm> .
- NATO Press Release S-1(99)62. (1999, 23 Nisan).
<https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-062e.htm> .
- NATO/IFOR: UN Resolution S/RES/816. (1993, 31 Mart).
<https://www.nato.int/ifor/un/u930331a.htm> .
- NATO/IFOR: UN Resolution S/RES/836. (1993, 4 Haziran).
<https://www.nato.int/ifor/un/u930604a.htm> .
- Nicaragua v. United States of America Case. (1986).
<http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> .
- OHCHR Press Releases and Meeting Summaries.
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/IICISyria/Pages/PressReleases.aspx> .
- “OPCW: Han Şeyhun saldırısında sarin gazı kullanıldı”. (2017, 20 Nisan).*BBC Türkçe*.
<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39650002> .
- “President Obama: Libya aftermath “worst mistake” of presidency” - BBC News. (2016, 11 Nisan). <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-36013703> .
- Rwanda: A Brief History of the Country - Outreach Programme on the Rwanda Genocide and the United Nations.
<http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/education/rwandagenocide.shtml> .

- Security Council Meeting Records 2012/77. (2012).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2012%2077.pdf> .
- Security Council Meeting Records 2012/538. (2012, 19 Temmuz).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S2012%20538.pdf> .
- Security Council Meeting Records 6486. (2011, Şubat).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20PV%206486.pdf> .
- Security Council Meeting Records 6491. (2011, Şubat).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20PV%206491.pdf> .
- Security Council Meeting Records 6498. (2011, 17 Mart).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20PV%206498.pdf> .
- Security Council Meeting Records 6524. (2011, 27 Nisan).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20S%20PV%206524.pdf> .
- Security Council Meeting Records 6528. (2011, 4 Mayıs).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20PV%206528.pdf> .
- Security Council Meeting Records 6647. (2011, 2 Kasım).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_6647.pdf .
- Security Council Meeting Records 7180. (2014, 22 Mayıs).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7180.pdf .
- Security Council Meeting Records 7825. (2016, 5 Aralık).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7825.pdf .

- Security Council Meeting Records 7893. (2017, Şubat).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7893.pdf .
- Security Council Meeting Records 7922. (2017, 12 Nisan).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7922.pdf .
- Security Council Meeting Records (S/2011/612). (2011).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Golan%20Heights%20S%20PV%206627.pdf> .
- Security Council Presidential Statements 2011/16. (2011, 3 Ağustos).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Golan%20Heights%20SPRST%202011%2016.pdf> .
- Security Council Presidential Statements 2012/10. (2012, 5 Nisan).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SPRST%202012%2010.pdf> .
- Security Council Resolution 1674 on Protection of civilians in armed conflict. (2006).
<https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/security-council-resolution-1674-2006-on-protection-of-civilians-in-armed-conflict/> .
- Sly, L. (2016, 14 Şubat). “A mini world war rages in the fields of Aleppo”. *Washington post*. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/a-mini-world-war-rages-in-the-fields-of-aleppo/2016/02/14/d2dfff02-d340-11e5-a65b-587e721fb231_story.html?noredirect=on&utm_term=.f4a32981caf8 .
- “Suriye krizi: Muhalif siyasi güçler”. (2013, 30 Ekim). *BBC Türkçe*.
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/10/131029_suriye_muhalif_gruplar .
- UN General Assembly Resolution 63/308. (2009, 7 Ekim).
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/308 .
- UN: Number of Syrian refugees passes five million. (2017, 30 Mart).
<http://www.aljazeera.com/news/2017/03/number-syrian-refugees-passes-million-170330132040023.html> .
- UN Security Council Resolution 751. (1992, 24 Nisan).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/SOMALIA%20S%20RES%20751.pdf> .

- UN Security Council Resolution 814. (1993, 26 Mart).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF99B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Chap%20VII%20SRES%20814.pdf> .
- UN Security Council Resolution 1160 (1998). (1998, 31 Mart).
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/1160> .
- UN Security Council Resolution 1199. (1998, 23 Eylül).
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/1199> .
- UN Security Council Resolution 1203. (1998, 24 Kasım).
<http://unscr.com/files/1998/01203.pdf> .
- UN Security Council Resolution 1210. (1998, 24 Kasım).
<http://unscr.com/files/1998/01210.pdf> .
- UN Security Council Resolution 1244. (1999). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement> .
- UN Security Council Resolution 1962. (2010, 20 Aralık).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF99B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cote%20d'Ivoire%20SRES%201962.pdf> .
- UN Security Council Resolution 1970. (2011, Şubat).
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970%20%282011%29 .
- UN Security Council Resolution 1973. (2011, 17 Mart).
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973%20%282011%29 .
- UN Security Council Resolution 1975. (2011, 30 Mart).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF99B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cote%20d'Ivoire%20SRES%201975.pdf> .
- UN Security Council Resolution 2009. (2011, 16 Eylül).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF99B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20RES%202009.pdf> .
- UN Security Council Resolution 2042. (2012, 14 Nisan).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF99B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SRES%202042.pdf> .
- UN Security Council Resolution 2043. (2012, 21 Nisan).
<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF99B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SRES%202043.pdf> .

- UN Security Council Resolution 2118. (2013, 27 Eylül).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2118.pdf .
- UN Security Council Resolution 2139. (2014, Şubat).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2139.pdf .
- UN Security Council Resolution 2165. (2014, 14 Temmuz).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2165.pdf .
- UN Security Council Resolution 2191. (2014, 17 Aralık).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2191.pdf .
- UN Security Council Resolution 2235. (2015, 7 Ağustos).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2235.pdf .
- UN Security Council Resolution 2254. (2015, 18 Aralık).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2254.pdf .
- UN Security Council Resolution 2258. (2015, 22 Aralık).
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9F9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2258.pdf .
- United Nations. (2004). “*A More Secure World: Our Shared Responsibility*”.
- United Nations. (2005). “*2005 UN World Summit Outcome*”.
<http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf> .
- United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect. (2011, 22 Temmuz). OSAPG Statement Syria.
www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/OSAPG%20statement%20Syria%2022%20July%202011%20FINAL.pdf .
- UNSG Report Timely and Decisive Response. (2012, 25 Temmuz).
[http://www.responsibilitytoprotect.org/UNSG%20Report_timely%20and%20decisive%20response\(1\).pdf](http://www.responsibilitytoprotect.org/UNSG%20Report_timely%20and%20decisive%20response(1).pdf) .

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Fecra AKCA

Doğum Yeri ve Yılı : Ankara/1991

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : fcrakc@gmail.com

Eğitim Durumu

Lisans : Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı